Свети Оци у преводу на српски језик – књига 7

Јевсевије Кесаријски

Константинов живот

књига 1 и 2

Београд 2016

Свети Оци у преводу на српски језик — књига 7

Јевсевије Кесаријски: Константинов живот

Свети Оци у преводу на српски језик – књига 7
Holy Fathers in Serbian Translation – book 7

Јевсевије Кесаријски:
Константинов живот

Eusebius of Caesarea
Life of Constantine

Издавач
Академија
Српске православне цркве
за уметност и консервацију,
Краља Петра 2, Београд, Србија

akademijaspc@gmail.com
http://akademijaspc.edu.rs

За издавача
протојерej-ставрофор
др Радомир В. Поповић

Главни и одговорни уредник
протојерej-ставрофор
др Радомир В. Поповић

Превод са изворника
Виолета Гавриловић

Лектура и коректура
грчког текста:
Ружица Милић

Припрема за штампу
Мирослав Пралица

Штампа
Артпринт, Нови Сад

Тираж
500

Published by
Academy
of Serbian Orthodox Church
for Fine Arts and Conservation,
Kralja Petra 2, Belgrade, Serbia

akademijaspc@gmail.com
http://akademijaspc.edu.rs

Editor
Protopresbyter-Staurophor
Radomir V. Popović, ThD

Editor-in-chief
Protopresbyter-Staurophor
Radomir V. Popović, ThD

Translation
Violeta Gavrilović

Latin text editing
and proofreading
Ružica Milić

Prepress
Miroslav Pralica

Printed by
Artprint, Novi Sad

Circulation
500

Јевсевије Кесаријски

Константинов живот

Београд 2016

Садржај

Радомир В. Поповић, Предговор: Јевсевије Кесаријски – *Живот блаженоī цара Константина* 7
Састав дела 9
Књижевна врста 13
Библиографија 14

Јевсевије Кесаријски:
Константинов живот

Главе божанског живота блаженог цара Константина 17
Главе прве књиге 17
Божански живот блаженог цара Константина 23
Књига прва 23
Главе друге књиге 83
Књига друга 91

Јевсевије Кесаријски – Живот блаженог цара Константина

Јевсевије епископ палестинског града Кесарије (око 265-око +340) пре свега важи као „отац црквене историје“ или „хришћански Херодот“. Био је најпре свештеник у Кесарији од 300. године, а потом епископ у истом граду (почев од око 312. године). Име Памфил носи по свом учитељу свештенику Памфилу, пострадао 16. фебруара 310. године чији живот као и животе осталих хришћана-страдалника у Палестини је описао као савременик и очевидац (дело *О Палестинским мученицима*). Савременик је, а добрим делом и учесник кључних промена које се дешавају у Римском царству у односу на, донедавно прогоњено Хришћанство. У средишту његовог казивања је свакако личност и дело цара Константина Великог. Прати његов политчки успон, најпре на Западу почев од октобра 312. године након победе над Максенцијем код Милвијског моста у Риму. Савез са Ликинијем је убрзо уследио, потом ступање у родбинске везе и издавање Миланског едикта (пролеће 313). Убрзо долази сукоб двојице владара (316. године) и Јевсевијево отворено подржавање у том сукобу Констатина који постаје владар целог Римског царства 324. године после Ликинијевог војничког пораза.

Прво питање које истраживачи постављају када је реч о Јевсевијевом делу *Константинов живот* јесте колико је Јевсевије могао бити објективан и непристрастан као писац, савременик, очевидац и учесник многих актуелних догађаја који су везани за личност и дело Констактина Великог. Он у најмању руку прећуткује слабе стране Константинове владавине што многим истраживачима даје повод да Јевсевијево дело **Константинов живот** виде искључиво као похвалу

или панегирик цару. У сваком случају Јевсевије Кесаријски је заслужан што је у хришћанској историографији створио узор и пример побожног цара који ће следовати потоњи хришћански писци, пре свега црквени и уопште историчари, не само Источноромејског царсгва (Сократ Схоластик, Ермије Созомен, Теодорит Кирски). Потоњим хришћанским владарима и на Истоку и на Западу Константин је узор хришћанског владара, они себе виде као „новог Константина" (novus Constantinus). Додуше, у нововековној историји на Западу настала су потпуно супротна мишљења и вредновања лика и дела Св. Константина Великог која су изрекли Адолф Харнак,[1] Едвард Гибон,[2] Андре Пигањол,[3] Јаков Бурхарт[4] и многи други. У последње време савремени истраживачи ипак објективније сагледавају епоху цара Константина и духовне прилике које су се тада догодиле у Римском царству.[5]

Писац дела **Живот блаженог цара Константина** је несумњиво Јевсевије Кесаријски. Да ли је било мањих интервенција касније у сам текст Житија, није потпуно искључено с обзиром да је текст добио коначан облик крајем 4. века. Јевсевије није живео дуго времена после Константинове смрти (337), умро је око 340. године, и вероватно га је смрт предухитрила да још једанпут обави коначну ревизију текста свог списа.[6]

[1] A. von Harnack. Mission und Ausbreitung des Christentums in der drei ersten Jahrhundertcn. Leipzig 1924.

[2] E. Gibbon. The History of the Decline and Fall of the Roman Empire, 7. vol., Londres 1776–1783.

[3] A. Piganiol, L'Empire chretien (325–395), 70–72.

[4] J. Burckhardt, Die Zeit Constantins des Grossen, Bale 1853.

[5] Треба поменути макар дело P. Veyne, Quand notre monde est devenu chretien (312–394), Paris 2007: P. Maraval, Lettres et discours, Constantin le Grand, Paris 2010; затим P. Maraval. Constantin le Grand, empereur romain, empereur chretien (306–337), Paris 2011; видети приказ овог дела у Богословље 1(2013)254–256 (Р. Поповић).

[6] L. Pietri, Introduction et notes, Eusébe de Cesarée, Vie de Constantin, Paris 2013. 18–19.

Састав дела

По свом саставу дело представља једну целину која прати след догађаја у континуитету. Састоји се из четири дела. **Прва књига** описује Константинову младост у доба тетрархије (четворовлашће), затим његов политички успон почев од 306. године на Западу, победу код Милвијског моста над Максенцијем (28. октобар 312) након чудесног виђења у сну. Постао је господар на Западу уз помоћ хришћанског Бога. Цела **друга** књига је посвећена сукобу са Ликинијем, његовим зетом и савладарем на Истоку. Сукоб је окончан 324. године, тетрархија више не постоји, Константин је једини владар у Римском царству. Предстоји му постизање унутрашњег политичког и духовног јединства у царству, и на Истоку и на Западу. **Трећа књига** је у целини посвећена догађајима везаним за сазив и одржавање Првог васељенског сабора (325) у Никеји, прослави деценалија (20 година своје владавине), затим даје се опис обнове и изградње хришћанских храмова широм царства, посебно у Светој Земљи где се предано стара царева мајка, Света царица Јелена. Последња, **четврта књига** није по свом садржају хронолошки ограничена већ даје општи преглед и оцену цареве свеукупне владавине. Посебно се наглашава ширење хришћанске вере код суседних народа, доносе се цареви говори, беседе које га потврђују као хришћанског владара. Заначајно место заузима прослава 30 година владавине, 335. године када је одржан и локални црквени сабор у Тиру, а затим у Јерусалиму где је завршен и освећен храм Гроба и васкрсења Христовог. На крају следи опис последњих година цареве владавине, учешће у верским расправама, царево крштење, смрт 22. маја 337. године и свечаности погреба у Константинопољу у, од цара изграђеном храму Светих Апостола.

Када је реч о саставу овог дела треба исто тако рећи да писац у њему доноси неколико својих беседа, односно говора које је изговорио у неким свечаним и значајним приликама у присуству самог цара. Треба поменути беседу коју

је Јевсевије Кесаријски изговорио 325. године у Никомидији приликом цареве прославе 20-е годишњице владавине (*Живот Константинов* 1,1; 3,15 и 4,47), беседа изговорена 13. или 17. септембра 335. године у Јерусалиму приликом освећења храма Гроба и васкрсења Господњег (ЖК 4,45), беседа изговорена у Константинопољу 335. или 336. године поводом неких догматских расправа (ЖК 4,33) и беседа изговорена 25. јула 336. године у Константинопољу поводом цареве прославе 30-е годишњице владавине (ЖК 4, 46).

Поред говора, односно беседа које је Јевсевије изговорио у пригодним приликама дело ЖК обилује и другим важним изворима које је писац вешто уклопио у састав свог дела као целине. То су на првом месту цареви говори и обраћања и писма која је упућивао, а која су од великог значаја за црквени живот тога доба. Наравно, Јевсевије је за коначно склапање свог дела ЖК користио и своје раније написане списе. То је на првом месту његова *Црквена историја* у десет књига из које су особито коришћене последње гри књиге – осма, девета и десета. Поменуте књиге описују догађаје почев од 303. до 324. године. Делови ових књига су једноставно преузети и унети у ЖК. Такође на више места наводи класичне писце као што је Хомер и његова дела *Илијада* и *Одисеја*, затим Херодотову *Историју* (1,29–33 у ЖК 1,11), или Епикура (ЖК 1,17). Цара Константина упоређује са персијским царем Киром и наводи Херодота (*Историја* 1,204) и Ксенофона (*Киропедија* 8, 2, 15–17). Константин је сличан Александру Македонском и за то наводи Диодора Сицилијског (ЖК 1,7) или Диона Касија када помиње цара Нерона (ЖК 1, 10,2). Дела класичних писаца Јевсевију су била доступна захваљујући богатој књижници у Кесарији Палестинској коју је још устројио Ориген. Јевсевије такође добро познаје Свето Писмо које често користи, посебно користи Књигу Изласка поредећи Константина са пророком Мојсејем.

Јевсевијева блискост са царем појачана је после Првог васељенског сабора (325). У очима цара постао је велики

када је одбио 328. године да се премести на угледнију епископију у Антиохији након збацивања епископа Јевстатија (ЖК 3,60,3). Цар њему поверава да се постара око преписа 50 примерака Светог Писма за потребе Цркве у Константинопољу (ЖК, 4,36). Од цара лично је два пута позван у Константинопоље 335–336. године где је боравио. Ту је од цара лично чуо повест о царевом виђењу пред битку против Максенција код Милвијског моста 312. године (ЖК 1, 27–30). Боравећи у престоници Јевсевије је имао прилике да види посланства страних народа које је цар примао на разговоре (ЖК 4,7). Сам писац каже да је због тога био повлашћен код цара (ЖК 1,10,2). Сем тога, Јевсевије у свом делу доноси 15 царевих писама насталих различитим поводима која имају директне везе са хришћанима и са Црквом (на пример: Писмо Јевсевију поводом изградње храмова, (ЖК 1,46); Писмо епископу Александру и Арију да прекину богословске спорове, (ЖК 1, 64–72); Писмо црквама о датуму Васкрса, (ЖК 3,17–20); Писмо епископу Макарију о изградњи храма у Јерусалиму, (ЖК 3,30–32); Писмо сабору у Тиру (335. године) којим позива на обуставу расправа, (ЖК 4, 42).

Важну групу извора које Јевсвије користи у свом делу јесу закони које је цар Константин издавао током своје владавине, а који се тичу хришћана. Таквих закона има више и тичу се положаја хришћана у Римском царству и законских олакшица које су им дате у односу на многобоштво. Ради илустрације треба поменути неке од тих закона које је Константин издао: 319. године издао је закон којим забрањује домаће врачбине и паганска гатања, (ЖК 2, 45; 4, 25); Године 325. забранио је организовање гладијаторских борби, (ЖК 4,25); Око 329. године јудаистима је забранио да имају хришћане као робове, (ЖК 4, 27); Године 326. забрана јеретицима да се окупљају, (ЖК 3,63); Наређење да хришћани могу проширивати или градити храмове, (ЖК 3,45); Први дан седмице је посвећен молитви, (ЖК 4,18); Свештенство се може бавити јавним пословима; Свештеници имају већу власт од судија, (ЖК 4,27).

Константинов животопис садржи неколико царевих говора или беседа које је он одржао у пригодним приликама. Јевсевије напомиње на више места да је цар имао обичај да слушаоцима предочи неку врсту духовне и верске поуке. Цар је своје беседе састављао на латинском језику, али су оне одмах превођене на грчки језик. Један од његових најпознатијих говора је *Говор скупу светих*, овде се свакако мисли на Епископе окупљене па Првом васељенском сабору, како сматра већина савремених истраживача. Затим, након отварања Првог васељенског сабора у Никеји цар се обратио Оцима на латинском језику, али је беседа непосредно превођена слушаоцима на грчки језик (ЖК 3, 12–13) пошто је велика већина учесника сабора била са Истока. Једна од последњих његових беседа изговорена је при крају живота, не зна се тачно када, и по своме садржају подсећа на опроштајни говор (ЖК 4, 55).

Треба поменути исто тако неке Јевсевијеве савременике који говоре или у својим делима помињу цара Константина. Ови подаци су корисни јер употпуњавају и обогаћују наша сазнања о њему, или пак износе неке ставове и оцене који су супротни од онога што о цару говори и пише Јевсевије. На подручју западне области Галије петорица панегириста[7] су произнели пет беседа у част владара Запада, затим писац Лактанције у свом делу *О смрти прогонитеља*[8] пише о цару, као и по имену непознати писац дела Origo Constantini imperatoris.[9] Читајући Јевсевијево дело лако се уочава да он саопштава неке податке о цару Константину који су потпуно истоветни са онима које дају поменути писци. Например, Галеријеву заверу против Константина помиње Лактанције (*О смрти прогонитеља*, 24) и Ориго (2–3), а код Јевсевија је у ЖК 1,20. Даље, Константинов сукоб у Галији са Максенцијем (ЖК 1,28) помиње и Лак-

[7] Panegyriques latins. ed. E. Galletier. SUF. 3 vol. Paris 1949–1955.

[8] Lactance, De la mort des persécuteurs, ed. J. Moreau, SC 39. 1954. – српски превод М. Милин, Београд 2011.

[9] Origo Constantini iniperatoris, Excerpta Valesiana, Pars prior, ed. J. Moreau, Leipzig 1961.

танције (*О смрти прогонитеља* 44). Није безначајно ни дело латинског писца и сенатора Публија Оптатијануса Порфирија, Панагирик о Константину, уствари 20 песама које му је посветио, пошто је претходно био у царевој немилости (од 312), а затим поново радо виђен на двору (после 325. године.[10] Најзад, да ли је Јевсевије користио дело свог савременика Праксагора, *Историја Константина Великог*, није извесно. Дело овог паганског писца и ритора из Атине је изгубљено, само га Фотије у скраћеном облику помиње у својој Библиотеци.[11]

Књижевна врста

По свом карактеру и литерарном жанру *Константинов живот* од Јевсевија Кесаријског има углавном одлике: похвалне беседе (енкомион) или панегирика, затим одлике историјског дела, и најзад животописа, или биографије првог хришћанског цара. Похвале цару су изговаране приликом обележавања 20 и 30 година владавине, затим приликом погреба (337). Као и свака беседа овакве врсте истиче само добре особине живота и дела цара Костантина почев од ране младости, затим ступање на власт иајпре на Западу, затим и на Истоку, добре карактеристике његове владавине, доброчинства која је чинио, хришћанске врлине, побожност, а с друге стране заобилази или прећуткује оне податке који би на било који начин потамнили лик и дело цара. Такође у овом делу не говори ни о царевима прогонитељима хришћана, прећуткује о јеретицима, а подвлачи побожност појединих личности (Осија Кордовски, царица Јелена – царева мајка). Цар Константин је први хришћански цар (ЖК 4, 74–5), он је „богољубљени" (1,41; 2,73; 3,1). Он је „чудесан" (θαυμασιος), „блажени" (μακάριος) и „триблажени" (τρισμάκαριος).

[10] L. Pietri, *Ibid*, 57.

[11] Photius, Bibliothéque, ed. R. Henry – J. Schamp, 9 vol, Paris 1959–1967.

Историјска димензија овог дела је несумњива. Оно само наставља црквену повест тамо где се завршава Јевсевијева *Црквена историја*. Место самог цара у црквеној историји је значајно. Као што је пророк Мојсеј Богом изабран да уведе народ Израиљски у Земљу обећану, тако је и Константин од Бога призван да Римско царство ослободи од робовања безбожништву (ЖК 3,7). Константинова мисија је универзална и протеже се на три континента: Европа, Азија и Африка – од Британије на северу (племена Скита и Сармата), на југу у Африци до простора Етиопије, у Средоземљу. Он се стара да хришћанска вера допре и ван граница Римског царства, до варвара (– народи који не говоре ни латински, ни грчки језик) (ЖК 1,8). У свему томе је све време као Божји изабраник био подржан од самог Бога (ЖК 1,24).

Константинов живот је, исто тако једна, пре свега, биографија или животопис састављен по већ виђеним примерима античких писаца, пре свега Плутарха и његовог дела Упоредни животи, или пак хришћанског писца Филона Александријског и његово дело Мојсејев живот. За Јевсевија је Константин „нови Мојсеј", вођа, законодавац, пророк: Константин је владар који је бранитељ хришћанске вере (ЖК 4, 8–14); он је „епископ Цркве с поља" (ЖК 4,15–24), и, он је беседник, односно учитељ вере и закона Божијег. Ово је први животопис једног хришћанског цара (βασιλεύς) који ће постати образац за све будуће побожне хришћанске владаре. Цар је светитељ, херој вере. Његов живот је живот Светитеља. Јевсевијев циљ и замисао је овим делом и остварена.

Библиографија

Јевсевије Кесаријски, **Живот блаженог цара Константина,** у, **PG** 20, 905–1440.

Eusèbe de Césarée, **Vie de Constantin,** SC 559, Paris 2013.

Јевсевије Памфил, **Живот Константинов,** прев. са руског С. Продић, Шибеник 2013.

Јевсевије Кесаријски, **Црквена историја,** у, PG 20,45–906.

Јевсевије Кесаријски, **Црквена историја,** прев. владика Гаврило (Поповић), Београд 1871.

Јевсевије Кесаријски, **Црквена историја,** прев. С. Продић, Шибеник 2013.

Лактанције, Ad Donatum confessorem **De mortibus persecutorum, О смрти прогонитеља,** прев. са латинског М. Милин, Београд 2014.

Блажени Јероним, **О знаменитим мужевима,** прев. са руског С. Продић, Шибеник 2013.

И. В. Кривушин, **Рождение церковной историографии** – Евсевий Кесарииский, Иваново 1995.

А. П. Лебедев, **Церковная историогравия в главних её представителах с 4 в. по 20,** Москва 1898.

А. Спаскии, **История догматических движений в епоху Вселенских соборов,** Москва 1996.

И. Брилиантов, Император Константин Велики и Милански едикт из 313. године, прев. са руског Ђ. Лазаревић, у, **Свети цар Константин Велики и Милански едикт 313. године,** Краљево 2013, 7–183.

В. Бологов, **Предавања из историје древне Цркве – увод у црквену историју,** прев. са руског Ђ. Лазаревић, Краљево 2007, 128–145.

В. В. Болотов, **Црква и држава у време Константина Великог,** прев. са руског Ђ. Лазаревић, Ниш 2013.

А. Јевтић, **Патрологија – источни Оци и писци 4, 5. века од Никеје до Халкидона 325–451,** Београд 1984, 5–15.

Константин Велики – историја и култура, Београд 2010.

Р. Радић, **Константин Велики – надмоћ Хришћанства,** Београд 2010.

М. Сајловић, **Милански едикт у контексту реформи 3. и 4. века,** Београд 2011.

Д. Богдановић, **Свети Оци и учитељи Цркве,** Београд 1989, 82–86.

Р. Поповић, Свети цар Константин Велики и Ликиније – савладари и противници, **Црква у доба Св. Цара Константина Великог,** Зборник радова Међународног научног скупа „Црква у доба Св. Цара Константина Великог" одржаног на Православном богословском факултету 24–25. маја 2013, стр. 29–38.

P. Maraval, **Constantin le Grand – Empereur romain, empereur chretien** (306–337). Paris 2011.

T. D. Barnes, **Constantine and Eusebius,** Cambrige 1981.

A. G. Maras, Constantine the Great and Eusebius of Caesarea. The emperor's relationship with God, **Свети цар Константин Велики и Хришћанство 1,** Међународни научни скуп поводом 1700. годишњице Миланског едикта, Ниш 2013, 131–140.

Η.Τερεζης – Γ. Ν. Λοης, Η πολιτική Θεολογία τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου κατὰ τον Ευσεβειου Καισαρειας, **Свети цар Константин Велики и Хришћанство 1,** Ниш 2013, 1 17–128.

ГЛАВЕ БОЖАНСКОГ ЖИВОТА БЛАЖЕНОГ ЦАРА КОНСТАНТИНА

ГЛАВЕ ПРВЕ КЊИГЕ

1. 1-2. Увод у Константинову смрт.
1. 3. О владавини његових синова
2. Још увода.
3. О томе како Бог поштује богобојажљиве цареве, а тиране уништава.
4. Како је Бог Константина удостојио части.
5. Како је побожно владао као монарх преко тридесет година и живео преко шездесет.
6. Да је био и слуга Божји и победник народа.
7. Упоређивање са персијским царем Киром и Александром Македонским.
8. Како је завладао готово читавом васељеном.
9. Како је богобојажљиви царев син предао власт такође царским синовима.
10. О томе да је и потребно и душекорисно ово приповедање о њему.
11. Да је он (писац) описивао само Константинова богоугодна дела.
12. Како је Константин, као и Мојсије, одрастао у кућама тирана.
13. О томе како његов отац Констанције није одобравао прогон хришћана од стране Диоклицијана, Максимијана и Максенција.
14. Како је његовог оца, Констанција, Диоклицијан прекорео због сиромаштва, и пошто је напунио своје ризнице поново је вратио новац онима који су донели.
15. О прогону других (владара).

16. О томе како се његов отац, Констанције, претварао да је идолопоклоник и оне који су хтели да приносе жртву избацио, а оне који су исповедали Христа задржао на двору.
17. О његовом христољубивом настројењу.
18. О томе да је после Диоклицијанове и Максимијанове абдикације, Констанције, обдарен великим породом, постао први Август.
19. О његовом сину, Констанцију, који је раније као млад човек заједно са Диоклицијаном ишао у Палестину.
20. О Константиновом повратку оцу због Диоклицијанове зле намере.
21. Констанцијева смрт и предавање царства Константину.
22. Како је војска, после Констанцијевог погреба, прогласила Константина за августа.
23. Кратак осврт на погибију тирана.
24. Да је Константин вољом Божјом добио царску власт.
25. Константинове победе над Варварима и Британцима.
26. Како је наумио да ослободи Рим од Максенција.
27. Да је он, пошто је схватио погубност идолопоклоника радије изабрао Хришћанство.
28. Како га је Бог, док се молио, удостојио виђења; усред подне појавио се крст од светлости на небу са натписом: *Овим ūобеђуј*.
29. Како му се Христос јавио у сну и наложио да у борби против непријатеља користи исти знак крста.
30. Израда таквог крсног знака.
31. Описивање крсног знака кога Римљани данас називају *labarum* (*хоруīа, барјак*).
32. Како је Константин, као катихумен, читао Свете Списе.
33. О Максенцијевом блудничењу у Риму.
34. Како се жена једног епарха убила да би очувала целомудреност.
35. Покољ римског народа од стране Максенција.
36. Максенцијеве врацбине и несташица хране у Риму.

37. Пораз Максенцијеве војске у Италији.
38. Максенцијева смрт на мосту реке Тибар.
39. Константинов улазак у Рим.
40. О његовој статуи са крстом и о натпису.
41. Веселе гозбе по провинцијама и Константинова даривања.
42. Уважавање епископа и подизање цркава.
43. О доброчинствима које је Константин указивао сиромашнима и потребитима.
44. Како је присуствовао саборима епископа.
45. Како је био трпељив према Африканцима.
46. Победе против варвара.
47. Константин је захваљујући једном виђењу изобличио оне који су намеравали да убију Максимијана и друге.
48. Прослава десетогодишњице Константинове владавине.
49. Како је Ликинијe чинио зла истоку.
50. Како је Ликинијe ковао заверу против Константина.
51. Ликинијеве мере против епископа и забране сабора.
52. Прогони и конфискације против хришћана.
53. Забрана женама да се окупљају по црквама и верницима да се моле испред врата.
54. Они који неће да приносе жртве да иступе из војске, а затвореницима у тамницама да се не доноси храна .
55. О Ликинијевим безакоњима, похлепи и срамотним делима.
56. Како је је он најзад решио да отпочне прогон хришћана.
57. Да је Максимијан, савладан фистулом и црвима, издао указ у корист хришћана.
58. Како је Максимин, пошто је прогонио хришћане, бежао и морао да се скрива као роб.
59. Како је Максимин услед болести ослепео и издао указ у корист хришћана.

БОЖАНСКИ ЖИВОТ БЛАЖЕНОГ ЦАРА КОНСТАНТИНА

КЊИГА ПРВА

1. 1. Недавно је читав род људски, у част великог цара прослављао периоде различитих десетогодишњица (двадесетогодишњицу и тридесетогодишњицу) уз свечане гозбе. Такође смо недавно и ми сами, за време сабора, окружени служитељима Божјим, указивали почасти химнама славном победитељу, за двадесетогодишњицу његове владавине. Управо сада смо му исплели венац од речи за његову тридесетогодишњицу и већ унапред у самом дворцу украшавали тим венцима његову свету главу. 2. Међутим, данас нам мисао остаје беспомоћна у жељи да изрази макар и нешто обично, у неприлици је куда да се окрене, јер је поражена једним чудом необичног призора. Куда год да се устреми напрегнута мисао, било на исток или запад, било према целој земљи или самоме небу, свуда, и на све стране види блаженог сједињеног са својим царством. 3. Она види његове синове на земљи као неке нове светионике, који све обасјавају зрацима очеве светлости, и њега самог како још живи моћан и управља читавом васељеном силније неголи за живота и где је он још на многобројне начине присутан преко својих наследника. Синови, који су још пре добили достојанство цезара, сада обучени у врлину богобојажљивог оца и украшени знацима његових почасти, проглашени су за „императоре, августе, севасте и василевсе."

2. 1. Наш ум остаје запањен док гледа онога који је, само мало пре, био видљив у смртном телу, а сада заједно са нама присутан на један веома чудноват начин, чак и после окончања живота – када природа одбацује све оно што је излишно, – и када гледа онога који је удостојен царског двора, поседа, части и химни. 2. А сада наша мисао упире

поглед према самом небу и претпоставља да је тамо душа преблаженог[1] здружена са Богом, пошто је са себе збацила сву смртну и земаљску одећу и обукла се у блиставу ризу светлости. Спознавши да она није тамо осуђена да на дуг временски период борави међу мртвима, него је удостојена вечног расцветалог венца бескрајног живота и непролазности блажене вечности, наш ум остаје нем, јер је смртан. Зато он не може да произнесе ни један једини глас и свестан своје немоћи осудио је себе на ћутање, те је препустио Свемогућем Логосу да искаже достојне химне; јер само је бесмртном Логосу Божјем могуће да потврди своје сопствене речи.

3. 1. Овим речима Он је предсказао да ће сви они који Га прослављају и поштују бити заузврат обасути даровима, а они који се показују као Његови непријатељи и противници биће узрочници пропасти својим душама. Он је већ сада доказао истинитост својих речи; безбожним тиранима и онима који се боре против Бога уготовио је бедан крај живота, а слузи своме, осим живота, подарио је завидну и многохваљену смрт, која је достојна да има непролазне и бесмртне надгробне споменике. 2. Природа смртника је себи пронашла утеху против смртне и пролазне кончине; наиме, мислила је да кроз свештено изображење ликова бесмртним почастима овековечи сећање на претке. У ту сврху једни су сликали слике у бојама од растопљеног воска, други пак дуборезом правили људске фигуре од бездушне материје, а неки су, опет дубоко урезивали натписе на плочама и стубовима. Веровали су да ће тако да предају вечном сећању врлине оних које су поштовали. Све је то било пролазнога века и с временом пропадало, јер су била у питању изображења пропадивих тела, која нису могла да прикажу ликове бесмртне душе. Ипак, чини се да су те представе задовољавале оне који не полажу своје наде у друга блага по окончању овоземаљскога живота. 3.

[1] Придев τρισμακαριος (букв. *триблажен или три пута блажен*) који се налази још у делима Хомера, Од. 5, 306; 6, 154, Јевсевије често користи (43 пута у његовим списима према *Thesaurus linguae Graecae – Recherche*).

Али ипак Бог, Бог заједнички Спаситељ свих, уготовио је код себе жељнима благочешћа још већа добра неголи што сам разум може да појми; Он још овде даје да се предокуси залог тамошњих добара и, на овај или онај начин, смртним очима показује веродостојност бесмртних нада. 4. То предсказују још стара пророштва која су пророци предали кроз Свето Писмо; о томе сведоче и животи богољубивих мужева који су у прошлости светлели многобројним врлинама, и пренели их својим потомцима. Истинитост тога нам показује и данашње време у коме је и сам Константин, некадашњи владар Римљана, постао пријатељ Свевишњему Богу и свим људима показао очигледан пример богољубивог живота.

4. То је такође и сам Бог, кога је Константин поштовао, потврдио видљивим одлукама, када је милостиво стао уз њега на почетку, средини и крају његове владавине и тако послао смртном роду, за поуку, пример богољубивог човека. Само је њега од свих императора који су од ваикада владали, а за које се по чувењу зна, поставио као неки велики светионик и громогласни весник непогрешивог богопоштовања; само је њему показао убедљиве доказе вере коју је исповедао обасувши га многобројним добрима. 5. 1. Бог је прославио његову владавину са три потпуне декаде, и нешто мало више и још дупло толико, сачувао је његов живот међу људима. Учинио га је подобијем своје монархистичке власти, даровао му победу над читавим тиранским родом, и начинио га истребитељем гиганата (Максенција и Ликинија), који су се борили против Бога, који су у безумљу своје душе против Њега, Сведржитеља свега, дигли оружије безбожништва. 2. Али они су, ако се тако може рећи, брзо нестали као што су се и појавили; а слугу свога, један и једини Бог обукао је у божанско оружије, њега једног против многих. Кроз њега је очистио смртан свет од мноштва безбожника и поставио га је свим народима за учитеља благочестија. Он је громогласно, да би то сви могли да чују сведочио да зна истинитог Бога и да се оставио паганизма и његових богова који не постоје.

6. 1. Као верни и добри слуга све то је чинио и објављивао, отворено је себе називао робом и исповедао да је слуга Свевишњега. Заузврат, Бог га је ускоро поставио за господара и владара, и једино њега од свих ранијих императора оставио непобедивим и несавладивим; увек победник и свагда сјајан са трофејима, које је задобијао од непријатеља. Учинио га је таквим царем каквог никада раније, стари нису спомињали у својим предајама; тако богољубивим и триблаженим, тако благочестивим и потпуно срећним да је са посебном лакоћом савладао више народа, него владари пре њега, и безбедно је сачувао своју власт до саме смрти.

7. 1. Древна историја, као најславнијег међу некадашњим персијским владарима, велича Кира. Свакако, не треба на то гледати, него на крај његовог дугог живота. Кажу да је претрпео не само недостојну, него и нечасну и срамну смрт од руке жене. Синови Хелена славе Александра Македонског, као освајача безбројних племена разних народа. Међутим, пре него што је достигао зрело доба, подлегао је прераној смрти пошто се одао пировима и пијанкама. 2. Живео је само тридесет и две године, од којих је трећина била време његовог царевања. Човек као муња, газио је кроз крв, и немилосрдно поробљавао читаве градове и народе, једнако и младе и старе. Док је још био у цвету младости и оплакивао свога пријатеља (Хефестиона), за којим је чезнуо, нестао је без деце, без корена, без куће у страној и непријатељској земљи да не би могао више да чини зло смртном роду. Царство се одмах распало и сваки од његових слуга је присвојио по неки део и ограбио за себе. Упркос таквим делима овај се господар прославља похвалама.

8. 1. Наш цар је почео да влада у време када је Александар умро; живео је двоструко дуже него он, и утростручио је дужину његове владавине. 2. Опремивши своју војску благим и разборитим наредбама богопоштовања, кренуо је у поход против земље Британаца и народа који живе посред океана,

на западу. Читаву Скитију, која је лежала на самом северу и била раздељена на многобројна варварска племена, привукао је на своју страну. 3. На крајњем југу његова владавина се проширила до саме Блемије и Етиопије; такође није ни поседе крајева, који су на истоку, препустио туђим рукама. 4. Ширио је зраке светлости своје побожности до самих граница читавог насељеног света, све до оних становника Индије који су настањивали крајњи обод земаљине кугле. Држао је под својом влашћу све поданике: локалне управитеље, етнархе, сатрапе и краљеве разних варварских племена. Радо су га дочекивали, поздрављали и са своје стране слали посланике са поклонима и даровима. Познавање његове личности, као и пријатељство са њим ценили су тако високо да су га представљали на сликама и подизали кипове у његову част. Међу императорима само је Константин код свих био признат и славан. Све до тих предела његовом царском речју је са свом искреношћу објављивао Бога у кога је он поверовао.

9. 1. Он то није чинио само речима већ и делима, ишао је стазама врлине и изобиловао у плодовима побожности. Великодушним доброчинствима је привлачио оне које је знао, управљао је човекољубивим законима и тако учинио свим поданицима своју владавину пријатном и пожељном. И најзад га је Бог, кога он поштује, после дугог низа година измореног светим ратним подухватима овенчао наградом бесмртности и преселио га из пролазног царства у вечни живот припремљен за свете душе. 2. Тако је царски престо прешао са оца на њега, а потом по закону природе био је намењен његовим синовима и њиховим потомцима, и требало је као начин очинског наслеђа непрекидно да се продужава.[2] Сам Бог је блаженог, још док је са нама био, узвисио божанским почастима, а када је умирао, украсио га је посебним даровима и постао његов

[2] Јевсевије на овом месту пропагира принцип династичког наследства насупрот Диоклицијановој тетрархији.

биограф који је његове заслуге и битке овековечио на плочама небеских стубова.

10. 1. Што се мене тиче, чак и да је немогуће нешто достојно хвале о овом блаженом мужу рећи и – ћутање би било сигурније и безопасније – али да бих уклонио од себе прекоре за лењост и нерад, ипак сматрам за потребним да подражавањем смртног живописа начиним једну словесну слику у спомен на овог богољубивог господара. Стидео бих се самог себе, ако не бих све ове (ствари), према својим могућностима, које су мале и незнатне,[3] написао, за онога кога сви поштују због своје превелике оданости Богу. 2. Верујем да ће овај спис, који описује великодушна царева дела, бити у сваком погледу мени на корист и потребу, а Свевишњем Богу на радост. Није ли срамотно да сећање на Нерона и на неке од њега још горе злочинаце и безбожне тиране нађе ревносне летописце, који су узвишеним стилом описивали њихова нечасна дела и тако нашли место у многобројним повестима, а ми да ћутимо, иако нас је сам Бог удостојио да будемо у близини тако великог цара, да га видимо, упознамо и да разговарамо са њим? Стога, коме другоме доликује, ако ли не нама самима, да објављујемо славне приповести о врлинама, свима онима којима се подражавањем прекрасних дела распламсава жудња за божанском љубављу? 3. Има их, који у жељи да истакну своју сопствену ученост, а притом, руководећи се често благонаклоношћу или мржњом према некима, описују животе људи који нису достојни хвале и чији поступци штете моралном усавршавању. Заправо, без потребе, једним узвишеним и елегантним стилом излажу приповести о нечасним делима, и онима који су још милошћу Божјом имали среће да не окусе зла, оне постају учитељи не само дела која нису добра и нису достојна, него која треба да буду обавијена велом таме и заборава. 4. Што се пак мене тиче, иако је реч мога излагања слаба с обзиром на величину теме коју објављује, она чак и штурим приповедањем истиче

[3] Место понизности.

добра дела. Свакако, спомен на богоугодна дела није бескористан, већ на душе, које су у вери, има благотворни утицај.

11. 1. Многе приче из доба владавине триблаженог би се могле исприповедати: његове битке и борбе из ратова, херојска дела, победе, трофеји, које је задобијао од непријатеља, тријумфи, уредбе, које је доносио у време мира како за општу добробит, тако и за добробит појединаца, затим законске одредбе, које је доносио у корист држава, народа које је покорио, и још многе друге напорне цареве подвиге којих се сви сећају. Ја бих све то да изоставим, јер намера списа, који је пред нама, јесте да исприповеда и опише само живот који је Богу угодан. 2. Пошто су у питању многобројна дела, ја сам изабрао само она која су најважнија и која ће бити достојна спомена људима који долазе после нас. Приповедање о овим стварима и догађајима изложићу што је могуће краће. Сада, пак, време допушта да уистину блаженог слободно можемо разноликим речима прослављати. Раније то није било могуће чинити јер, *нико се не може прослављати пре своје смрти*; неизвесно је јер може доћи до преокрета у животу. Призивам Бога, као помоћника и небеску потпору, и Логоса да нас надахне. Са описивањем овога човека кренућемо од најранијег детињства.

12. 1. Старо казивање говори како је некада давно страшан тирански род поробио јеврејски народ. А онда се Бог покоренима показао као милостив и побринуо се да пророк Мојсије, још као дете, буде одгајан усред самог тиранског двора и да суделује у мудрости, коју је од њих задобио. Како је време пролазило и он улазио у мужевну доб, правда која помаже страдалницима кренула је да гони оне који чине неправду. Потом је пророк Божји изашао из тиранског дома, кренуо да служи вољи Свемогућег, и удаљио се и делима и речима од тирана који су га одгајили. Отворено је признао своју праву браћу и рођаке за пријатеље и Бог га је подигао за вођу читавог народа. Ослободио је Јевреје од непријатељског ропства и преко њега

прогонио тирански род казнама, које су послате одозгоре. 2. Ово старо казивање је предато у виду приче и још од раније је допирало до ушију многих. А сада, тај исти Бог, нама је даровао да будемо очевици призора чуда још већих него у причи, коју смо недавно сопственим очима јасно могли да видимо још вернije, него у древном казивању. Тирани (Диоклецијан и Галерије) уставши на нас, отпочели су битку против Бога који је изнад свих, и против Његове Цркве. Међу њима био је и Константин, који је касније постао убица тирана, тада још млад, нежан као роса, младић коме је тек ницала прва брада.[4] Као онај слуга Божји и он се нашао на тиранском огњишту, и иако је био млад, није узимао удела у њиховом безбожном понашању. 3. Добра природа га је силом Духа Светога још од тога времена вукла ка једном благочестивом и богоугодном животу. Али не само природа, већ и ревност оца који је свагда чинио добро, подстицала је младића да се угледа на њега. Његов отац – а сада је прави тренутак да се оживи сећање на њега – Констанције, био је један од најславнијих императора нашега времена. Корисно је да укратко испричаведамо све оно што ће допринети похвали самог сина.

13. 1. Од четворице императора који су заједно управљали Римским царством једино се он одлучио на пријатељство са Богом будући да са осталима није имао ништа заједничко. 2. Док су они пустошили Цркве Божје, сравњивали их са земљом и до самих темеља уништавали домове молитви,[5] он је сачувао чистим своје руке од оваквих гнусних безбожних дела и никако им није био сличан. Скрнавили су области које су им биле потчињене убијањем побожних људи и жена из сопственог народа. Констанције је, пак, пазио да сачува своју душу неокаљану од таквих грешних поступака. 3. Пометњом, коју је

[4] Група речи ωραιος τ ανθουσιν ιουλιος, οια τις αυτος гради хексаметар. Израз „са брадом која је пронила“ (ανθουσιν ιουλιος) подсећа на Хомера Од. 11, 319.

[5] Израз „Дом молитве“ (ευκτηριος) код Јевсевија може да означава сваку врсту Цркве или капеле.

изазвало зло незаконитог идолопоклонства, поробили су најпре сами себе, а потом и све своје поданике, обманама лукавих демона. Са друге стране, он је владао у најдубљем миру људима који су били под његовом влашћу и свом народу је допустио да неометано исповеда веру у Бога. Они су људима наметали тако тешке глобе да им је живот постао несносан и гори од саме смрти. Само је Констанције својим поданицима безбрижно и мирно владао. Пружао им је такву заштиту која ни у чему није заостајала за очинском бригом. 4. Како су безбројне друге врлине овога човека, већ свима познате, желим да споменем једно или два дела и да их искористим као пример онога што ћу прећутати и да онда прећем на праву тему овога списа.

14. 1. О овоме цару круже многе приче, како је благ,[6] добар, о његовој превеликој љубави према Богу, како је изнад свега милосрдан према својим поданицима, и да чак не сабира новац у државну благајну. Цар који је тада заузимао достојанство првог владара (Диоклецијан) послао је гласнике преко којих га је прекоревао због занемаривања царске ризнице и пребацивао му због сиромаштва. Доказ његових прекорних речи биле су празне Констанцијеве ризнице. 2. Констанције је позвао цареве (Диоклецијанове) посланике да остану код њега. А потом је окупио око себе најбогатије поданике из свих провинција, које су биле под његовом управом, рекао им да му је потребан новац и да је сада прилика да сваки од њих покаже своју спонтану оданост цару. 3. Када су то чули, прича се да су показали добру вољу, и као да су то већ одавно желели, брзо и марљиво су напунили ризнице златом, сребром и другим драгоценостима, трудили су се да један другог надмаше у давању прилога, и то су чинили са веселим и насмејаним лицима. 4. Када је све то било готово, Констанције је позвао посланике великог цара да буду очевици његовог богатства и наложио им да испричају о ономе што су својим очима видели и известе цара који га је прекоревао за сиромаштво. И да му пренесу како он то

[6] Алузија на Хомера Од. 2,47.

није стекао уз нечије јадиковање или неправедним богаћењем, него је сада све ово код њега сакупљено благо, раније чувано код својих власника као код верних благајника. 5. Посланике, пак, обузе дивљење од оваквог призора. После њиховог одласка, човекољубиви цар је позвао власнике сакупљеног новца рекао им да све узму натраг, да се врате домовима и похвалио их за њихову покорност, доброту и благонаклоност. 6. Овај један поступак особе, коју описујемо, служи као доказ његовог човекољубља. И друго божанско дело би могло да покаже јасно сведочанство његове побожности.

15. Намесници провинција, по наредби императора (Диоклецијан, Максимијан, Галерије) отпочели су са прогоном хришћана по својој земљи. Богољубиви мученици су најпре долазили из самих царских дворова, ступајући у борбу за веру добровољно су подносили све начине смрти, и ватру и гвожђе и морске дубине. За кратко време су свуда царски дворови остали без хришћана. То је особито допринело да гонитељи буду лишени Божјег старања. Наиме, гонећи хришћане они су у исти мах остајали без њихових молитви.

16. 1. Само је Константин имао некакву посебну мудрост, која је у њему породила благочестиво промишљање. Учинио је дело о коме је дивно само и да се чује, а видети његово извршавање је још чудесније. Свима себи подложним – при чему се слобода избора протезала од обичних дворјана до највиших положаја у државној управи – даје на знање ако принесу жртве паганским божанствима да ће остати уз њега и уживати уобичајене почасти, а ако то не ураде неће више моћи да му приступе и биће лишени познанства с њим и његовог пријатељства. 2. Будући да су се одлучивали за оба им постављена услова, једни су се прикључивали једној групи, а други другој. Убрзо је обелодањена свачија одлука. Тада, дивни владар откривши своју тајну замисао, једне је осудио за њихову малодушност и самољубље, а друге је радо примио код себе због њихове оданости Богу. Ове прве, као Божје из-

дајнике прогласио је недостојним цара; како би заправо они били од поверења цару кад нису имали савести ни према Највишему? Наредио је да се прогнају далеко од царског двора; а ове, пак, друге, који су се показали као сведоци истине и достојни Бога, сматрао их је достојним и господара, и поставио их је за телохранитеље и чуваре самога царског двора. Говорио је да он такве људе, као прве и потребне, треба да има међу својум пријатељима и дворјанима и да их треба много више поштовати него ли ризнице са огромним богатством.

17. 1. На који начин је Константинов отац остао у сећању, укратко је приказано. Каква му је била смрт с обзиром на однос који је имао према Богу и колико велика је била разлика између њега и савладара који су са њим делили власт у империји, показао је сам Бог кога је он поштовао. Ово би могао да дозна свако ко обрати пажњу на природу догађаја. 2. Пошто је дуги низ година доказивао поданицима своје царске врлине, спознавши једнога Бога Који је над свима, и презирући безбожништво многобожаца, испунио је читав свој дом молитвама светих људи и живео један миран и спокојан живот. Као што се каже: срећа се састоји не само у томе да човек не трпи несрећу, већ и да је не наноси другоме. 3. Све време његове владавине било је без метежа и буре; читав свој дом заједно са децом, женом и дворском послугом је посветио једном и Свевишњем Богу, и тако окупљена група људи у царском двору ни мало није заостајала за Црквом Божјом. Било је тамо и служитеља Божјих који су непрестано вршили службе за цара. Све ово се дешавало само код овога цара, док у исто време код његових савладара није било дозвољено да се ниједном речју спомене род благочестивих.

18. 1. Убрзо за овим, Констанцију је уследила награда од Бога; наиме задобио је први степен самодржавне власти. А они (Диоклецијан и Максимијан), старији од њега по годинама, не знам како, одрекли су се царског достојанства. Ова неочекивана промена догодила се после прве године те-

шког прогона Цркве. Сам Констанције је уздигнут на положај „првог августа“ односно севаста. Од почетка је светлео дијадемом цезарâ и задобио прво место међу њима. Пошто се доказао на том положају био је украшен највећом почашћу код Римљана, наиме, проглашен је за првог августа од четворице касније изабраних цезара. 2. Превазилазио је друге владаре обиљем деце, имао је доста и синова и кћери. Када је био у лепој старости,[7] и када је дошло време да врати дуг смртној природи и да се растави са животом Бог му се, опет, и тада показао као творац чудесних дела; оцу који је био на самрти Бог је припремао најстаријег сина за преузимање власти над царством.

19. 1. А сам Константн се налазио код савладара и колега свога оца, живео међу њима, као што је и казано, попут оног древног пророка Божјег (Мојсија). Већ на преласку из дечачког у младићко доба био је од њих удостојен првим почастима. Упознали смо га када је пролазио кроз провинцију Палестине са старијим царем; стајао му је са десне стране и народу који је желео да га види нудио једну величанствену појаву, и још од тога времена показивао знаке велике царске разборитости. 2. Нико се са њим није могао поредити по лепоти тела и висини раста, телесном снагом је превазилазио своје вршњаке и задавао им велики страх. Од телесне лепоте још више му је сијала душа врлином и изнад свега је била украшена мудрошћу; истицао се реторичким образовањем, урођеном разборитошћу и умношћу дарованом му од Бога.

20. 1. Тадашњи владари су са завишћу и страхом гледали на силног и снажног младића и, још, притом испуњеног великим мудрољубљем. Мислили су да им са њим није сигурно живети и почели су да смишљају тајну заверу против њега. Међутим из осећаја стида према његовом оцу, пазили су се да га не

[7] Упореди са Хомером, Од. 4, 210; 11, 136; 19, 368; 23, 283.

изложе јавној смрти. 2. Младић је био свестан тога, и када је проницљивошћу дарованој му од Бога открио и прву и другу заверу, тражио је спасење у бекству, и тако је и у овом поступку постао сличан великом пророку Мојсију. У свему овоме Бог му је био помоћник, бринући се да оцу припреми наследника.

21. 1. Пошто је умакао завереницима брзо је отишао своме оцу са којим се дуго није видео, али овај је већ био на самрти.[8] Када је Констанције изненада угледао сина где стоји крај њега, скочио је из постеље и загрлио га рекавши да му је сада када се раставља са животом скинута и последња брига са душе – а то је била одвојеност од сина – и узнео је благодарну молитву Богу, рекавши да ће му сада бити дража смрт од бесмртности. 2. Уредивши своје правне послове, опростио се са синовима и кћерима који су га окружили попут хора и у самом царском двору са царске постеље предао је по закону природе свом најстаријем сину власт у наследство и издахнуо.

22. 1. И тако држава не остаде без владара. Константин се оденуо у очев пурпурни плашт, изашао из његовог двора и као да је хтео свима да покаже да ће очева владавина кроз њега наставити да живи. Предводио је погребну поворку и окружен очевим пријатељима испраћао је свога родитеља. Богољубивог господара је са великом достојанственишћу заједно испраћало безбројно мноштво народа, војника и царске свите, од којих су једни били на почетку, а други на крају поворке. Преблаженом су сви указивали поштовање уз поклике и похвалне песме и у највећем једнодушју прослављали су владавину сина као васкрсење мртвога оца и одмах, већ после прве речи су громогласним усклицима прогласили новог владара за самодршца и Августа. 2. Похвални усклици упућени сину украшавали су и умрлога, а сина су пак славили

[8] Пословични израз још од Хомера који означава блиску смрт, Ил. 10,173. (букв. „ на оштрицу бритвину стоји“ од „ επι ξιρου ιστατω“).

будући да се показао наследником таквог оца. Сав народ, који је био под његовом влашћу, испунио се весељем и неописивом радошћу, јер ни за кратко време није био лишен царског устројства. Овакав крај благочестивог и богољубивог живота показао је Бога на цару Констанцију нашем покољењу.

23. Међутим, како је тешка смрт задесила оне који су по законима рата прогонили Цркве Божје, сматрам неприкладним да придодам овом приповедању и укаљам спомен на добра дела истицањем оних која то нису. Довољно је и само једно такво дело да се види да би се упозорили они који су сопственим очима и ушима сазнали историју догађаја која је задесила сваког тиранина понаособ.

24. И Константина, рођеног од таквог оца, Бог и Господар читавог света својом вољом изабрао је за владара и вођу народа; наиме, нико од људи, осим њега се не може похвалити оваквим призвањем, јер друге је суд људски удостојио такве почасти.

25. 1. Пошто се учврстио на власти почео је да се стара о очевом наследству. Са великим човекољубљем надзирао је све провинције које су раније биле под влашћу његовог оца. Сва варварска племена која су живела на реци Рајни и западном Океану и усуђивала се да дижу буне, он је покорио и од дивљих чинио питомима; друге, пак, за које је видео да не могу прихватити цивилизован начин живота прогнао је, као некакве дивље звери, и отерао са своје територије. 2. Пошто је све то било уређено по његовој жељи, скренуо је пажњу на остале делове васељене, отпловио је до народа Британије, која лежи усред океана, и покорио их. Затим је гледао на друге делове царства како би помагао где је било потребно.

26. Доживљавао је читаву васељену као једно велико тело, и видевши да је глава те целине – царски град римске империје – притиснута тиранским ропством (Максенције), кренуо је најпре да помаже владарима других области буду-

ћи да су по годинама били старији од њега. Међутим, нико од њих није био у стању да пружи помоћ Риму, а они који су и хтели да покушају доживели су срамотну смрт (Север и Галерије). Константин је рекао да његов живот није вредан живљења ако види царски град у таквој невољи, и кренуо је са свим нужним припремама за уништење тирана.

27. 1. Добро је знао да му је потребна много већа помоћ него његова војна сила у борби против лукавих магијских опсена и врачања, које су тирани упражњавали, и затражио је помоћ од Бога. Сматрао је силу војника и оружане снаге мање важним (мислио је да се без Божје помоћи не може ништа учинити) истичући да се само уз садејство Божје може остати непобедив и несавладив. 2. Размишљао је којем би се то Богу могао приклонити, и док је трагао за одговором, јавила му се некаква мисао; наиме, већина некадашњих владара је своје наде полагала у многе богове и указивала им почасти изливањем, жртвовањем и заветним даровима, и пре свега су били обмањивани пријатним пророштвима и предсказањима која су им објављивала срећан крај, а нису га имали; ниједан од богова им се није нашао као милостив да не пропадну услед несрећа од божанства им послатих. Само је његов отац кренуо једним другачијим путем, презирао је њихове заблуде и читав свој живот је поштовао једнога Бога Који све надилази. У Њему је налазио спаситеља, чувара свога царства и даваоца сваког добра. 3. Промисливши у себи добро о свему томе, увидео је да су се велике невоље сручиле на оне који се уздају у многе богове и да су остали без порода и потомства као и без имена и спомена међу људима, а да му је пак Бог оца његовог дао јасна и многобројна сведочанства своје силе. Увидео је да су они који су раније, са вером у многе богове, кренули у поход против тирана (Максенције) претрпели срамну смрт. Један од њих (Галерије) несвршена посла је срамно напустио битку, док је други (Север), усред сопствених трупа био лак

плен смрти. Сабравши све то у своме уму схватио је да је лудост држати се богова који не постоје, и после толико доказа остати у заблуди. Тако је себе уверио да се треба приклонити очевом Богу.

28. 1. Кренуо је да га призива у својим молитвама, да га преклиње и умољава не би ли му открио ко је он и пружио десницу своју за предстојећа дела. Док је тако цар усрдно приносио молитве и прозбе јави му се некакво чудесно знамење са неба, у шта би једва могло да се поверује када би то неко други испричао. Али пошто је то сам цар победоносац, нама који смо доста касније ово дело сачинили и већ били удостојени његовог познанства и сусрета, испричао и заклетвама уверавао у своје речи, ко би онда могао да посумња у истинитост његовог казивања. И време које је уследило било сведок да је говорио иситину. 2. У поподневним часовима, када је сунце кренуло ка заласку, цар је рекао, како је својим очима видео на небу знамење крста, које је творила сама сунчева светлост са исписаним натписом: „Овим побеђуј." Тада ужас обузе и њега и сву његову војску која га је пратила када је некуда кренуо, и сви постадоше сведоци чуда.

29. Рекао је, да се питао, шта би ово виђење могло да значи. У таквом разматрању и дугом промишљању затекла га је ноћ. Тада му се у сну јавио Христос Божји са знамењем које је видео на небу, и наредио му да направи исто такво знамење (које је имао у виђењу) и да га користи као заштиту у борбама против непријатеља.

30. Чим је освануло јутро, Константин је својим пријатељима испричао тајну. Затим је позвао златаре и мајсторе за драго камење, сео међу њих, описао им изглед знамења и наредио да тако исто направе од злата и драгог камења. Оног чега је некада сам цар, по милости Божјој био удостојен, сада и ми сами можемо да видимо сопственим очима.

31. 1. Наиме, знамење је овако изгледало: дугачко копље обложено златом имало је пречагу са којом је образовало облик крста. Горе, на врху свега, био је причвршћен венац исплетен од драгог камења и злата са симболом спаситељевог имена; заправо, два елемента – прва два почетна слова – указивала су на име Христово: слово „РО“ је пролазило кроз саму средину слова „ХИ“. Цар је касније имао обичај да ова слова носи на свом шлему. 2. На пречаги која је била причвршћена за копље висила је окачена тканина, царско платно украшено разноврсним драгим камењем које се пресијавало на зрацима светлости; ово платно протканo златним везом зрачило је необичном лепотом свима који су га гледали, а било је исте ширине и дужине; усправно копље које се испод врха дизало широко увис имало је испод знака крста, на горњем делу описаног платна, златни портрет богољубивог цара, као и његовог сина. 3. Овај спасоносни знак је цар стално користио као заштиту и одбрану од непријатељске силе, и наредио је свим војницима да носе слично знамење.

32. 1. Убрзо затим десило се ово. У време које је овде приказано, поражен чудесним виђењем , одлучио је да неће поштовати другог Бога осим онога кога је видео; потом је позвао тумаче Његових речи, питао их, ко је тај Бог, и какав је смисао знамења које је имао у виђењу. 2. Рекли су му да је тај Бог јединородни Син једног и јединог Бога, а да је знамење које му се показало симбол бесмртности и знак победе над смрћу коју је он извојевао када је био на земљи. Подучавали су га о разлозима Његовог доласка, и давали му подробна објашњења о плану спасења људи. 3. И тако, Константин подучен у овој науци, а још увек обузет чуђењем од тога што му се сам Бог показао пред очима, почео је да упоређује небеско виђење са словесним објашњењима и утврдио се у свом мишљењу. Био

је убеђен да му је знање ових ствари дошло од самога Бога и сматрао је важним да се посвети читању светих списа. Свештенике Божје је начинио својим саветницима и сматрао је да Бога кога је видео, треба поштовати уз многобројно вршење служби. Утврдивши се тако добром надом у Њега, пожурио је и најзад угасио претњу која је долазила од тиранског огња.

33. 1. Међутим, беше тиранин (Максенције), који је раније заузео царски град, и одмах кренуо са злочинима и безбожним поступцима. Није било дрскости коју је он заобишао у својим срамотним и нечасним делима. Растављао је законите жене од мужева, срамотио их, и обешчашћивање враћао мужевима. Таква злодела нису чињена само над неугледним и незнатним људима, већ и над онима који су заузимали прва места у римском сенату. Оскрнавивши срамотно многе благородне жене никако није могао да задовољи своју необуздану и сладострасну душу. 2. Међутим, када је покушао де се дотакне хришћанки, није му се дало да задовољи своје грешне побуде, јер су оне радије бирале смрт за душу неголи обешчашћење својих тела.

34. Рецимо, једна жена сенатора, који је био тамошњи епарх, спазила је како испред њеног дома стоје слуге тирана, који извршавају за њега нечасна дела, и дознавши да је њен муж из страха наредио да је ухвате и предају, затражи мало времена како би украсила своје тело уобичајеним накитом. Потом је ушла у своју собу и, оставши сама, зарила себи мач у груди. Сместа је умрла и оставила тиранским слугама само беживотно тело. Ово дело се показало гласнијим од сваког гласа и свим људима је објавило, како садашњим тако и онима који ће тек доћи, да се само хришћани одликују целемудреношћу, која је непобедива и неуништива. А таквом се показала ова жена.

35. 1. Сви су се бојали њега који се дрзнуо на таква недела. Обичан народ и управитељи, како они славни, тако и они незнатни, били су притиснути страшном тиранијом;

иако су чували мир и подносили горко ропство није им било спасења од свирепости и крвожедности тог тирана. Једном приликом под некаквим изговором је наредио својим копљоносцима да изврше покољ у народу. Велико мноштво Римљана је усред града било поубијано и то не од Скита или варвара, него од копља и оружија својих сународника. 2. Не може се ни набројати колико је само сенатора, захваљујући многобројним заверама, било убијено да би се он домогао њиховог богатства. Безброј људи је нестало на основу лажних оптужби које су се стално мењале.

36. 1. Врхунац његових зала су биле врачбине којима се он одао. У магијске сврхе распарао је стомаке носећим женама како би испитивао утробе новорођенчади; затим је клао лавове и чинио друге грозне радње да би призивао демоне и тако одагнао несрећу од претећег рата. Веровао је да ће на тај начин доћи до победе. 2. За време његове тираније над Римом, немогуће је рећи шта је све чинио како би загорчавао живот својим поданицима. Они су доживели такву беду и несташицу основне хране, какву наши савременици не памте нити је икада била у Риму.

37. 1. Обузет тугом због оваквих дешавања, Константин се наоружао свом ратном опремом за борбу против тирана. Уздавши се у Бога јединога, призвао је Христа као спаситеља и помоћника. Свој победнички трофеј и спасоносни знак ставио је на чело својих хоплита и копљоноша и преузео вођство над читавом војском, желећи да поврати Римљанима још од предака им даровану слободу. 2. Максенције се више уздао у деловање магије, него у оданост својих поданика. Није се усуђивао да пређе капије града; свако место, земљу и град, који је био под његовом влашћу осигурао је мноштвом хоплита и безбројним четама војника. Међутим, цар се уздао у Божју помоћ и једном, двапут и трипут, ударао на војску тиранина и сваки пут би је поразио из првог напада и заузео највећи део Италије.

38. 1. Најзад је био близу самог Рима. Да не би због тиранина био принуђен да уђе у рат са Римљанима, сам Бог је Максенција као некаквим оковима извукао далеко од капије града. Такорећи Бог је својим деловањем свима, и верујућима и неверујућима, који су својим очима гледали догађаје, учинио веродостојним старо приповедање против безбожника описано у Светом Писму. Та приповест је, иначе, неверницима била пука измишљотина и легенда, а верницима истина. 2. Као што некада у време Мојсија и богобојажљивог јеврејског народа Бог *кола фараонова и војсу његову врже у море; изабране војводе његове утопише се у Црвеном мору,* (Изл. 15, 4), тако исто и хоплити и копљоноше који су били око Максенција *падоше у дубину као камен* (Изл. 15, 5). Кренуо је да бежи испред силе која је надирала од Константина, предвођеног самим Богом, а на путу му се нашла река коју је морао прећи. Спојивши чамце, направио је од њих добар мост који је постао средство његове сопствене пропасти, а надао се да ће тако успети да ухвати пријатеља Божијег. 3. Док је овом (Константину) Бог као помоћник стао са десне стране, дотле је несрећни Максенције тајним начинима изумео мост против самог себе. За њега би се могло рећи: „ *Копа јаму и ископа, и паде у јаму коју је начинио. Зло̀ба његова обрати се на његову главу, а злочинство његово паде на теме његово.*“ (Пс. 7, 16-17) 4. Божјим промислом, техничке направе на мосту и на њима уграђени тајни механизми нису се у предвиђено време раздвојили и прелаз је улегао, а чамци – заједно са људством – потонули су у дубину, а сам јадник пре свих, а потом штитоноше и копљоноше које су биле око њега, као што су раније пророштва објављивала: *и утонуше као олово у дубокој води* (Изл. 15,10). 5. Ови, који уз помоћ Божју задобише победу, слично народу који је предводио слуга Мојсије, ако не речима, а оно самим делима поновише песму, која је била испевана против некадашњег безбожног тиранина и ускликнуше: *Певаћу Господу, јер се славно прослави; коња и коњаника врже у море. Сила је моја и песма моја Господ, који ме избави* (Изл. 15, 1-2); као и *Ко је као ти међу*

силнима, Господе, ко је као ти славан у светости, страшан у хвали, и да чини чудеса? (Изл. 15, 11).

39. 1. Ове, и сличне овима, химне Константин је на основу овог догађаја испевао у част Свевишњега, који му је доделио победу у прави час, баш као и великом слуги,[9] и свечано ушао у царски град. 2. Чланови сената су га одмах, као и други достојанственици и угледни људи са читавим римским народом дочекали, као из тамнице ослобођени, са веселим лицима и срцима, са хвалоспевом и неизмерном радошћу. У исти мах су га мужеви са женама, децом и мноштвом робова уз громогласне усклике узносили као свога избавитеља, спаситеља и дародавца. 3. Обдарен некаквом природном благочестивошћу није се гордио због тих усклика нити уздизао због похвала. Спознавши да му је Бог помоћник, одмах је виновнику своје победе узнео благодарну молитву.

40. 1. Великим натписом на стубу је свим људима објавио спасоносно знамење. Усред царског града подигао је велики свештени симбол против непријатеља на коме је јасно, неизбрисивим словима утиснуо спаситељски знак, који је постао заштитни симбол римске власти и уопште читавог царства. 2. Убрзо су му подигли статуу са великим копљем у руци у виду крста и поставили је на најмногољудније место у Риму. На натпису су биле утиснуте речи на латинском језику: „Овим спасоносним знамењем, истинским доказом храбрости спасао сам и ослободио ваш град од тиранског јарма, а сенату и римском народу повратио некадашњу славу и сјај."

41. 1. Богољубиви цар је, на овај начин, поносно исповедао крст, који му је донео победу и са свом искреношћу учинио да Син Божји постане познат римском народу. 2. Сви

[9] Под „великим слугом" Јевсевије овде подразумева Мојсија. Често се и Константин представља као „слуга (θεραπων) Божји.

становници града, сенат и сав народ су одахнули од горке тиранске власти, и чинило се као да су почели да уживају у чистим зрацима светлости и да живе једним новим, обновљеним животом. Сви народи, који су на западу били ограничени океаном, коначно ослобођени од зла којим су раније били притиснути, и озарени радошћу уз дивне свечаности, непрекидно су прослављали врлог победника, богопоштоваоца и општег дародаваоца. Једним гласом и једним устима сви су исповедали да Константин по милости Божјој светли људима општим добром. 3. На све стране су пристизали царски дописи о повратку конфисковане имовине својим власницима, неправедно прогнани позивани су натраг својим кућама; и све оне, који су на било који начин били жртве тиранске суровости, ослобађао је од окова, сваке опасности и страха.

42. 1. Цар је лично сазивао служитеље Божје, односио се према њима са изузетном пажњом и указивао им велико поштовање; и речју и делом био је наклоњен људима који су били посвећени његовом Богу. Делио је трпезу са људима који су својом одећом указивали на незнатно порекло, али их Константин није држао за такве; сматрао је да човека не треба ценити на основу његовог изгледа, као што то многи чине, јер Бог сваког понаособ поштује. Водио их је са собом куда год би кренуо на пут, јер је веровао да ће му Бог коме они служе бити милостив. 2. Помагао је обилато Цркве Божје, умножавао је и подизао домове молитви и многобројним приносима су заблистали црквени олтари.

43. 1. Осим тога, свакојаким начинима је удељивао милостињу сиромашнима; многобошцима који су му прилазили показивао се као човекољубив и доброчинитељ, а јадне и презрене просјаке на тргу није опскрбљавао само новцем или потребном храном, већ и пристојном одећем. Оне, пак, који су некада добро живели, па усред каквих несрећних околности пропали, још дарежљивије је помогао. Истин-

ском царском мудрошћу је потребитима излазио у сусрет обилатим доброчинствима, једне је даривао земљишним поседима, а друге је одликовао разноразним високим почастима. 2. Бринуо се о несрећним сирочићима уместо оца; тешку усамљеност жена које су постале удовице ублажавао је сопственим залагањем, тако што их је удавао за знамените људе, а сироте девојке које су остале без родитеља удавао је за богаташе. Све је то чинио тако што је невестама давао још и мираз намењен лицима са којима ступају у брак. 3. Као што се сунце диже над земљом и обилато свима излива своје зраке светлости, тако исто и Константин заједно са изласком сунца светли попут небеске звезде, када излази из свог царског двора, и на све које би сусретао исијавао је зраке своје великодушности. Није се могло десити да неко дође у његову близину, а да не осети (нешто) од било каквог његовог добра; а није бивало ни оних који су изгубили наду да ће добити од њега помоћ.

44. 1. Уопште он је према свима био такав. Посебно се, са своје стране, бринуо о Цркви Божјој; када би неки били међусобно неусаглашени на различитим местима, он је као општи епископ, од Бога постављен, сазивао саборе служитеља Божјих. 2. Није сматрао неприличним да буде међу њима и да као учесник прати епископска заседања, доприносио је међу свима миру Божјем; седео је између њих као један од многих, удаљио је од себе копљоноше, хоплите и сваку врсту телохранитеља, штитио се само страхом Божјим, окружен благонаклоношћу својих оданих пријатеља. 3. Прихватао је оне који су били одани здравом учењу, и оне који су прихватали утврђени и заједнички став. Показивао је радост због свеопштег слагања, а упорне је одбацивао.

45. 1. Неки су били изузетно груби према њему, а он је то трпељиво подносио, мирним и благим речима их је саветовао да се уразуме и да не буду острашћени. Једни од њих,

уразумљени његовим опоменама враћали су се на прави пут, а друге који су били противни здравом размишљању, отпуштао је ради Бога, а сам ни на који начин никога није увредио. 2. Из тог разлога су вероватно побуне у једној области Африке довеле до страшног безумља, толико да су се одважили на многе дрскости. Чинило се, као да је неки зли демон, завидан због изобиља постојећих добара, нагнао те људе на безумна дела да би изазвао царев гнев против њих. 3. Али он није успео у својој завист; заправо, за цара су ови догађаји били смешни; говорио је да долазе од нечастивог, јер такве дрскости не могу бити плод разборитих људи, него само скроз неразумних или подстакнутих злим демоном. Њих би требало пре сажаљевати неголи кажњавати, јер кажњавање неразумних било би безумније од човекољубивог састрадавања са њима.

46. Тако је цар сваким својим поступком служио Богу, надзиратељу свега, и неуморно бринуо о Црквама. Наградивши га за то Бог му је положио под ноге све варварске народе; на све стране му је подизао победне знаке над непријатељима, свима објављивао његову победу и учинио га страхом и трепетом противницима и непријатељима, иако Константин, по природи, није био такав, већ веома благ, кротак и мирољубив каквог никад није било.

47. 1. Док је он тиме био преокупиран, Максимијан је, одрекавши се своје власти био је ухваћен како кује заверу против њега и скончао је срамном смрћу. Он је био први, чији су почасни натписи и статуе, као и други слични споменици дизани у његову част по свој земљи, били уништени као спомен на опаког и безбожног човека. 2. После њега били су ухваћени и други из истог рода како Константину тајно припремају пропаст, јер је на чудесан начин Бог своме слуги преко виђења откривао намере свих њих. 3. Много пута је био удостојен да му се јави сам Бог, на чудесан начин указивао му се божански лик и тако му омогућавао

да унапред предвиди догађаје, који ће се тек збити. Уосталом, немогуће је речима описати каквим све неизрецивим чудесима благодати је сам Бог удостојавао свога слугу. 4. Ограђен њима, проводио је остатак живота безбедно, радовао се видећи да су му поданици послушни и да сами живе спокојно. Али, изнад свега је био срећан због напретка Цркава Божјих.

48. Тако се навршила десетогодишњица његове владавине. Поводом тог случаја приредио је свенародно славље и Богу и Цару свих принео благодарне молитве у виду жртава без огња и дима. Док су му такве ствари непрестано причињавале радост, гласови који су му пристизали о невољама у источним провинцијама засигурно нису.

49. 1. Јављали су му како тамо нека страшна звер (Ликиније) прети Цркви Божјој, а и осталим житељима провинције. Наиме, зли демон као да се надмеће са богољубивим царем, поступао је сасвим супротно од богољубивог; читава римска територија подељена на два дела, свима се чинила као да је подељена на дан и ноћ, при чему је тама обавијала становнике истока, док су житељи другог дела царста били озарени светлошћу блиставог дана. 2. Само мотрење на безбројна добра, од Бога дарована Константину, била су неподношљива завист која мрзи добро, и тиранину који је угњетавао другу половину васељене. Иако је овај своју владавину видео као добру, и сматрао великом привилегијом да се путем брака ороди са таквим царем какав је био Константин није хтео да следи богољубивог цара, него се угледао на неваљалства и политику безбожника. Сопственим очима је видео њихов крај (Максимијана и Галерија) и пре је њих хтео да следи у својим поступцима него да буде пријатељ највишем цару.

50. 1. Тако се Ликиније одлучио на непомирљив рат против свога добротвора заборавивши на законе пријатељства, заклетве, сродство и савезништво. Константин, веома човекољубив, пружао му је знаке искрене благонаклоности, сматрао га

је достојним сродства са његовим прецима, као и да има удела у старој царској крви давши му своју сестру за жену. На тај начин му је омогућио да влада над свим народима који живе на истоку. Међутим, Ликиније је имао на уму нешто друго, припремао је разноразне сплетке против највећег међу владарима, смишљајући час један, час други начин завере, како би свом добротвору могао злим да узврати. 2. У почетку је чинио свакаква лукавства и препредености у виду пријатељства, надајући се да ће остати неоткривен у својим злочинима. Али, слузи своме Бог је откривао сва лукава дела која је овај чинио у тами. Пошто је био ухваћен при првом покушају наставио је даље са својим обманама час се заклињући на пријатељску верност, а час потврђујући своје договоре заклетвама. А онда би изненада порекао све своје одлуке и поново преко посланика преговарао изнова иступајући са срамним лажима, и најзад отворено објављивао рат. У свом безумљу кренуо је и у борбу против самога Бога, а знао је да га цар поштује.

51. 1. Кренуо је опрезно, под злобно смишљеним изговорима, да напада служитеље Божје који су били под његовом влашћу, иако они ни на какав начин нису скривили држави. Пошто није могао да нађе ни најмањи разлог, нити је знао на основу чега да их оптужи, издао је закон који је забрањивао епископима било какво међусобно општење, њихове посете оближњим црквама, као и одржавање сабора, већања и дискусија о црквеним питањима. 2. То му је служило као повод напада на нас. Или смо морали да преступимо закон и онда подлегнемо казни, или да будемо послушни царевим наредбама, а да се огрешимо о црквене одредбе. Наиме, није било другог начина да се реше најважнија питања него саборским сабрањима. Свети закони прописују да се епископска хиротонија може извршити само у овом облику. Богомрзац је издавао такве одредбе у намери да опонира богољубивом цару. Док је Константин окупљао свештенике Божје на једно место, указујући поштовање светим ка-

нонима и ревнујући за мир и једнодушност, дотле је други смишљао како да упропасти све што је лепо и трудио се да уништи свако једномишљење и хармонију.

52. Богољубиви цар је сматрао достојним да прими слуге Божје у царски двор, док је богомрзац био супротног мишљења те је све побожне који су били под његовом влашћу избацивао из двора. Посебно је прогонио најверније и најоданије људе, који су били око њега; које је раније удостојавао почасти и високих положаја због заслуга, сада их је потчињавао другима и наређивао да обављају ропске послове. Присвајао је њихову имовину као да нема власника, и претио смрћу људима који исповедају име Спаситеља. Човек страсне и необуздане душе, чинио је свакојака блудна, срамотна и бешчасна дела, јер је презирао целемудреност као украс људске природе, и сам је био пример срамоте.

53. 1. Издао је и други закон који забрањује мушкарцима да на молитви Божјој буду заједно са женама; овај закон, такође, није дозвољавао женском роду да похађа света училишта врлине, као ни епископима да их подучавају благочестивој науци. Жене су могле за своје учитеље да изабирају само жене. 2. Иако је то свима било смешно, он је смишљао и другачије начине како би нашкодио Цркви. Наредио је да се уобичајена сабрања народа обављају на отвореној пољани ван капија града, под изговором да ваздух у градским домовима молитви треба заменити много чистијим ван града, на отвореном пољу.

54. 1. Како у овоме није нашао послушност, отворено је заповедио да ће градски војници изгубити заповедничке чинове уколико не буду хтели да приносе жртве демонима. Наиме, у свим провинцијама је богољубиве људе лишио високих војних чинова; сам доносилац закона, лишивши себе богољубивих људи, остао је без њихових молитви за себе. 2. Шта би требало још споменути што се не тиче Цркве? Како је наредио да се јадним људима у тамници из човекољубља не односи храна,

и да се нико не сажали онима који у тамници умиру од глади; једноставно, да нико не сме да буде добар нити да чини какво добро, иако би га сама природа гонила на милосрђе према ближњима. Од свих закона овај је очигледно био најбестиднији и најнеправеднији и надмашивао је и сваку најсуровију природу. При томе су кажњавани они који су указали милосрђе, и имали су да деле исте муке са онима којима су помогли; наиме човекољубивост је плаћана затварањем у тамнице где су морали да подносе исту казну као и измучени људи.

55. 1. Такве су биле Ликинијеве наредбе. Има ли потребе набрајати његове новотарије везане за склапање брака, као и за умирање, којима је старе римске, добро и мудро начињене законе променио, дрзнувши се да уместо њих уведе некакве варварске и дивље? Смишљао је многобројне изговоре против својих поданика. Отуда је измислио ново премеравање земљишта како би кроз њега најмање делове земље могао рачунати већим из похлепе према прекомерном порезу. 2. Вршио је попис људи, који нису више на својим земљиштима, јер су су давно умрли, извлачећи из тога за себе срамну добит. Није било мере његовом тврдичлуку, нити је могао да утоли своју похлепу. Иако су све његове ризнице биле испуњене неизмерним мноштвом злата, сребра и новца, он је јецао и оплакивао своје сиромаштво изједајући душу Танталовим мукама. 3. Какве је само казне прогонства смишљао за људе који никакве кривице нису имали, како је поданицима заплењивао имање, како је затварао благородне и угледне људе и њихове жене из обести предавао бестидним слугама на срамотно дело, колико је само удатих жена и девојака обешчастио, премда је његово тело старошћу, већ било изнемогло. Нема потребе даље се задржавати на овоме, јер грозоте његових последњих дела показују како су незнатна и ништавна она претходна.

56. 1. Врхунац његовог безумља је било подизање оружја на Цркве и кретање у борбу против епископа, у којима је видео своје посебне противнике и држао их за непријатеље,

јер су били пријатељи великог и богољубивог цара. 2. Стога је он свој гнев разјаривао посебно на нас. Оставивши се сваког разборитог промишљања, потпуно неразуман, није се више сећао прогонитеља хришћана пре њега, нити оних које је сам убијао и кажњавао због њиховог безбожништва, као ни догађаја чији је он очевидац био када је сопственим очима гледао како је узрочника свих зала (тј. Галерије) што је онај заправо и био, сустигао суд Божји.

57. 1. Кад је овај (Галерије) отпочео напад на Цркву, најпре је сопствену душу укаљао крвљу праведника и богопоштоваоца те га је сустигла Божја казна, која је кренула са самим телом, па стигла све до душе. 2. Наједанпут му се посред тајног уда појавио чир на коме се образовала дубока фистуларна рана, која је неисцељиво кренула да разједа утробу. У њој се намножило неизрециво мноштво црва и ширио смртни смрад. Заправо, читава маса његовог тела се због прождрљивости претворила у огромну груду масти, која је тада почела да трули. Кажу да је то био ужасан и грозан призор онима који би му се приближили. 3. Борећи се са таквим мукама коначно је постао свестан својих злодела против Цркве; исповедио се Богу, престао са прогоном хришћана, поспешивао је подизање Цркава и наредио да врше своје уобичајене службе и да се моле за њега.

58. 1. Такве казне имао је да подноси овај који је започео с прогоном. Међутим, очевидац тих догађаја, (Ликиније) о коме је сада реч, иако је све ове ствари тачно познавао из сопственог искуства, као да је наједанпут све заборавио; нити се више сећао казни које су задесиле првог (Галерије), нити пак осветничке правде која је сустигла другог (тј. Максимина Дају). 2. Он сам (Максимин Даја) уживао је да превазиђе овог првог, као да је у питању каква частољубива борба у изналажењу све новијих казни против нас. Није му

било доста огња, железа, окова, дивљих звери, нити дубина морских, те је поред свега тога сам смислио некакву нову казну: наредио је се осакате органи вида. Велико мноштво, не само мушкараца, него деце и жена усијаним је гвожђем остављао без десног ока, и са пребијеним ножним зглобовима слао у руднике. 3. Није прошло много времена када га је због тога сустигао праведни суд Божји. Полажући своје наде у демоне које је држао за богове и уздајући се у небројано мноштво хоплита кренуо је у бој. Затим, лишен наде у Бога скинуо је са себе царску одору, која му није ни приличила, и срамно и кукавички уронио у гомилу тражећи спасење у бекству. Скривао се по пољима и селима у оделу роба, верујући да ће остати неопажен. 4. Али није могао да побегне великом и свевидећем оку Промисла. Тек што се понадао да му је живот ван опасности, био је погођен огњеном Божјом стрелом и наглавачке пао. Читаво његово тело, ватром од Бога послатом било је сможђено, тако да је сав његов лик изгубио пређашњи облик. Од њега су остале само суве скелетне кости тако да је изгледао попут утваре.

59. 1. Када га је мишица Божја још силније притисла, очи су му искочиле, испале из своје дупље и он је ослепео. Казну, коју је раније смислио против мученика Божјих, на основу праведнога суда Божјег имао је сада и он сам да претрпи. Још увек у животу, упркос таквим мукама, коначно је исповедио хришћанског Бога признавши своје богоборство. Попут свог претходника јавно је све порекао, законима и писменим указима исповедио је заблуду везану за богове у које је веровао. Посведочио је да је на основу овог искуства спознао да је само Бог хришћана истинит. 2. Иако је Ликинијe до овога сазнања дошао лично, а не препричавањем људи, он је ипак остао при томе, као да му је ум био обавијен мраком.

ГЛАВЕ ДРУГЕ КЊИГЕ

1. Ликинијев тајни прогон и убиство епископа у Амасији Понтијској.
2. Рушење Цркава и убиство епископа.
3. Како се Константин залагао за хришћане када су почели прогони.
4. Да се Константин спремао за рат молитвама, а Ликиније врачбинама.
5. Шта је Ликиније говорио о идолима и о Христу када је приносио жртве у гају.
6. Како су људи имали визије у градовима који су били под Ликинијевом управом – као да кроз њих пролази Константинова војска.
7. Како је у биткама присутство крстоликог бојног знака доносило победу
8. Да су педесеторица изабраних носили крст.
9. О томе да је један од крстоносаца побегао и био убијен, а да је други, који је пребивао у вери био спасен.
10. Различите битке и Константинове победе.
11. Ликинијев бег и врачање.
12. Константинова победа после молитве у шатору.
13. Константиново човекољубље према заробљеним војницима.
14. Још о молитвама у шатору.
15. Ликинијева превара у вези са уговором о пријатељству и његово идолопоклонство.
16. Како је Ликиније својим војницима саветовао да се не супротстављају знаку крста.
17. Константинова победа.
18. Ликинијева смрт и победничка свечаност после тога.
19. Свечаности и прославе.
20. Константинови укази везани за исповеднике вере.
21. Укази који се тичу мученика и црквене имовине.

22. Како је придобио народ за себе.
23. Да је Бога прогласио узрочником добара и о умножавању указа.
24. Константинов закон о богопоштовању и хришћанској вери.
25. Пример из древних времена.
26. О прогоњенима и прогонитељима.
27. О злима која је прогон причинио својим виновницима.
28. Да је Бог изабрао Константина као оруђе добрих дела.
29. Константинове благочестиве речи о Богу и похвала исповедницима.
30. Закон који ослобађа прогнанике, оне који су предати суду и којима је конфискована земља.
31. На исти начин закон ослобађа оне који су прогнани на острва.
32. Закон ослобађа оне који су осуђени на принудни рад у рудницима и на јавне послове.
33. О исповедницима међу војницима.
34. Ослобађање слободних људи кажњених радом у женским одајама или датих у ропство.
35. О наслеђивању имовине која је припадала мученицима, исповедницима, прогнанима, и оних који су подлегли конфискацији.
36. Да оне који немају рођака наслеђује (помесна) Црква, а дарови које су некоме за живота учинили остају правоснажни.
37. Садашњи власници да врате њихову земљу, воћњаке и куће, изузев добити коју су стекли од тог имања.
38. На који начин због ових ствари треба приносити молитве.
39. Државна благајна да врати Црквама земљу, воћњаке, куће и остало.
40. Гробља мученика треба да припадну Црквама.

41. Ко је купио црквена добра или их добио на поклон – да их врати.
42. Позив на ревносно поштовање Бога.
43. Како је Константинов закон спроведен у дело.

44. Како је хришћане постављао за намеснике, а ако су намесници били многобошци, забрањивао им је да приносе жртве.
45. О законима који забрањују приношење жртава, а налажу грађење Цркава.
46. Константиново писмо Јевсевију и осталим епископима о изградњи Цркава, како би уз помоћ намесника старе обновили и сазидали још веће.
47. Да је писао против идолопоклонства.
48. Константинов указ провинцијама о заблудама многобоштва, у чијем уводу је реч о злу и врлини.
49. О Константиновом богољубивом оцу и о прогонитељима Диоклицијану и Максимијану.
50. Како Аполонов пророк није могао због присуства праведника добро да пророкује и да је уследио прогон.
51. Да је Константин још као млад био очевидац Диоклицијановог указа о прогонству, јер је чуо да су хришћани праведници.
52. Какви начини мучења и казни смишљани против хришћана.
53. Да су варвари прихватили хришћане.
54. Каква казна је сустигла оне који су због изреченог пророштва отпочели с прогоном.
55. Константинов славослов Богу, исповедање крсног знамења и молитва за Цркве и народ.
56. Константин моли да сви буду хришћани, али не приморава на то.
57. Похвала Богу, Који је кроз свога Сина просветлио заблуделе.

58. Још један славослов због управљања светом.
59. Славослов Богу Који увек подучава добру.
60. Опомена на крају заповести да нико никога не узнемирава.
61. Како је из Александрије због Аријевог става отворен сукоб.
62. О Арију и мелетијевцима.
63. Како је Константин зарад мира послао писмо.
64. Константин епископу Александру и презвитеру Арију.

65. Константинова непрестана брига о миру.
66. Да је изгладио спор у Африци.
67. Како се благочешће изродило на Истоку.
68. Како је, огорчен због раздора, Константин размишљао о томе како да успостави мир.
69. Због чега је започео спор између Александра и Арија, и о томе да уопште није требало да се то питање покреће.
70. Позив на једномислије.
71. Да се не упада у спор због безначајних речи о том истом предмету.
72. Да је због бриге у великом јаду проливао сузе и због тога одложио своје путовање на Исток.
73. После овог писма није се окончала пометња око спора.

ДРУГА КЊИГА

1. 1. Тако се горе споменути Ликиније сурвао у бездан богобораца и, иако је сопственим очима видео невоље које су их задесиле због безбожништва, почео је да чини иста злодела као и они. Распирио је прогон хришћана као неку давно угашену ватру и распалио огањ безбожништва који је био још страшнији него пређашњи. 2. Као каква страшна звер или змијурина која се обавила око себе саме, дахтао је гневом и претњом против Бога. Плашећи се Константина, још увек није смео да крене у отворену борбу против Цркве Божје која је била под његовом влашћу, него је, скривајући отров злобе, вршио тајне и појединачне нападе на епископе; и најчувеније од њих је уклањао заверама обласних управитеља. Начин на који су они убијани био је потпуно необичан, и за њега се никада пре није чуло. Дела која су почињена у околини Амасије Понтијске превазишла су сваку меру суровости.

2. 1. Неке Цркве су после првог пустошења поново рушене од врха до темеља, а неке су биле запечаћене од стране месних управитеља да се у њима не би окупљали верници и приносиле службе Богу. Наиме, онај ко је то наредио био је, због своје нечисте савести, убеђен да се те службе не врше њега ради, него да ми (свештеници) све то чинимо и Богу се молимо за Константина. 2. Ласкавци и удворице, у жељи да угоде безбожном владару, убијали су најчувеније црквене предстојатеље. Затварали су их без икаквог објашњења и кажњавали као злочинце, иако ови никакве кривице нису имали. Неки су имали да поднесу и нови вид мучења; наиме, њихова тела би мачем раскомадали на много делова, и после овакве нечовечне казне, страшније неголи у каквој трагичној приповести, бацали их у морске дубине да буду плен рибама. 3. Затим, као и недавно, настаде бег благочестивих мужева, и поново поља и пустиње примише

слуге Божје.[10] Пошто је тиранин све ово чинио са успехом, помислио је да би требало да отпочне са прогоном свих. Успео би он у својој замисли да пређе на само дело, да му се ништа није испречило на путу; успео би, да му заштитник људи (Бог) није осујетио злу намеру запаливши у тами и најцрњој ноћи велики светионик и одвевши тамо слугу свога Константина.

3. 1. Будући да су гласови који су долазили до њега били неподношљиви, Константин је приступио мудром решењу. Удруживши урођено му човекољубље са чврстином свога карактера похита да помогне угњетаванима, просудивши да мора бити побожно и свето дело ако се уклони један човек како би се сачувао највећи део човечанства.[11] Наиме, ако би се указало човекољубље и сажаљење ономе ко је недостојан милости, не би му то уопште било на корист, јер би и даље чинио зло и још би више увећавао своју јарост према поданицима; а са друге стране, они који под њим трпе зло били би лишени наде на спасење. 2. Имајући све то на уму, цар је одлучио да без оклевања пружи десницу спасења људима који су запали у крајње зло. Извршио је уобичајене припреме за наоружање војске: окупио је читаве фаланге пешадије и одреде коњаника и наредио да се испред свих носе знамења добре наде у Бога

4. 1. Ако су му икада биле потребне молитве, добро је знао да је то сада. Повео је са собом служитеље Божје, јер је веровао, да их као добре чуваре душе треба имати уза себе. 2. Онај који се крио иза тираније дознао је да Константин верује да ће само уз Божју помоћ, и никако другачије, задобити победу над непријатељем, јер увек уза себе има горе споменуте (служитеље Божје), као и симбол спасења од невоља који иде пред

[10] Поља и пустиње су класична места у која су се некадашњи монаси повлачили ради молитве. У пустињи се аскета бори против демона. Овде је свакако реч о месту прогонаства.

[11] Класични разлог за убиство тиранина.

њим и читавом војском. Све је то Ликиније сматрао достојним смеха, подсмевао се Константину и изругивао га богохулним речима. А сам он је био окружен гатарима, видовњацима, египатским справљачима напитака, чаробњацима, жречевима и пророцима божанстава у које је веровао. Наиме, сматрао је да ће приношењем жртава умилостивити богове које је признавао и тако дознати какав ће бити исход рата. 3. Пророци су га дугим и лепим пророштвима у виду стихова једногласно уверавали у име свих оракула да ће засигурно надвладати непријатеља и задобити победу. Гатари птица су на основу њиховог лета предсказивали добросрећан крај. Слично томе су објављивали и жреци, вршећи предсказања на основу покрета у утроби. 4. Тако охрабрен варљивим обећањима на успех, кренуо је према царевој војсци, спреман за битку.

5. 1. Намеравајући да отпочне рат, сазвао је своје изабране штитиноше и уважене пријатеље на једно место које је за њих било свето. То је био један влажан и пространг гај, испуњен разноликим каменим киповима божанстава у које су они веровали. Пошто им је упалио свеће и принео уобичајене жртве, кажу да је изрекао следеће речи: 2. „ Драги пријатељи и саборци, ево домаћих богова које смо ми још од давнина примили од наших прадедова да их поштујемо, док је онај, који предводи непријатељску војску на нас, оставио отачке обичаје и прихватио неку безбожну веру. Налазећи се у заблуди, прославља некаквог страног, не зна се откуда узетог бога и оним срамним знаком[12] срамоти своју сопствену војску. Уздајући се у њега, не креће он само на нас, већ више на оне богове о које се раније огрешио када је дигао оружје на њих. 3. Сада је време које ће доказати чија је вера истинита: наша, који поштујемо више богова, или, пак, оних других. Ако нас оно овенча (време) победом, онда ће то најправедније доказати да су наши богови спаситељи и истински помоћници; а

[12] Разапињање на крст је у грчко-римској антици била најгора казна која се могла издржати те је због тога симбол срамоте.

уколико би победио Константинов један Бог – о коме ништа не знам, нити какав је, нити одакле долази, – и упркос томе што наших богова има много и бројем превазилазе његовог, онда више не би било сумње ког бога би требало поштовати. Јер, наиме, треба се приклонити ономе који је моћнији и томе подарити венац победе. 4. И уколико се тај непознати бог, кога ми сада исмевамо, покаже јачим, ништа нам онда неће стајати на путу да га признамо и поштујемо, као ни да кажемо збогом заувек оним боговима којима смо узалуд палили свеће. Међутим, ако наши победе, у шта нема сумње, онда ћемо након победе кренути у борбу против безбожника." 5. То је Ликиније изговорио присутнима; садржину овога записа који смо начинили, не много касније, саопштили су нам људи који су те речи чули сопственим ушима. Пошто је окончао говор, објавио је да ће повести војску у борбу.

6. 1. У време ових догађаја, прича се да је у околним градовима, који су били под управом тиранина, виђано некакво необјашњиво збивање. Наиме, чинило им се да виде различите одреде Константинових хоплита, који усред поднева марширају кроз град као да су већ задобили битку. То се виђало тада, када уистину тамо ничег сличног није ни било. Та визија је божанском и вишњом силом указивала на оно што ће се тек догодити. 2. Како се убрзо војске приближише, први започе бој онај који је прекинуо пријатељске уговоре. Тада је Константин призвао Бога и Спаситеља свих и пошто је тиме дао знак својим хоплитима, задобио је прву битку. Потом, не дуго после тога, био је надмоћнији и у другој бици и задобио још већу победу, јер је спаситељски знак био на челу његове фаланге.

7. Тамо, где се он показивао, непријатељи су бежали испред победника који су их гонили. Када је цар то приметио, наредио је да се спаситељски знак, који доноси победу и одгони несрећу, однесе тамо где би видео да његов одред војске посустаје; и тамо би одмах уследила победа, јер су борци уз њега били укрепљивани силом и снагом послатом одозго.

8. 1. Из тог разлога је својим штитоношама, који се истичу телесном снагом, врлинском душом и благочестивим карактером, наредио да буду само у служби чувања тог знака. Ових људи није било мање од педесеторице. Њима ништа друго није била обавеза него да стоје око знака и да га чувају у виду наоружане пратње, при чему га је сваки од њих наизменично носио на својим плећима. 2. Све то је нама, који пишемо овај спис, испричао сам цар у моменту доколице, дуго после ових збивања. Приповести је додао још једно чудо достојно спомена.

9. 1. Наиме, говорио је како је једном у јеку битке настала бука и како је војску обузела велика пометња. Тада се један војник, који је на својим плећима носио знамење, из страха успаничио и предао га другоме како би утекао из боја. Овај је примио знамење, а он се удаљио и остао ван његове заштите; тада би погођен стрелом која му проболе стомак и лиши га живота. 2. Сам прими праведну казну за кукавичлук и неверје и паде мртав тамо, док је спасоносно знамење сачувало онога који га је високо држао. Иако је мноштво стрела одапињано према њему, он је остао неповређен; све њихове ударе примало је на себе копље спасоносног знамења. Ово је било изнад сваког чуда: непријатељске стреле долетале су до самог копља, погађале га и забијале се у њега. На тај начин, копље је штитило самог носача од смрти тако да онај ко је вршио ову службу није никада могао да буде погођен. 3. Ово сведочанство не потиче од нас, него од самог цара који нам је, поред других, и ову приповест по свом сећању предао на чување. 4. Пошто је Константин силом Божјом задобио прву победу, постројио је војску у редове и кренуо даље.

10. 1. Када непријатељски војници, који су стајали у првим редовима не успеше да издрже његов први напад, побацали су из својих руку оружје и пали ничице пред цареве ноге. Он их је све поштедео, радујући се томе што су људи

били спасени. 2. Други су, пак, задржали своје оружје у жељи да наставе са борбом. Када је цар увидео да они нису послушали његове пријатељске понуде које им је раније предложио, послао је војску на њих. Они сместа дадоше петама ветар и кренуше да беже. А затим су неки од њих хватани, и по законима рата убијани, а други су, падајући један преко другога, гинули од сопствених мачева.

11. 1. Њихов вођа (Ликиније) био је поражен оваквим исходом, видећи да је остао без помоћи спствених трупа; наиме, велико мноштво војске и савезника које је сакупио је нестало, а нада у богове у које је он веровао показала се ништавном на делу и он се срамно дао у бег. Тако, бежећи са неколицином, стигао је у унутрашњост своје територије и нашао се ван опасности, јер је богољубиви цар наредио својим војницима да га не гоне како би се бегунац спасао. Надао се да ће Ликиније коначно постати свестан тога докле досеже његово зло, оканити се неразумне дрскости и усмерити своју мисао ка једном бољем размишљању. 2. Овако расуђивање превазилазило је свако човекољубље. Показивао је велику трпељивост и желео је недостојноме да додели опроштај. Међутим, овај је и даље пребивао у својој покварености и од једног зла ишао ка другом упадајући у све горе осионости; чак се осмелио да се користи злодејским средствима мага. За њега се може рећи скоро исто као и за тиранина у Старом завету: „Господ отврдну срце његово“ (Изл. 9, 12)

12. 1. Будући да се уплео у такво зло, Ликиније је сам себе гурао у бездан пропасти. Пошто је цар увидео да му поново предстоји постројавање војске за битку, решио је да посвети слободне тренутке Спаситељу. Поставио је свој шатор ван табора, веома далеко од њега, и тамо се предао светом и непорочном животу узносећи молитве Богу попут некадашњег пророка Божјег, који, како нас уверава божанска реч, разапе шатор ван табора (Изл. 33, 7). Уз њега је стално била само неколицина људи, и то оних који су се својим ве-

ром и истинским благочешћем доказали код њега. То је уобичавао да чини и у свакој другој прилици пред битку. Ради сигурности деловао је промишљено и тежио је да све чини по Божјој вољи. 2. У слободним тренуцима, узносећи молитве своме Богу, заиста је био удостојаван Божјег виђења; и као да је био подстакнут Божјим надахнућем, наједанпут би искакао из шатора и заповедао војсци да се лати мачева и одмах крене у поход. Изненада би нагрнули у масу, одлучно и за кратко време задобили победу и подигли победничке трофеје над непријаељима.

13. 1. Тако је цар имао обичај још од раније да предводи и себе и своју војку у ратне походе. Увек је стављао свог Бога изнад себе и своје душе (живота) и трудио се да све чини по вољи Божјој. Бојао се многобројних жртава. 2. Ништа се мање није бринуо за спасење својих поданика неголи непријатељских. Опомињао је своје војнике, да када побеђују у бојy, покажу самилост према заробљеницима и да не забораве да сви људи имају исту природу. Ако је понекад примећивао да је гнев код његових хоплита неукротив, обуздавао га је новчаним прилозима, те је за сваког живог ухваћеног непријатељског војника одређивао као награду извесну суму новца. Царева мудрост је изнашла овај својеврсни начин спасавања људи те је на хиљаде варвара било спасено јер им је цар откупљивао живот златом.

14. 1. Све ово, и многе сличне ствари, било је пријатно цару да их чини и у другим приликама. Тада, као и сада, уобичавао је да пред битку постави себи шатор и да у слободно време узноси молитве Богу. Било му је страно свако самоугађање и раскош. Себе је уздржавао постом и телесним лишавањем. Понизним молитвама умилостивљавао је Бога да му буде заштита и потпора како би могао да учини све оно на шта га је Бог надахнуо. 2. Непрекидно је бринуо за опште добро и ништа се мање није молио за спасење непријатеља неголи својих људи.

15. 1. Пошто се недавни бегунац лукаво претварао, опет је почео Константину да предлаже пријатељски савез, а овај се сагласио да га прихвати и понудио му погодне и корисне услове савезништва. Горе споменути (Ликиније) се претварао да ће се вољно потчинити овим условима и притом је и заклетвом учврстио уговор. Тајно је опет наоружао хоплите и изнова отпочео рат позвавши варваре за савезнике. Лутао је у трагању за другим боговима, јер је сматрао да су га стари обманули. У својој недавној беседи о боговима није их нимало сачувао у сећању, нити је хтео да призна Бога који је штитио Константина, већ је на необичне начине тражио многе нове.

16. 1. Сам је искусио како некаква божанска и неизрециива сила лежи у спаситељском знамењу, посредством којег је Константинова војска научила да побеђује; опомињао је своје хоплите да никако не иду у бој насупрот њему нити, како се често дешавало, да гледају у њега, јер има некакву страшну моћ и противнички и непријатељски је било расположено према њему. Стога је потребно чувати се отворене борбе са њим. Пошто је дао овакве инструкције, кренуо је да се сусретне у борби са оним, који је из човекољубља оклевао и одлагао његову смртну пресуду. 2. Оне су (Ликинијеве трупе) се уздале у мноштво својих богова и кренуле су у напад са великом војном силом. Да би се заштитили носили су пред себом ликове умрлих у виду бежи вотних кипова.[13] Са друге стране, Константин наоружан оклопом побожности, супротставио се огромној непријатељској сили спасоносним и животворним знамењем као средством које задаје страх и одгони несрећу. Неко време се уздржавао и пре свега их штедео, да не би он први заметнуо рат због договора који је начинио са њима. **17.** Када је видео да су непријатељи устрајни у својој намери и да су се већ латили мачева, цар се разгневио и једним једи ним нападом је потукао непријатељску силу и тако у исти мах однео победу и над противницима и над демонима.

[13] Уп. Од. 11, 476.

18. Потом је сам, према закону рата, осудио богомрзитеља и његове присталице и предао их заслуженој казни. Заједно са тиранином погубљени су и његови богоборачки саветници те тако поднеше праведну казну. Остали пак, убрзо потом, надом коју су у њима побудили пророци, уздигоше се и заиста прихватише Константиновог Бога и сложише се да ће га признати као јединог и истинитог Бога.

19. 1. Када су безбожници коначно били уклоњени са пута, сунчеви зраци постадоше чисти од тиранске власти: читаво царство које је било под римском управом се опет ујединило, јер се источне области припојише другој половини царства. Њега украси једновлашће, као глава тело, јер се монархистичка власт свуда проширила. Блиставо сијање благочешћа је онима који су пребивали у тами и сени смртној (Ис. 9, 2; Лк. 1, 79) донело дане радости. Више није било спомена на прећашње зло. Свуда и на све стране су прослављали победитеља и сагласили се да признају за Бога само Онога који му је подарио спасење. 2. Истичући се сваком врлином побожности као победник-цар, Константин је примио Исток. (Овај назив је он сам придодао себи као одговарајућу титулу због победа које су му од Бога дароване над непријатељима и противницима.) Као у старим временима, ујединио је Римско царство под своју власт. Свима је објављивао Бога као Цара, а сам је као цар управљао до краја живота Римским државама. 3. Нестао је сваки страх од зла који је раније све мучио, и људи су славили веселе свечаности по свим областима и градовима. Они који су пре били несрећни, сада су насмејаних лица и сјајних очију безбрижно гледали једни у друге. Хоровима и химнама величали су најпре Свецара Бога, како су научили, а потом су непрестаним усклицима узносили славног победитеља и његове кротке и богољубиве синове. Више се нису сећали минулих несрећа и заборавили су на свако безбожништво наслађујући се садашњим добрима и ишчекујући будућа.

20. 1. Укази који су обиловали царевим човекољубљем обзнањени су и код нас као и у другом делу васељене; а закони, одишући Божанском праведношћу, обећавали су многобројна добра, дајући оно што је потребно и корисно становницима провинција, а црквама Божјим оно што приличи. 2. Позивали су натраг пре свега оне које су провинцијски управитељи осуђивали на прогонство и исељење, јер су одбијали да служе лажним боговима. Закони су такође ослобађали оне који су због исте кривице били осуђени на јавне радове, а такође су налагали да се одузета имовина врати својим власницима 3. Они који су, за време борби снагом духа, истакли Бога ради те (снаге) су одвођени у руднике на принудан рад, где су имали да подносе велике муке, или су пак осуђивани да живе на острву, или приморавани да обављају јавне послове као робови, одједном су од свих тих казни били ослобођени. 4. Царска милост је ослободила срамоте, оне који су због устрајности у побожности били лишени својих војних почасти, и дала им је слободан избор: или да се врате својим дужностима и да се одликују пређашњим високим позицијама, или ако су задовољни својим мирним и повученим начином живота, да буду трајно изузети од јавних дужности. 5. Као и све остале, царски указ је ослободио и оне који су због своје срамоте и бешчашћа били осуђени да обављају женске послове.

21. Све ово, дакле, одређивао је царев указ у вези са људима који су имали да поднесу велике муке. Закон је опширно говорио и о њиховој имовини. Наиме, налагао је да имање светих божјих мученика, који су исповедајући веру окончали свој живот, припадне најближим рођацима, а уколико их немају, да постане наследство Цркве. Даровни указ налагао је и да се власницима поврати отуђена имовина, било да ју је претходно држава продала или поклонила другима, било да се још налазила у државној благајни. Толика је добра цар својим указима подарио Цркви Божјој.

22. Незнабожцима[14] и свим провинцијама царева великодушност је даривала неизмерна друга блага. Због тога су сви из нашег дела (наши сународници) сматрали срећницима оне који уживаху та добра, када су чули о приликама у другом делу Римског царства и молили су да се и они једног дана наслађују тим истим добарима. Пошто су сада и они све то лично доживели, почели су себе да сматрају срећнима. Попут необичне драгоцености какву никада нису видели под сунцем, исповедали су да велики цар светли људском роду. Таквог су они били мишљења.

23. 1. Пошто је силом Бога Спаситеља цару све било потчињено, он је свима проповедао дародавца својих добара и сведочио да узрок победе не лежи у њему већ у самоме Богу. Све је то он обнародовао на латинском и грчком језику у виду писмених указа које је разаслао свим областима. 2. Њихова посебност се може уочити ишчитавањем самог оригиналног текста. Било их је два: један је био упућен црквама Божјим, а други многобошцима по свим градовима. Сматрам да је прикладно да овај последњи придодам излагању, јер се непосредно тиче садашње теме и то једним делом да би остало забележено у историји и сачувано за наредне генерације, а другим да би се потврдила истинитост нашег приповедања. 3. Преписан је са оригиналног царевог указа који смо ми сачували. Веродостојност његове садржине потврђује царев својеручни потпис као печат

24. 1. Победник Константин Велики Август
становницима провинција у Палестини.

Код људи који одвајкада исправно и мудро промишљају о Највишем Бићу, већ одавно нема сумње да постоји велика разлика између ревносних извршитеља верног служења Хришћанству и оних који се боре против њега и презиру га. 2. Сада је, пак, још очигледнијим догађајима и сјајним

[14] Формулација οι εκτος / οι εξωθεν је уобичајен израз за многобожце, тј. оне који су ван Цркве.

подвизима доказана бесмисленост сумње, као и величина силе великога Бога, јер су онима који верно поштују[15] најсветији закон и не усуђују се да одступе ни од чега што он налаже допала изобилна добра и огромна снага уз добре изгледе у њиховим подухватима, а онима који су се приклонили безбожном начину расуђивања све се одвијало у складу са тим избором. 3. Ко може да задобије било каква блага не признајући Бога за узрочника свих добара и не желећи да Га поштује како доликује? Наше речи се потврђују и делима.

25. Ако би, дакле неко својим умом прелетео епохе од најранијих времена па до данас и видео својим духом догађаје који су се некада збили, онда би засигурно открио да су сви они који су у своја дела уносили праведност и доброту, своје подухвате довели до срећног краја и као из некаквог слатког корена добијали сладак плод; док, са друге стране, они који би се дрзнули на неправедна дела или пак безумно устали на Највише Биће, немајући притом уопште благочестивог осећања према људском роду, него су били узрочници прогона, бешчашћа, заплењивања имовине, убистава и још много сличних томе ствари, никада се нису покајали, нити окренули умом ка бољему, примили би оно што су и заслужили. Све то није без смисла нити би се догађало без разлога.

26. 1. Сви они који са осећањем праведности приступају својим делима и свагда имају у уму страх према Највишем Бићу, чувајући постојану веру у Њега и не стављајући своје тренутне бриге и невоље изнад будућих добара, ако и некада имају да искусе неприлике они их драговољно подносе, јер верују да су њима самима уготовљене велике почасти; слава им је утолико блиставија уколико су им невоље веће. 2. Насупрот томе, они који су срамотно презрели правду или нису признали Највише Биће и дрзнули се да подвргну Његове верне слуге неподношљивим поругама и казнама,

[15] Писмо датира из јесени 324. године. Његова садржина је потврђена и проналаском једног папируса.

нису себе сматрали несрећним када су изговарали надмене пресуде над онима који су сачували веру у Највишег и чак у таквим околностима остали срећни и блажени. Један део њихове војске је пао, други се дао у бекство, а свака битка у овом рату завршила се њиховим срамним поразом.

27. 1. Због њих су настајали тешки ратови и страшна пустошења; отуда је долазило до несташице најнужнијих ствари и до ширења страшних невоља, а предводници толике безбожности би или подлегли погубној смрти после трпљења највећих невоља, или проводили живот у срамоти што им је било теже од саме смрти. Њихове казне су биле равне њиховим злочинима. 2. Сваки је нашао несрећу у тој мери у којој је он у свом безумљу мислио да се бори против Божјег закона. Међутим, њима нису биле тегобне само овоземаљске муке, него су имали још већи страх од казни које их очекују у загробном животу.

28. 1. Какво ли је избављење и олакшање имало на уму божанство када је страшно безбожје захватило људски род и попут какве заразе претило да сасвим уништи читаво царство које је јако вапило за спасоносним исцељењем? Под именом Божјим треба схватити једно Биће, које истински јесте и које је свагда свемогуће. Сигурно није чисто хвалисање када се користе узвишене речи да би се потврдила добробит која долази од Највишег. 2. Он је испитао моје служење и нашао да је погодно за испуњење Његове воље. Отпочео сам са Британским морем и са деловима земље где је као по некаквој неопходности одређено да сунце залази и уз помоћ неке више силе одагнао и растерао све страхоте које су ме снашле како бих, са једне стране људски род мојим подучавањем призвао на служење најсветијем закону, а са друге стране вођством Највишег Бића проширио блажену веру. **29.** 1. Никада не бих могао да покажем незахвалност према указаној ми милости верујући да је ово најбоља служба и дар који ми

је додељен. Стигао сам до источних области које су биле притиснуте тешким недаћама и громко нас призивале у помоћ. У ствари, чврсто сам веровао да читаву душу, све чиме дишем и што се окреће ка дубинама ума, свако од нас треба да принесе Свевишњем. 2. Мени је добро познато да онима који истински теже небеској нади, изабраној царици, која је утемељена у божанском станишту, није потребна благонаклоност људи, јер се они наслађују толико већим почастима колико су се више удаљили од земаљских губитака и страхота. 3. Међутим, мислим да ми имамо обавезу да што даље сада одагнамо од невиних и у свему беспрекорних људи незаслужене муке и недаће које већ дуже време притискају и нас саме. Зар би било долично да душевна чврстина и истрајност коју су ти људи пројавили под влашћу оних који су их здушно прогонили, још јаче и блаженије не засија и прослави се под влашћу слуге Божјег?

30. 1. Тако сви, који су подвргнути немилосрдној пресуди судија, ма у које време да је то било кога од њих задесило, било да су заменили родну земљу изгнанством, јер се нису одрекли вере у Бога коме су посветили сву своју душу, или, пак, придодати списку оптужених на коме раније нису били, нека се врате у отачку земљу и свом уобичајеном начину живота и принесу захвалност Богу, ослободитељу свих. 2. Такође, они који су лишени све своје имовине, и који су клонули услед губитка добра и до сада живели несрећно, нека натраг добију своје старе домове и имање, и нека се врате својим породицама како би се са радошћу наслађивали добочинствима Свевишњега.

31. 1. Даље заповедамо да ове одредбе буду на корист и онима који су против своје воље држани на острвима. Нека се ослободе они који су до сада били заточени на непроходним планинама опкољенима морем, који су живели у неподношљивој и нечовечној самоћи и нека се врате својим најмили-

јима испунивши тако њихову највећу жељу. 2. Они који су већ дуже време били принуђени да живе сиромашно, у непрестаној прљавштини коначно су добили могућност да се врате и убудуће ослободе од брига. Била би то лудост, не само нечувена него и невероватна, да људи живе у страху под нашом владавином – и то нас који се хвалимо и верујемо да смо слуге Божје. Ми смо зато и постављени да исправљамо туђе грешке.

32. 1. Сви који су осуђени на тешке принудне радове или који су пак морали да врше службу при јавним пословима, нека свој тешко бреме замене слатким одмором и од сада да живе лагоднијим животом у слободи и да се велика задовољства због принудног рада оконча тихим спокојем. 2. Ако су неки лишени грађанских права и обесчашћени и будући да су због дугог изгнанства били одсутни нека са радошћу која им доликује поново приме пређашње почасти и пожуре у своју домовину.

33. Они који су раније имали војничка звања, па их због тешких и неправедних оптужби изгубили јер су исповедали веру у Свевишњега кога су поставили изнад својих почасти, нека бирају: или нека остану у својим пређашњим чиновима, ако имају љубави према војничкој служби; или нека проводе дане мировине у слободи после часне оставке. Јер ко је показао толику великодушност и истрајност при сусрету са опасностима, таквоме и приличи да се наслађује оним што жели – или одмором, или чином који изабере.

34. 1. На исти начин они који су насилно били лишени својих племићких титула, те на основу таквих судских пресуда бачени у царске предионице лана, где су без обзира на њихово пређашње порекло имали да преузму на себе мучне послове на које нису навикли, или су пак држани за робове државне благајне, нека се радују преимућствима слободе и почастима које су пре уживали. Они нека буду враћени на своја уобичајена достојанства и нека надаље свој живот проводе у сваковрсном весељу. 2. Затим, ко је услед незаконитог и нељудског

безумља слободу заменио ропством, и често оплакивао своје тешко робовање и сам себе такорећи изненада угледао не као слободног човека, већ као слугу – нека нашом одредбом задобије прећашњу слободу и сам нека се врати својим родитељима и пословима који приличе слободном грађанину. А послове које је био приморан да обавља нека избаци из главе.

35. 1. Треба узети у обзир и питање имовине које су из многобројних разлога појединим људи били лишавани. Било да је ко изгубио имовину пошто је прошао неустрашиво, славно и божанско поприште мучеништва или као исповедник стекао себи вечну наду; било да је ко изгубио иметак и био принуђен на пресељење, јер није хтео да се одрекне своје вере и да попусти пред прогонитељима; било да је ко поднео несрећни губитак, иако није осуђен на смрт – наређујемо да имања свих тих лица наследе најближи рођаци. 2. Будући да закони упућују на најближе сродство, лако је одредити ко има право наследства. Наиме, праведно је да у случају природне смрти споменутих лица њихово имање прелази најближим рођацима.

36. Ако нико од горе споменутих, ни мученици, мислим, ни исповедници, нити исељени, као и они који су због сличног разлога морали у прогонство, није имао блиске рођаке који би га по закону могли наследити, онда нека важи одредба да право наследства добије помесна Црква. Свакако неће бити неправедно према умрлима да се наследству радује она (Црква) због које су они имали да поднесу многе потешкоће. Међутим, овоме је неопходно придодати и следеће: ако је неко од гореспоменутих даровао нешто од своје имовине коме је сам хтео, тада ће онај који је добио поклон уживати потпуно право на њега.

37. 1. Како се у нашој заповести не би наишло на недореченост и како би свако лако могао да препозна правду, нека сви знају да би ономе, ко управља земљом, кућом, воћњаком или било чим другим што је припадало горепоменутима,

било добро и корисно да што пре врати. 2. Чак и ако би се показало да је некима од њих незаконито поседовање донело велике користи, не сматрамо да би било праведно одузети им ту добит. Наиме, они сами треба да признају како и откуда су убирали и од нас да траже опроштај за свој грех, како би на тај начи исправили пређашњу похлепу и како би Велики Бог примивши њихово покајање показао милосрђе према грешницима.

38. Власници оваквих поседа, ако им и приличи такав назив, можда ће у своју одбрану рећи како им тада није било могуће да их одбију у вихору различитих призора свакаквих страхота: лица која су жестоко прогоњена, окрутно убијана, безобзирно изгнана, сталне конфискације имања недужних људи, непрестани прогони и продаја имовине. Међутим, ако неки инсистирају на таквим разлозима и буду упорни у својим незајажљивим намерама, увидеће да им то неће проћи некажњено, особито када је такво наше поступање у служби вишњег Бога. Оно што вас је раније груба сила натерала да узмете, сада је опасно да прихватите; иначе, на сваки начин треба сузбијати незаситост и аргументима и примерима.

39. Ако је нешто од поменутог припало државној ризници, да јој се не дозволи да то трајно задржи, и да се не усуди ни једну реч да каже против светих Цркава, већ да им све оно што је некада од њих безаконито одузела по праведности врати. Све оно, дакле, што би се показало да је заиста било у поседу Цркава, било да су то куће, њиве, воћњаци или било шта друго слично томе, наређујемо да им се врати, без умањења права на њихову својину и да им све остане у потпуности и неокрњено.

40. Ко би посумњао, и ко не би наредио да Црквама припадну и она места која су осветила тела мученика и самим тим постала спомен њихове славне кончине? Не би било бољег поклона, нити племенитијег труда који би до-

нео велику корист, него ли, подстакнути вољом Божјом, да се старамо о тим местима која су из лоших побуда одузели неправедни и зли људи, да се праведно врате и сачувају за свете Цркве.

41. Будући да свестрана брига не допушта да се ћутке пређе преко оних који су нешто стекли из државне благајне било законитом куповином или као дар, чинећи то да угоде својој незајажљивој похлепи, нека знају да такви људи, иако су се дрзнувши се да то купе у највећој мери потрудили да од себе удаље наше човекољубље, ипак га неће бити лишени, колико је то могуће и колико се пристоји. Толико о томе.

42. А сада је свима јасно и очигледно показано да смо заслугом свемогућега Бога, охрабрењем и заштитом коју нам је често благоизволео да укаже, изагнали из свих места под сунцем прећашњу тескобу која је била притисла сав људски род; дакле, расудите сада сваки за себе и сви заједно каква је то сила била и милост која је уништила и искоренила такорећи семе најгорих и најзлобнијих људи, а добрима поново вратила радост која се обилато разлила по свим земљама. Потпуна слобода је поново дала могућност да се са сваким поштовањем и како доликује служи божанском закону, а посвећеним мужевима да несметано врше своје службе. Као из најдубљег мрака они су изронили и, дошавши до јасне спознаје од сада ће му на примерен начин служити и указивати једнодушно поштовање. Нека се ово обнародује у нашим источним областима.

43. Први царев указ који нам је послат садржавао је ове наредбе. Веома брзо је уследило извршавање законских прописа. Почело је да се дешава све супротно од онога што је раније безобзирно чињено под жестоком тиранијом. Царски дарови се излише на све оне који су били обухваћени овим законом.

44. Завршивши ово, цар се латио практичног посла. Најпре је народима, који су били подељени на провинције послао управитеље, при чему је већина њих била посвећена спасоносној вери, а онима који су се показали као многобошци забранио је да приносе жртве. Овај исти закон обухватао је и оне који су имали веће чинове од намесничких и оне који су имали највећи ранг епарха. Ако су у питању били хришћани закон им је дозвољавао да се тим именом диче, а ако нису били наређивао им је да се оставе идолопоклонства.

45. 1. У исто време послао је још два закона. Један је забрањивао гнусне идолопоклоничке обреде који су се раније вршили по селима и градовима; заправо налагао је да се више нико не усуди да подиже статуе, нити да се бави прорицањима и другим празноверицама, и да се уопште не приносе жртве. Други закон је, пак, налагао да се подижу домови молитве и да се Цркве Божје умножавају свуда и на сваком месту, како би се сви људи у будућности окренули Богу, пошто се уклони са пута заблуда многобоштва. 2. Цара је инспирисала његова благочестивост према Богу да тако размишља и пише месним управитељима. Уз то, закон још налаже да се не штеде средства за даривање, већ да се трошкови за изградњу подмире из личне царске ризнице. То је писао и свим помесном црквеним предстојатељима; а по милости својој писао је и нама, пославши на наше име прву посланицу следеће садржине.

46. 1. „Победник Константин,
Велики Август Јевсевију.

До дана данашњег безбожничка воља и тиранија је прогонила слуге Бога Спаситеља, и верујем и чврсто сам убеђен, љубљени брате, да су сва црквена здања или због небриге порушена или су из страха пред претећом неправдом недостојно запуштена. 2. Сада, пак, пошто је враћена слобода и она змија (Ликиније) промислом Свевишњега Бога и нашом помоћи удаљена са државног престола, мислим да је свима постала очевидна божанска сила и да ће они који

су из страха или неверја запали у грех, спознати у чему је истина и окренути се истинском и правом животу. 3. Сам ти, као предстојатељ многих Цркава треба да знаш, а и другим месним управитељима – епископима, презвитерима и ђаконима да напоменеш, да се усрдно брину о изградњи Цркава, било постојеће да обнављају, или увећавају, или, пак, ако има потребе нове да подижу. Ти сам и остали преко тебе тражите потребна средства од намесника и епарха, јер је њима наложено да са свом ревношћу изврше оно што је твоја преподобност затражила. Нека те Бог чува, брате љубљени." 4. Ово је, дакле, било написано црквеним предстојатељима у свакој провинцији. Намесницима провинција је наређено да се повинују овим заповестима; и свом брзином је отпочело спровођење закона у дело.

47. 1. Ширећи још више благочешће према Богу, цар је разаслао свим обласним управитељима поуку о заблуди идолопоконства у коју су западали владари пре њега. У њој је цар красноречиво подстицао поданике да признају Бога свих и да изричито прихвате Његовог Христа за Спаситеља. 2. Ово писмо које је он сам писао потребно је превести са латинског језика и сместити га у ово дело, како би изгледало да слушамо самог цара који свим људима објављује да чују следеће:

48. 1. Победник Константин, Велики Август (Севаст) становницима провинција на истоку.

Све што је одређено најосновнијим законима природе свакоме пружа могућност да довољно осети бригу и провиђење Божјих одлука. За оне које разум путем сазнања води право том циљу нема никакве сумње да тачно поимање посредством здравог расуђивања и непосредног сагледавања само уз подстицај истинске врлине води познању Бога. Стога, сваки благоразуман човек никада не би смео да дође у смутњу, видећи како су многи пали под утицај супротних

мишљења.[16] 2. Привлачност врлине остајала би непрепозната и скривена да јој порок не противставља развратан и неразуман живот. Стога, венац се задобија врлином, а Свевишњи Бог располаже судом. Ја ћу се потрудити да што је могуће јасније исповедам своје наде свима вама.

49. 1. Сматрам да су цареви пре овога, због своје свирепе нарави, били веома немилосрдни. Једино је мој отац чинио дела милости, и са необичном благочестивошћу у сваком свом послу је призивао Бога Спаситеља. 2. Остали, пак, не оставши при здравој памети, више су се бринули за свирепост коју су обилато потхрањивали, неголи за милост, изопачујући истинско учење у време своје владавине. Сила њиховог зла се толико распламсала, да је у оним областима где су божанска и људска дела протицала у миру, поново букнуо грађански рат.

50. Кажу да је у оно време Аполон прорицао из некакве пећине и мрачне дубине, а не са неба, и да су праведници на земљи ометали истинита предсказања, те је зато он лажно прорицао са троношца. На ту несрећу међу људима жалила се његова свештеница, која је, покренута лудилом, дивље распуштала косу. Али, погледајмо како се све то завршило.

51. 1. А сада призивам (за сведока) Тебе, Свевишњега Бога. Давно, док сам још био дете, чуо сам како један од оних, који је у то време заузимао прво место међу римским императорима (Диоклецијан), јадник, заиста јадник и душевно заблудео човек, жели да од својих копљоносаца распитивањем дозна ко су праведници на земљи. Неки од његових жречева одговорио је да су то, без сумње, хришћани. 2. Чувши такав одговор, као да је окусио мед, и мач који је намењен да кажњава злочине, устреми на непорочно благочешће. Одмах је, да тако кажемо, крвавим оштрицама мача

[16] Константин овде користи познате аргументе из јудаизма и стоицизма, који се такође могу наћи и у Новом завету (уп. Посл. Рим. 1, 18-20).

потписао смртне пресуде и судијама наредио да своје оштроумље употребе за изналажење нових начина кажњавања.

52. Тада се, заиста, могло видети са коликом је жестином вера побожних људи свакодневно била излагана зверствима, уз суровости којима није било краја. Целемудреност којој чак ни непријатељ није никада наудио постала је мета поруге помахниталих грађана. Каквим огњем, каквим искушењима и каквим начинима мучења није подвргавано свако тело без обзира на узраст? Тада је без сумње плакала земља и читаво небо је јецало оскврњено крвљу; од таквог призора и сам дан се оденуо у одећу туге.[17]

53. Но, шта рећи о овоме? Варвари се и дан данас шепуре због оних догађаја када су у оно време прихватили наше бегунце и сачували их у човекољубивом ропству, дарујући им не само спасење, већ и дозволу да неометано врше своје верске обреде. Сада римски народ има да носи сталну љагу на коју су их осудили тадашњи хришћани, који су били протерани из Римског царства и нашли уточиште код варвара.

54. Међутим, чему више спомињати плач и свеопшту тугу Васељене? Напокон су нестали и срамно скончали виновници злодела сурвавши се на вечне муке у бездан Ахерона.[18] Сукобивши се у међусобним ратовима не оставише иза себе ни имена, ни рода. То се њима не би десило да оно безбожно предсказање Питијског пророчишта није имало преварну моћ.

55. 1. А сада, призивам Тебе, највишега Бога! Буди милостив и милосрдан твом народу на истоку и преко мене, Твога слуге, даруј исцељење својим провинцијама које дуго подносише невоље. За све ово молим Те, не без разлога, о Господару

[17] Сапатња оживотвореног космоса је омиљени мотив античке књижевности. У хришћанском контексту, према извештају Јеванђеља, заступљене су различите природне појаве које се дешавају приликом смрти хришћана.

[18] Река у подземном свету; такође уопштен назив за подземље; уп. Од. 10, 513.

свега и Свети Боже. Твојим вођством започео сам и извршио спасоносна дела и свагда носећи испред Твоје знамење предводио сам победничку војску. Уколико би где каква тешка државна нужда призивала, тада сам ја, пратећи исти знак Твоје силе, кретао на непријатеље. 2. Зато Ти предајем своју душу у свој чистоти испуњену љубављу и страхом; јер искрено волим Твоје име и дивим се сили коју си показао многим знамењима и којом си укрепио моју веру. Сада, пак, подмећем своја плећа и хитам да обновим Твој најсветији дом кога су мрзитељи и безбожници у безумљу рушитељства опустошили.

56. 1. Желим да твој народ, за опште добро васељене и читавог човечанства, живи у миру и без међусобних размирица. Како верујући, тако исто и заблудели, нека са радошћу прихвате плодове мира и тишине, јер ова сладост заједништва ће их поново уздићи и бити кадра одвести их на пут истине. Да нико другога не узнемирава, нека свако има оно што му душа иште. 2. Здравомислећи људи треба да знају да ће само они живети светим и чистим животом, које Ти сам призовеш да се уздају у Твоје свете законе. Они, пак, који су отпали, уколико им годи, нека имају гајеве свога лажног учења. Ми имамо најблиставији храм Твоје истине који си нам даровао према нашој природи. То желимо, такође, и њима – да кроз опште јединомислије и они сами задобију радост.

57. Наша вера није нешто ново и непознато, ми смо убеђени да си Ти заповедио да је са доличним поштовањем чувамо још онда када је начињен поредак васељене. Заведен свакојаким заблудама, људски род је посрнуо, и да га зло не би још више притисло, Ти си кроз Сина Свога послао чисту светлост и све опет подсетио на Себе.

58. 1. У то нас уверавају Твоја дела. Твоја сила чини да будемо недужни и да верујемо. Сунце и месец имају тачно утврђену путању, а ни звезде не одступају од ње при свом космичком кружењу. Смена годишњих доба се врши према

законитом поретку. Твојом Речју земља чврсто стоји и ветер се покреће према утврђеном реду. Бујне воде хитају напред и сурвававају се у непрегледне токове; море је опкољено чврстим границама; све што се може наћи на земљи и океану смишљено је као каква чудесна раскош, која доноси обилату корист. Уколико се све то не би дешавало судом Твоје воље, несумњиво би толико разнообразије и многобројност постојећих сила било и опасно по живот и наша дела; наиме, борећи се међу собом, још горе би нашкодиле људском роду, јер њихова дела се не могу видети.

59. Највећу захвалност Теби дајем, Владико свих, Највећи Боже. Што се више упознаје људска природа кроз различита искуства, утолико ће се здравомислећи људи и они који теже истинској врлини више утврђивати у науци Божанског Логоса . Међутим, ко не жели да се лечи, за то не треба да окривљује другога, јер исцелитељски лек[19] свима је на дохвату руке; и том средству нико да не нашкоди, јер у његову чистоту нас уверавају дела. Удаљујући савест од свега непријатељског, користићемо сви жреб дарованог нам добра тј. благо мира.

60. 1. Нико да оним што је сам прихватио из убеђења не науди другоме. Оно што је један видео или спознао, нека то употреби, уколико је могуће, на корист ближњем, а уколико није, нека га пусти на миру. Јер заправо, није исто драге воље примити борбу за бесмртност и бити на то казнама натеран. 2. Ово сам испричао и објаснио и дуже него што изискује намера моје снисходљивости, јер нисам хтео да прикријем истинску веру, посебно када сам чуо где неки говоре да су обреди у паганским светилиштима и силе мрака потпуно нестали. Ја бих томе радо поверовао да се силно противљење погубне заблуде на штету свеопштег спасења у душама неких људи није исувише дубоко укоренило.

[19] Константин воли да своје хришћанско деловање описује сликама или изразима из области медицине.

61. 1. Такве речи је цар попут каквог громогласног Божјег весника саопштио свим становницима провинција преко своје грамате и ослободивши своје поданике од демонске заблуде призивао их да прихвате истинску веру. 2. Али док се он томе радовао, дошао је до њега глас о не малој смутњи која се појавила у Цркви. Поражен таквом вешћу, одмах је кренуо да смишља лек од овог зла. Овако је то било.[20] 3. Народ Божји се уздигао уживајући у царевим добрима и споља га никакав страх више није помућивао, јер одскора је блистав и најдубљи мир са свих страна благодаћу Божјом окруживао Цркву. Међутим, завист увреба наша добра, увуче се у недра Цркве и зацари на саборима светих. 4. Завади епископе, и тобоже у намери да штити божанске догмате, заметну свађу и раздор међу њима; такорећи, од искрице се распламса велики пожар, кренувши од Александријске Цркве, као од главе, и прошири се по читавом Египту, Ливији и по пределима Тиваиде. 5. А сада су захваћене и друге провинције и градови, те се могло видети како се расправе не воде само између црквених представника, него да су у њима узеле учешћа и народне масе; једни су се приклањали једној страни, а други другој. Призор ових догађаја довео је до таквог безумља да је узвишена и божанска наука била подвргавана срамном исмевању усред многобожачких позоришта.[21]

62. Једни су у Александрији водили оштре расправе око највиших питања, а други су се свађали око још раније насталог проблема по свом Египту и Горњој Тиваиди, тако да се Црква свуда разделила. Поред њих, попут тела које је захватило зло, патила је и цела Ливија; болешћу се заразише и остали делови пограничних области. Из Александрије су

[20] Јевсевије је само укратко изнео теолошку расправу између Арија и Мелетија; познији историчари Сократ и Созомен ће дати исцрпне детаље о овим догађајима.

[21] Сатиричари и лакрдијаши су у позориштима изврагавали руглу свађе хришћана.

слали посланике епископима у свим провинцијама, а ови су се прикључивали једној или другој страни узевши учешћа тако у свеопштој расправи.

63. Дознавши за све то, цар се веома ражалости у души и прими ове догађаје као сопствену несрећу; одмах је између благочестивих мужева изабрао једнога, кога је добро знао као човека који се истиче целемудреношћу и истинском вером и који се још раније прославио као исповедник благочешћа и послао га у Александрију да заведе мир међу завађеним странама. Овај је имао да однесе хитно грамату виновнику раздора, која је самим садржајем указивала на цареву бригу за народ Божји; стога је добро унети је у ово излагање. Она гласи овако:

64. „Победник Константин, Велики Август (Севаст)
Александру и Арију.

Да су ме два разлога подстакла да преузмем на себе ова потребна дела, сведочим самим помоћником мојих подухвата и Спаситељем свих.

65. 1. Моја прва брига је да се став по питању учења о Богу код свих народа уједини, а друга да се телу читаве икумене, као оболелом од какве тешке болести, поврати здравље. 2. Док сам промишљао о овом циљу, са једне стране доносио сам решење унутрашњим оком духа, а са друге, трудио сам се да га извршим силом војничке руке. Наиме, знао сам – уколико свим слугама Божјим, сходно мојим молитвама, омогућим свеопште јединство, да ће ток друштвених ствари кренути у правцу који ће одговарати благочестивим намерама свих људи.

66. Када је читаву Африку захватило неподношљиво безумље[22] због оних који су се услед неразумне лакомислености дрзнули да веру народа поделе на разне јереси, ја зажелех да одстраним ову болест; међутим, нисам изнашао ниједан задовољавајући вид лечења у овом случају осим да

[22] Мисли се на донатизам.

уништим заједничког непријатеља Васељене, који је вашим светим саборима супротставио свој безбожан став и да пошаљем неке од вас како бисте помогли да се поново успостави сагласност међу завађеним странама.

67. Јер откако је сила светлости и закон свете вере благодаћу Свевишњега изнедрен са истока, светим сјајем је озарио читаву васељену; не без разлога настојао сам – у исти мах и вољом душе и дејством очију – да вас пронађем, верујући да ћете ви бити вође народима на путу њиховог спасења. Одмах после велике победе и истинског тријумфа над непријатељем, хтео сам да истражим оно што сам сматрао да је прво и најважније од свега за мене.

68. 1. О благо и божанско провиђење! Каква је то смртоносна рана ударила на моје уши и још више на моје срце када сам чуо да је међу вама настао још већи раздор од оног претходног; очекивао сам да ћете ви друге исцељивати, а вама је исцељење још потребније. 2. Када сам промислио о почетку и предмету ових спорова, схватио сам да је њихов повод безначајан и да не заслужује толика расправљања. Стога осећам потребу да напишем ово писмо и шаљући га вашој једнодушној разборитости, призвам у помоћ божанско провиђење да помогне у овим стварима и с правом себе постављам за представника мира усред ваших међусобних недоумица. 3. Уз помоћ Божју, чак и да је разлог ове неслоге већи, не би ми било тешко да своју реч понудим благочестивом уму слушалаца и да сваког обратим ка бољем. Зашто ја не могу да обећам брже и много лакше побољшање ових односа када је разлог који је постао сметња читавој држави тако мали и незнатан?

69. 1. Познато ми је да је садашњи спор настао на следећи начин: Када си ти, Александре, питао своје презвитере шта сваки од њих мисли о неком одређеном месту из Светог Пи-

сма или о некој безначајној тачки спора, онда си ти, Арије, несмотрено предложио оно што од самог почетка није смело ни да се помисли, или ако се већ и таква мисао појавила, да се што пре преда забораву; то изроди међу њима неслогу и наруши јединство. Тако се свети народ раздели на две партије и удаљи се од заједничког тела једномишлија. 2. Дакле, нека свако од вас опрости другоме са истом искреношћу и нека прихвати оно што вам ваш слуга по правди саветује. А шта је то? Од самог почетка није ни приличило постављати таква питања нити на њих одговарати. Наиме, таква питања не захтевају никакав закон, већ наводе на свађу, која се у бескорисној доколици замеће; чак иако би се појавила као средство природне вежбе, дужни смо да их држимо у уму и да их не износимо лакомислено на заједничка сабрања и непромишљено поверавамо слуху народа. 3. Јер, наиме, ко би могао тачно да докучи и на прави начин да протумачи силу тако великих и веома тешких ствари? Ако би неко и сматрао да то може лако да учини, колики број људи би уверио у то? Или ко би могао да изађе на крај са тако прецизним питањима, а да не дође у опасност да погреши? Стога се мора о таквим стварима избегавати много говорење, да се не би – било из немоћи природе да се постојећи проблем разјасни, или што они који слушају нису у стању тачно да разумеју наше речи – народ навео из једног или другог разлога на богохуљење или раскол.

70. Стога и непромишљено питање и неопрезан одговор захтевају међусобно извињење и то подједнако са обе стране. Наиме, повод вашег спора није кренуо због главног учења у закону, нити сте ви били зачетници некакве нове јереси у вашој божанској вери, него имате једно и исто мишљење тако да ви лако можете да будете у општењу.

71. 1. Док се ви међусобно расправљате око ситних и безначајних ствари, толики народ Божји, кога ви треба вашим мишљењем да упутите, раздељен је, што није добро

нити одговара божанском закону. 2. Хтео бих кратким примером да вашој благоразумности скренем пажњу; знате да се и самим философима, обједињеним једним учењем, често деси да се у неким ставовима не слажу, и иако се разликују по степену знања, ипак јединственост читавог учења их поново међусобно уједини. Ако је то тако, зар не би било далеко праведније да ми као слуге великога Бога у убеђењима која се тичу наше вере будемо у међусобном једнодушју? 3. Размотримо оно што је казано још више и темељније у духу и разуму: да ли је добро да због ништавних и безначајних спорова међу вама устане брат на брата или да се драгоцено јединство због наше неслоге разбије – јер се свађамо због тако ситних и сасвим непотребних ствари? Овакво понашање је незрело и пре приличи непромишљеној деци неголи схватању свештеника и разумних људи. 4. Удаљимо се добровољно од ђаволских искушења. Велики Бог, Спаситељ свега, излива за све исту свелост. Дозволите мени, слуги Свевишњега, да Његовим промислом доведем до краја ову муку и да овом народу мојим позивањима, служењем и непрестаним опоменама повратим свеопште јединство. 5. Ако је код вас, као што сам рекао, једна вера и једно разумевање наше вере, и ако такође заповест закона својим општим деловима обавезује целину ка јединственом расположењу душе, тада питање које је међу вама изазвало беспотребну полемику, а не тиче се саме суштине вере, нека ни на који начин не ствара између вас одвајања и неслогу. 6. Ово не говорим да бих вас приморао да се сагласите у свакој тачки око тако безначајног питања, што оно заправо и јесте; јер достојанство вашег јединства може да се сачува неокрњено и ваше општење да остане ненарушено, иако би међу вама остале неке несугласице око неважних ствари, јер немамо сви исте прохтеве у свему, нити нас руководи једна природа и мишљење. 7. По Божјем промислу, нека буде међу

вама једна вера, једно разумевање и усаглашеност око Највишег Бића. Уколико ваша међусобна надмудривања око маловажних питања, не наиђу на уједначене ставове тада они треба да остану у вашем уму и да се чувају у дубини душе. 8. Нека у вама постојано пребива врлина заједничарења у љубави, вера у истину и поштовање према Богу и законитој религији. Повратите узајамно пријатељство и љубав, пригрлите својим загрљајем читав народ и сами очистивши своје душе поново спознајте једни друге; јер, наиме, често се дешава да је пријатељство после прекида, свађе и измирења много пријатније.

72. 1. Вратите ми мирне дане и спокојне ноћи како бих ја најзад нашао задовољство у чистој светлости и радост у безбрижном животу. Ако ли не, онда ми нема друге него да јецам и сузама обливен проводим свој животни век без спокоја. Могу ли ја да будем спокојан у својој души док су се људи Божји, а мислим на своје саслужитеље, међусобно разделили због неправедне и погибељне заваде? 2. Како бисте увидели колика је моја туга, рећи ћу вам да сам се недавно приближио граду Никомидији и одмах пожелео да идем на Исток. У намери да вас посетим, и делом душе сам већ био са вама, примио сам писмо о тамошњим збивањима; како не бих био принуђен да гледам очима оно што је, по мом мишљењу и за уши неподношљиво, променио сам своју одлуку. 3. Отворите ми најзад вашом слогом пут ка Истоку, који сте затворили међусобним свађама. Дозволите ми да вас што пре видим у радости, заједно са свим осталим народом и да за свеопште сагласје и слободу похвалним речима укажем дужну захвалност Свевишњему!“

73. Тако је богољубиви цар, пославши ово писмо, показао бригу за мир у Цркви Божјој, а онај који је сарађивао (Осија Кордобски) учинио је добру и одличну службу не само око писма, него и око изражавања намере пошиљаоца;

и као што се прича, био је у свему богобојажљив човек. Та ствар је отишла тако далеко да није могла више да се реши путем писма. Раздор између завађених страна је растао и постајао све већи и ширење зла је захватило све источне провинције.[23] То је изазвала завист и зли демони који су позавидели благостању Цркве.

[23] Јевсевијев коментар јасно показује да Константин и његови саветници по питању богословља потцењују свађу око аријанизма.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

929.731 Konstantin I

ЈЕВСЕВИЈЕ Кесаријски, око 265-340
Константинов живот / Јевсевије Кесаријски ; [превод са изворника Виолета Гавриловић]. - Београд : Академија Српске православне цркве за уметност и консервацију, 2017 (Нови Сад : Артпринт). - 151 стр. ; 21 cm. - (Свети оци у преводу на српски језик ; књ. 7)

Изворник на старогрч. језику. - Упоредо старогрч. текст и срп. превод. - Тираж 500. - Стр. 7-15: Јевсевије Кесаријски - Живот блаженог цара Константина / Радомир В. Поповић.

ISBN 978-86-86805-85-0

а) Константин Велики I, римски цар (око 280-337)
COBISS.SR-ID 311465223

Свети Оци у преводу на српски језик – књига 8

Јевсевије Кесаријски

Константинов живот

књига 3 и 4

Београд 2017

Свети Оци у преводу на српски језик — књига 8

Јевсевије Кесаријски: Константинов живот

Свети Оци у преводу на српски језик – књига 8
Holy Fathers in Serbian Translation – book 8

Јевсевије Кесаријски:
Константинов живот

Eusebius of Caesarea
Life of Constantine

Издавач
протојерej-ставрофор
др Радомир В. Поповић

Главни и одговорни уредник
протојерej-ставрофор
др Радомир В. Поповић

Превод са изворника
Виолета Гавриловић

Лектура и коректура
грчког текста:
Ружица Милић

Секретар едиције
ђакон др Ивица Чаировић

Прийрема за штампу
Мирослав Пралица

Штампа
Артпринт, Нови Сад

Тираж
500

Publisher
Protopresbyter-Staurophor
Radomir V. Popović, ThD

Editor-in-chief
Protopresbyter-Staurophor
Radomir V. Popović, ThD

Translation
Violeta Gavrilović

Greek text editing
and proofreading
Ružica Milić

Edition secretary
deacon Ivica Čairović, ThD

Prepress
Miroslav Pralica

Printed by
Artprint, Novi Sad

Circulation
500

Издавач едиције срдачно захваљује
Епископу крушевачком Господину др Давиду (Перовићу)
и
Епархији крушевачкој
што је ово издање угледало светлост дана
лета Господњег 2018.

Јевсевије Кесаријски

Константинов живот

Београд 2017

Садржај

Главе божанског живота блаженог цара Константина 159
Главе треће књиге 159
Божански живот блаженог цара Константина 167
Књига трећа 167
Напомене 240
Главе четврте књиге 243
Књига четврта 253
Напомене 314

ГЛАВЕ БОЖАНСКОГ ЖИВОТА БЛАЖЕНОГ ЦАРА КОНСТАНТИНА

ГЛАВЕ ТРЕЋЕ КЊИГЕ

1. Поређење Константинове побожности и безбожништва прогонитеља.
2. Још о Константивовој побожности који је слободно исповедао знамење крста.
3. О његовој слици на чијем врху је био представљен крст, а на доњој страни побеђени змај.
4. Још о споровима у Египту које је изазвао Арије.
5. О свађи по питању Пасхе.
6. Како је Константин наредио да се одржи сабор у Никеји.
7. О Васељенском сабору који је окупио епископе свих народа.
8. Да су, као и у *Делима апостолским*, дошли из различитих области.
9. О врлини и доби двестотине и педесеторице епископа.

10. Сабор у палати; Константин улази у њу и узима учешћа.

11. Тишина на сабору након говора епископа Јевсевија.
12. Константинов говор сабору о миру.
13. О томе како је завађене епископе довео у јединство.

14. Једногласна одлука синода по питању вере и Пасхе.
15. О томе како је Константин поводом двадесетогодишњице своје владавине имао заједничку трпезу са епископима.
16. Даровање епископима и додељивање грамате свима.
17. Константинова посланица црквама о Никејском сабору.

18. Његова (посланица) о сагласности по питању празника Пасхе и против Јудеја.
19. Савет да је боље следити већи део васељене.

20. Поука о потреби прихватања одлука сабора.
21. Савети епископима пред распуштање сабора о једномислију.
22. Како је једне испратио, а другима писао посланице. О даривању новцем.
23. Какоје писао Египћанима и подстицао их на мир.
24. Како је епископима и народу често писао о богобојажљивим стварима.
25. Како је наредио да се у Јерусалиму на светом месту васкрсења нашег Спаситеља сагради молитвени дом.

26. О томе како су безбожници затрпали Божанску гробницу и оскрнавили је идолима.
27. Како је Константин наредио да се грађа и крш од паганског светилишта баце далеко.
28. Откриће свете гробнице.
29. Како је управитељима и епископу Макарију писао о изградњи храма.
30. Константинова посланица Макарију о изградњи Спаситељевог храма.
31. О томе да тај храм треба да буде лепши од свих других у Васељени и да има велелепне зидове, стубове и мермер.
32. Како су управитеље извештавали о лепоти свода, радницима и матреијалу.
33. Како је проречени Нови Јерусалим изграђен у виду храма Спаситељевог.
34. Опис (грађења) најсветије гробнице.
35. Опис трга и колонаде.
36. Опис зидова храма, указивање на лепоту и позлаћеност здања.

37. Опис дуплих портика са обе стране храма и троја врата са источне.
38. Опис полукруга, дванаест стубова и ваза.
39. Опис унутрашњег дворишта, припрате и улаза.
40. О мноштву приноса.
41. О изградњи цркве у Витлејему и на Елеонској гори.

42. О томе да је ове цркве подигла царица Јелена, Константинова мајка, када је одлазила у та места ради поклоњења.
43. Још о црквама у Витлејему.
44. О Јелениној великодушности и доброчинствима.
45. О томе како се Јелена богобојажљиво односила према црквама.
46. Како је преминула у осамдесетој години пошто је начинила тестамент.
47. Како је Константин сахранио мајку и како је за живота поштовао.
48. Како је у Константинопољу подизао цркве у спомен мученицима и очистио га потпуно од идолопоклонства.
49. Знамење крста у палати и Данила код извора.
50. 1. Како је у Никомидији и другим градовима подизао цркве.
50. 2. О устројеним црквама у Антиохији.
51. О царевој заповести да се изгради црква у Маври.
52. Константинова посланица Јевсевију о Маври.
53. О томе да се Спаситељ на том месту јавио Аврааму.
54. Свуда се уништавају идоли и кипови.
55. Уништавање идолопоклоничког храма и разобличавање блудних радњи у Атаки феникијској.
56. Рушење Асклепијевог храма у Егини.
57. Како су Јелини презрели идолопоклонство и окренули се богопознању.
58. Како је Константин у Хелиопољу дао да се поруши Афродитин храм и први тамо подигао цркву.

59. О немирима у Антиохији које је изазвао Евстатије. Како је о овој ствари Константин писао ради измирења.
60. Константинова посланица Антиохијцима о томе да не узимају Јевсевија из Кесарије него да себи траже другог епископа.
61. Константинова посланица Јевсевију у којој га он хвали јер се повукао са антиохијске епископске катедре.
62. Константинова посланица сабору да не уклањају Јевсевија из Кесарије.
63. Како се Константин трудио да искорени јереси.
64. Константинов указ против јеретика.
65. О одузимању места на која су се сабирали јеретици.
66. О томе, како су се многи јеретици окренули саборној Цркви када су код њих пронађене безбожне књиге.

БОЖАНСКИ ЖИВОТ БЛАЖЕНОГ ЦАРА КОНСТАНТИНА

КЊИГА ТРЕЋА

1. 1. Тако је завист, та мрзитељица добра, која увек завиди благостању Цркве, била у време мира и радости узрок бура и унутрашњих смутњи. Цар, мио Богу, није био нехајан према својим обавезама те је чинио све супротно ономе на шта се недавно дрзнула тиранска окрутност и показао се јачим од сваког непријатеља и противника. 2. Док су са једне стране, отпадници од истинитог Бога настојали на свакојаке начине да присиљавају људе на поштовање лажних богова, дотле је Константин и делима и речима доказивао њихово непостојање и позивао на признавање само једног истинитог Бога. Док су они изругивали Христа Бога богохулним речима, он (Константин) је, оно што су безбожници највише исмевали, показивао средством своје победе и заштите, те се поносио трофејем страдања Господњег. Прогонили су слуге Божје, остављајући их без домова и завичаја, а Константин их је све враћао на њихова огњишта. 3. Док су их они засипали поругама, дотле их је Константин удостојавао почастима и положајима на којима су им сви могли позавидети. Заплењивали су неправедно имовину од богобојажљивих људи и грабили је за себе, а он им ју је враћао и обасипао их многобројним поклонима. У виду писмених указа јавно су ширили клевете против (црквених) предстојатеља, а он је, насупрот томе, те мужеве уздизао и величао својим почастима, прослављајући их својим граматама и законима. 4. Уништавали су домове молитве до темеља и сравњивали их са земљом, а он је наређивао да се обнављају и на рачун државне благајне подизао још новије и раскошније. Тражили су да се богонадахнута

Писма униште и бацали су их у огањ, а он је заповедао да се она средствима из царске ризнице умножавају и украшавају прекрасним повезима. 5. Наређивали су да се нипошто не смеју сазивати епископска сабрања, а он је епископе окупљао код себе из свих области. За њега су они били достојни уласка у царски двор, па чак и уласка у унутрашње одаје, па су могли бити учесници царског стола и трпезе. Безбожници су својим заветним даровима указивали почасти демонима, а он је разобличавао ту заблуду и бескорисну грађу заветних дарова делио онима који би могли њоме да се користе. Док су они наређивали да се паганski храмови обилато украшавају, он их је до темеља рушио, посебно оне које су идолопоклоници највише поштовали. 6. Они су слуге Божје подвргавали најсрамнијим казнама, а он је те починиоце прогањао кажњавао их казнама које су угодне Богу, при чему није престајао да поштује спомен на свете Божје мученике. Прогонили су богобојажљиве мужеве са царских дворова, а он се управо у такве људе посебно уздао јер је знао да су му они највернији и најоданији. 7. Док су се они показивали као робови грамзивости и њихова душа подносила Танталове муке,[1] дотле је он са царском дарежљивошћу отварао све ризнице и даровао обилато и великодушно. Извршавали су многобројна убиства како би отимали и заплењивали имовину убијених – напротив, за време читаве Константивове владавине, сваки мач је висио неупотребљаван од стране судија и то стога што су и прост народ у провинцијама и људи од власти више били под управом отачког закона него ли под насилном владавином. 8. Посматрајући све ово с правом би се могло рећи да је изгледало како је тада наступио некакав нови и преображени живот и одједном из мрака смртном роду засијала необична светлост. Треба признати како је све то дело Бога Који се маси безбожника супротставио у лику богољубивог цара.

2. 1. Када се појавише људи до тада непознати по својим злочинима, за које се није чуло откако је света и века,

те се осилише против Цркве, тада им сам Бог посла један необичан лик испред очију и кроз њега изврши дела која се раније нису чула ни видела. 2. Шта је необичније од чуда цареве врлине дароване Божјом премудрошћу смртном роду? Једнако је са свом искреношћу и пред свима прослављао Христа Божјег и не стидећи се спаситељског имена, с поносом Га јавно исповедао; час је своје лице осењивао спаситељским знаком, а час се радовао победничком трофеју. **3.** 1. На веома високој плочи постављеној изнад улазних врата,[2] свима на видику, цар је дао да се изнад његовог сопственог лика наслика спаситељски знак, док је непријатељску и кобну звер, која је безбожничком тиранијом прогонила цркву Божју, представио у виду змаја који се сурвава у бездан. Јер пророштва су га прогласила змајем Левијатаном у пророчким Божјим књигама. (Ис. 27:1) 2. Цар је сликом живописаном помоћу воска (тј. енкаустичном техником) свима показао змаја[3] како се испод ногу њега и његових синова, прободен копљем кроз саму утробу, сурвава у дубине морске. Тако је он указивао на тајног непријатеља људског рода кога је представљао како пада у бездан пропасти силом спаситељског знака који се налазио над његовом главом. 3. Све је на слици било представљено раскошним бојама. Мене је задивила велика царева мудрост; заправо, он је као по Божјем надахнућу изобразио све оно што су негда речи пророчке објавиле о тој звери: „Тада ће Господ покарати мачем својим љутим и великим и јаким левијатана, пругу змију, и левијатана кривуљасту змију, и убиће змаја који је у мору“ (Ис. 27:1).[4] То је оно место које је цар представио у слици верно га подражавајући.

4. Све је ово дакле учињено по царевој жељи. Свађе изазване помахниталом завишћу, које страшно потресоше Цркву Божју у Александрији[5] и унесоше зло тебанског и египатског раскола,[6] помутише не мало његову душу. У

свим градовима епископи ударише на епископе, а народ се међу собом завади, једни се дигоше на друге и безмало се сударише као симплегадске стене;[7] очајници се у својој лудачкој помами латише злих дела и дрзнуше се да оскрнаве царев портрет.[8] Међутим, то не изазва у њему толико гнев колико бол у души, јер је био жалостан због лудила безумника.

5. 1. Такође се појави и пре ових зала једна друга још страшнија болест која је већ дуже време мучила цркве: свађа око спаситељског празника Пасхе.[9] Једни су тврдили да треба следити јудејски обичај, а други да приличи држати се тог датума и не следити у заблуди оне који су лишени јеванђељске благодати. 2. Дуго времена су се људи на све стране по овом питању расправљали и дође до пометње у Божанским уредбама,[10] пошто одступање од тачног датума за један и исти празник изазва велики раздор међу онима који га славе. Док је за једне још трајао пост и подвиг, за друге је настало време празновања; и нико од људи се не нађе ко би изнашао какав лек за ово зло, јер завађене стране беху једнако острашћене. Једино је Свемогући Бог могао лако да их исцели и једино се од свих људи на целој земљи Константин појави пред Њим као извршитељ таквог дела. 3. Када је о свему томе чуо од својих извештача, увидео је да писмо које је послао у Александрију није имало никаквог утицаја; тада он опет промени своје мишљење и схвати како овде треба водити другачији рат против невидљивог непријатеља који прави Цркви пометњу.

6. 1. И као да се спрема за рат против непријатеља, Константин окупи војску Божју у виду Васељенског сабора и почасним указима позове епископе из свих крајева да похитају на њега. Међутим, то није била само пука наредба, већ се и царева благонаклоност показивала на самом делу; наиме, једним епископима је давао на коришћење своје поштанске коње, а другима мноштво теглећих животиња. Одређен је

град који је био најподеснији за сабор, град који је добио име по „победи“ – Никеја у провинцији Витинија. 2. Када је наредба стигла у све крајеве, са посебном радошћу су сви похитали као са каквог тркалишта. Вукла их је нада ка добром, жеља за миром, као и призор необичног чуда тако великог цара. Када сви пристигоше, одмах се видело како је овај подухват Божје дело. Окупише се тамо оци који не беху удаљени један од другог само духом већ и телесно, тј. који потицаше из разних земаља, места и провинција; све њих је примио један град. Могао се видети један велики венац епископа[11] као да је исплетен од каквог лепог и шареног цвећа.

7. 1. Тако се на једном месту сабраше првојерарси свих цркава из Европе, Либије и Азије. Један молитвени дом, као да га је сам Бог увећао, прими у себе Сиријце, Киликијце, Феничане, Арабљане, Палестинце, међу њима и Египћане, Тебанце Ливијце, као и оне који долазе из земље између двеју река (Месопотамије). Сабору је присуствовао чак и епископ Персије, а није био изостављен ни скитски из тог збора. Понт, Галатија, Кападокија Азија, Фригија и Памфилија такође послаше своје представнике. Дођоше и Трачани, Македонци, Ахајци, Епирци као и они из најудаљенијих крајева. Поред ових, учешће на сабору је узео и најзнаменитији епископ саме Шпаније.[12] 2. Предстојатељ царског града[13] није дошао због старости, али је наредио да дођу његови презвитери.[14] Такав је венац Константин, једини од памтивека, исплео Христу од спона мира и предао га своме Спаситељу као доличан заветни дар за победу над непријатељем и тако у наше време остварио праслику апостолског збора.

8. И у време Апостола, по речи Божјој, сакупише се „људи побожни из сваког народа који је под небом“ (Дап. 2:5). Међу њима су били Парћани и Међани и Еламити, и који живе у Месопотамији и Јудејци и Кападокијци, у Понту и Азији, у Фригији и Памфилији, у Египту и крајевима

Ливије близу Кирене и дошљаци Римљани и Јудејци и прозелити, Крићани и Арапи (Дап. 2. 9-11). Недостајало им је само то што нису сви били служитељи Божји. Међутим, на овом сабору је било мноштво епископа чији је број прелазио двеста педесет, а њихове презвитере, ђаконе и многобројну пратњу није било могуће пребројати.

9. Међу служитељима Божјим једни су били чувени по речима мудрости,[15] друге је пак красио строг и подвижнички начин живота, а неки су се одликовали смиреношћу. Било је оних које су поштовали због година, и других који су зрачили младошћу и бодрим духом, а и оних који су тек ступили на поприште служења. Цар је наредио да се свима њима свакодневно обилато буде на располагању.

10. 1. Када је био одређен дан за заседање сабора, на коме је требало да се коначно разреши спор међу завађеним странама, био је присутан свако ко је могао да помогне. Ушоше у унутрашњу дворану царске палате која је величином надмашивала све остале. Мноштво седишта беше поређано са обе стране дворане. Позвани су ушли и свако је заузео место које му припада. 2. По поретку како доликује читав збор је сео и у тишини ишчекивао царев долазак. И најзад почеше да улазе један, други па трећи из цареве пратње. Иступише напред и други, не из редова (царевих) службених пратилаца и телохранитеља, него искључиво неки од његових верних пријатеља. 3. На утврђени знак који је најављивао царев долазак, сви устадоше са својих места и он најзад ступи посред збора попут каквог небеског анђела Божјег. Његова свечана одора се сијала као зраци светлости, а порфира блештала огњеним сјајем, сва искићена светлуцавим прозирним драгим камењем и златом. Тако је он споља изгледао. 4. И душа његова је очевидно била украшена страхом Божјим и благочешћем. Примећивало се то по његовом погледу који је био упрт према земљи, по руменом лицу и начину хода. Остатак његове

појаве није био мање упечатљив; растом је надмашивао све остале који су га окруживали <***>[16] красила га је младалачка лепота, задивљујућа телесна снага и неустрашивост. Све је ово, заједно са благом и кротком природом цареве снисходљивости, боље од сваке речи указивало на надмоћност његовог ума. 5. Дошао је до првих редова и стао на средину. Донели су му малу столицу од злата, направљену само за њега, али он није хтео да седне пре него што су му епископи дали знак. Сви су после цара учинили исто.

11. Из десног реда је устао председавајући епископ,[17] поздравио цара прикладним словом и принео Сведржитељу Богу благодарну химну за њега. Пошто је овај сео, завладала је тишина јер су сви нетремице гледали у цара. Он их је веселим и сјајним погледом проматрао, сабрао своје мисли и мирним и благим гласом одржао следећи говор:

12. 1. „Драги пријатељи, услишена ми је молитва да уживам у вашем друштву; а пошто сам то задобио, знам да треба да се захвалим Цару свега што ми је поред многобројних добара даровао да видим још већа. Сматрам се срећним што сам вас све овде нашао окупљене и видео где пребивате у једнодушности и једномислију. 2. Према томе, не дозволимо да некакав злобни непријатељ упропасти наше благостање које смо задобили пошто је уклоњено са пута тиранско богоборство силом Бога Спаситеља и да демон, љубитељ зла, на другачији начин не крене у борбу против божанског закона, засувши га богохулним клеветама. Мислим да је унутрашњи раздор у Цркви Божијој гори од сваког рата и ужасне битке и болнији ми је од борбе са незнабошцима. 3. Када сам вољом и уз помоћ Свевишњега победио непријатеља, сматрао сам да ми ништа друго није преостало него да захвалим Богу и да се радујем са онима које је Он кроз нас ослободио. А када сам, мимо сваког очекивања, чуо за вашу неслогу. Нисам је занемарио, већ сам зажелео да мојим по-

средовањем задобијете исцељење и све сам вас неодложно позвао. 4. Радујем се видећи вас окупљене, али мислим да ће се моје жеље тек тада испунити када вас будем видео све у духу обједињене и да међу вама влада општи мир и сагласје које ви, као посвећеници Божји, треба да преносите другима. 5. Дакле, не оклевајте драги служитељи Божји и верне слуге заједничког Владике и Спаситеља свих нас, да сада и овде изнесете јавно разлог своје свађе и да мирним путем попустите стеге заваде. Тако ћете и Свевишњем Богу угодити на најбољи начин и мени, вашем саслужитељу, показаћете велику захвалност".

13. 1. Пошто је ово изрекао на латинском језику а неко други одмах превео, предао је реч председавајућима на сабору. Тада једни почеше да окривљују своје суседе, а ови су се бранили и са своје стране износили противоптужбе. Са обе стране бејаху изречени многи приговори и утом настаде велика расправа. Цар је све слушао стрпљиво и са великом пажњом разабирао изношене тврдње. Оно што су обе стране наизменично говориле, он је детаљно разматрао и полако је умирио упорне у расправи. 2. Љубазно се сваком обраћао на јелинском језику, који је добро знао. Био је пријатан и смеран. Једне је убеђивао, друге постиђивао својим речима, а треће је хвалио јер су добро говорили и тако их све наводио на јединство, док им најзад није усагласио ставове и мишљења поводом спорних питања.

14. Преовладала је једнодушна вера и сагласише се да сви у исто време прослављају Пасху. Заједничка одлука је била потврђена тиме што је сви присутни одмах потписаше. Свршивши ова дела, цар рече како је по други пут задобио победу над непријатељем Цркве и приреди Богу победничко празновање.

15. 1. У исто време навршило се цару двадесет година владавине. Тим поводом су одржаване свенародне свечаности у свим осталим провинцијама. Сам цар је отворио сла-

ње за служитеље Божје. Заједно са њима измиренима учествовао је у трпези, као да тако приноси Богу подобну жртву. Ниједан епископ није изостао на царском пиру. 2. То што се дешавало није се могло речима описати. Копљаници и тешко наоружани војници су стајали са блиставим оштрицама мачева око царског двора и чували његове улазе. Служитељи Божји су без страха пролазили поред њих и улазили у унутрашње цареве одаје. Ту су једни лежали за трпезом заједно са царем, а други (отпочивали) на клупама са обе стране. Неко би могао помислити да има слику Царства Божјег пред очима и да је оно што се дешава сан, а не стварност.[18]

16. Након сјајне гозбе цар се са свима присутнима опростио и уз то је још сваког према степену достојанства почастио даровима. А онима који нису били присутни послао је извештај о овом сабору личним писмом. Писмо ћу присајединити приповести о њему као трајан извештај. Гласи овако:

17. 1. Константин Август црквама:

Захваљујући општем благостању искусио сам како је велика милост силе божанске и схватио да је мој задатак да пре свега међу блаженим заједницама католичанске Цркве очувам једну веру, чисту љубав и једнодушно поштовање Бога Сведржитеља. 2. Међутим, трајно и сигурно решење није могло да се изнађе без окупљања свих епископа или макар већине њих на једно место, како би се донеле одлуке о важним питањима која се тичу наше свете вере. Због тога се и велики број епископа сабрао, и ја сам, као један од вас, сâм присуствовао Сабору, (не поричем да је за мене велика радост, бити ваш друг у служби), и подвргао одговарајућој расправи сва спорна питања, док се није угодна мисао Богу и Чувару свега изнела на светлост као основа за потпуно јединство и престало свако разномислије и недоумице по питању вере.

18. 1. На сабору је такође покренуто питање око најсветијег дана Пасхе. Било је опште мишљење да је добро да је сви и свуда празнују истога дана. Има ли чега лепшег или светијег за нас него да се овај празник, који нам дарује наду на бесмртни живот, стално код свих слави на исти начин и по тачно одређеном принципу? 2. Пре свега, показало се неприличним да се овај свети празник слави као што то чине Јудеји, који су безаконитим преступом окаљали своје руке и тако обесвећени с правом запали у духовно слепило. Могли бисмо одбацити њихове обичаје и кренути за правилним поретком који смо од првих дана Страдања па до данас очували и наставити са оваквим начином празновања и надаље. Да немамо, дакле, ништа заједно са мрском гомилом Јудеја. 3. Нама је Спаситељ указао други пут и за нашу најсветију веру постављена је стаза која је и права и по закону. Ступимо на њу, браћо љубљена, једномислијем и одвојмо се од ових срамних надризнала-ца (заједнице). Заиста је сумануто да се они (Јудеји) узносе, а да ми нисмо у стању да без њиховог учења славимо овај празник. 4. Како могу исправно да размишљају они који су након богоубиства[19] и оцеубиства сишли с памети и које не руководи здрав разум него некакав необуздани нагон до којег их је довела њихова урођена заслепљеност? Зато по овом питању не виде истину, иду веома далеко у њиховој заблуди и уместо да правилно прорачунају, два пута у истој години славе Пасху. Зашто их следити када је познато да болују од страшне заблуде? Нећемо никада прихватити да се наша Пасха празнује два пута годишње. Чак и да нема овог случаја, ваша благоразумност би требало свагда да се труди и моли како чистота ваше душе на сличан начин не би учествовала у обичајима ових потпуно злих људи. 5. Поред свега овога треба приметити да није по Божанском закону да у једној тако важној ствари и таквом празнику наше вере влада несагласност. Јер

наш Спаситељ нам је предао само један дан избављења, дан најсветијег страдања и благоволео да Црква буде једна и католичанска; иако су њени чланови веома расејани по многим и различитим местима, горели су једним духом, то јест вољом Божјом. 6. Стога, нека промисли благоразумност ваше светости како је страшно и неприлично да у исти дан једни посте, а други се госте; и после дана Пасхе једни да проводе време у празновању и опуштању, а да се други држе прописаног поста. Због тога је Божја промисао благоволела да се изврше потребне исправке како би се то довело у јединствен поредак, и у томе, како мислим, сви ћете се сложити.

19. 1. Пошто је, дакле, дошло до потребе да се оваква ствар поправи, и то на такав начин што ће се прекинути општење са народом богоубица и оцеубица; постоји један исправан поредак кога се придржавају све цркве на западу, југу и северном делу васељене, као и неке у источним крајевима, који сви данас сматрају исправним. Ја лично обећавам да ће вам се допасти. Оно што се једнодушним и усаглашеним ставом чува у Риму, Италији, целој Африци, Египту, Шпанији, Галији, Британији, Ливији, читавој Јелади, у провинцијама Азије, Понта и Киликије, ваша разборитост ће сигурно прихватити уколико промисли да није само број цркава велики у горепоменутим местима, него што оне све имају исправну тежњу за јединством. То показују тиме што следују тачном рачунању и што немају заједницу са кривоклетницима[20] Јудејима. 2. Да укратко најважније кажем: усаглашеним мишљењем свих одлучено је да се најсветији празник Пасхе слави у један и исти дан. Не приличи да око тако свете ствари настају несугласице и боље је да се прихвати овај став у коме нема мешања страних заблуда и погрешака.

20. 1. Ако је то тако, са радошћу примите небеску благодат и божанску заповест. Јер, све оно што се преговара

на светим саборима епископа треба прихватити као Божју вољу. 2. Пошто свој нашој љубљеној браћи разјасните оно што је напред написано, треба одмах да прихватите и установите горепоменут начин рачунања и стриктно правило за најсветији дан, како бих ја, пошто дођем вама – што ми је давнашња жеља – могао лично да уживам у вашој љубави и са вама у један и исти дан да празнујем Свети празник; као и да се радујем са вама око свега видећи где је ђаволска свирепост[21] уз помоћ Божје силе нашим делима укроћена и како на све стране цвета наша вера, мир и сагласност. Нека вас Бог чува браћо љубљена.“ 3. Посланицу сличне садржине, као ово писмо, цар је послао свим епархијама показујући кроз њу, као у огледалу, читаоцима чистоту својих мисли и благочестивост пред Богом.

21. 1. Када је најзад требало да се распусти сабор, цар је одржао епископима опроштајну беседу. Окупио их је све у један дан; присутне је опомињао да се озбиљно брину за међусобни мир, да се окану расправа и свађа и да не завиде уколико се неки међу епископима прослави у речи мудрости, већ да се врлина једног сматра општим благом. И не смеју се – говорио је – јачи охоло односити према слабијима, јер Бог је тај који одлучује ко је јачи у истини; према слабима треба бити снисходљив и опростити им, јер савршенство је свуда реткост. 2. Једни другима треба да опраштамо ситне грешке, да покажемо милост и попустљивост према људским слабостима; сви изнад свега да ценимо узајамну сагласност да не бисмо због међусобних свађа били повод поруге онима који су увек спремни да хуле на Божански закон; за њих би се требало у сваком погледу највише бринути, јер и они би могли задобити спасење уколико им се наша вера покаже у дивном светлу. Око једне ствари немојте имати сумњу, а то је да неће свима речи поуке бити на корист. 3. Једни су јој се радовали због милостиње коју су добијали, други из навике

да се удодворавају надређенима, трећи су, пак, милостиво поздрављали оне који су им своју десницу пријатељски нудили, а неки су волели да поклонима задобију почасти. Мало је љубитеља истините речи и ретки су пријатељи истине. Стога је потребно свему себе прилагођавати и попут лекара свакоме давати оно што му је потребно за спасење, како би се код свих славило спасоносно учење. 4. Тако је цар пре свега ободрио епископе и затражио да се усрдно моле за њега. Пошто се на тај начин опростио, дозволио је свима да се врате својим кућама. Кренуше они са великом радошћу и коначно завлада међу свима једномислије које им је пружио сам цар; они који су били веома удаљени једни од других постадоше сједињени као једно тело.[22]

22. Срећан због успешно обављеног дела, цар је прекрасне плодове сабора, у виду посланица даривао епископима који нису учествовали; наложио је да се свему народу по селима и градовима раздели обиље новца, и тако је прослављао двадесетодишњицу своје владавине.

23. Док су сви живели у миру, код Египћана се наставила огорчена свађа. То је опет узнемирило цара, али није у њему изазвало гнев. Као оцима или још више као пророцима Божјим, указивао им је свакакве почасти и опет их је сазивао изнова, стрпљиво међу њима посредовао и поново даривао. Такође им је објавио одлуку преко посланица и својим печатом потврдио догматске одлуке сабора, позивао их је на јединство и тражио од њих да не цепају и не деле Цркву и да им суд Божји буде на уму. Све то је цар послао лично писмом.

24. 1. Писао је и о многобројним другим сличним стварима и саставио небројана писма. У некима је давао корисна упуства епископима за напредак Цркве Божје. Обраћао се такође и простом народу, при чему је триблажени чланове Цркве називао својом браћом и саслужитељима. 2. Морало би се наћи времена да се ова писма

саберу у једно засебно дело да се не би сада прекидала нит историје.

25. Тако су стајале ствари када је богољубиви цар предузео друго велико дело, вредно спомена, у провинцији Палестини. О чему је заправо реч? Сматрао је важним да свима објави како је чувено и величанствено најсветије место Спаситељевог васкрсења у Јерусалиму. Стога је наложио одмах изградњу молитвеног дома, а та мисао му је дошла одозго и био је надахнут од Духа самога Спаситеља.

26. 1. Некада су безбожни људи, – или боље рећи демонске силе преко њих – настојали да предају мраку и забораву оно божанско сећање на бесмртност, када је попут муње блистави Анђео сишао са неба и одвалио камен (Мт. 28,2) са отврднулих душа које су мислиле да је Живи међу мртвима (Лк. 24,5); објавио је женама радосну вест и скинуо камен неверја са њихових срца како би познале да је жив Онај Кога траже. 2. Ову спаситељску пећину су неки безбожници и непобожни намеравали да истисну из сећања људи, мислећи у својој безумности да тако могу сакрити истину. Уложивши много труда, однекуда су довукли земљу и затрпали цело то место; затим су подигли насип и прекрили га камењем, сакривши на тај начин божанску пећину испод гомиле наноса. 3. Када су све завршили поставили су поврх земље уистину ужасну гробницу за душе мртвих идола и саградили мрачно обиталиште сладострасном демону Афродите; и онде су на непосвећеном и нечистом жртвенику приносили гадне жртве. Мислили су да је то једини начин да остваре своје намере; заправо, да овим проклетим грозотама сакрију спаситељску пећину. 4. Међутим, несрећници нису били у стању да схвате да није природно да Онај Који је задобио победу над смрћу остави тај велики подвиг у тајности. Не може се ни сунце које обасјава сву земљу и пролази своју уобичајену путању на небу сакрити од све васељене људске. Тим пре је спаситељска

сила јача од ове и обасјава људске душе, а не тела и својим блиставим зрацима испуњава читав свет. 5. Осим тога, безбожници и богоборци су дуго времена задавали ударце истини и ниједан гувернер, генерал, ни сам цар се не нађе подобан да стане на пут дрзостима осим једног који омиле Свевладару Богу (Константин). 6. Вођен Духом Светим, није занемарио оно поменуто место које је по лукавој замисли непријатеља затрпано свакаквим нечистим стварима и тако сакривено предато забораву и незнању. Није устукнуо пред злом виновника. Призвао је Бога као свог помоћника, наредио да очисте то место, и будући обесвећено од стране непријатеља, сматрао је да његовим посредништвом треба да буде украшено посебном лепотом Свеблагог. 7. Тек што је наредба била издата, у исти мах су од дна до врха биле порушене преварне направе и обиталиште заблуде је са свим својим киповима и демонима било уништено и разбијено.

27. Царева ревност се није задржала само на томе, већ је наредио да се камени и дрвени материјал порушеног паганског светилишта покупи и баци далеко од тог места. То је одмах било и учињено. Међутим, цар овим још није био задовољан. Изнова надахнут одозго, наредио је да се на оном месту дубоко ископа земља, и однесе што је могуће даље пошто је оскрнављена идолским изливањем.

28. То је одмах било извршено. Грудва по грудва и разоткри се место у дубини земље и наједанпут, мимо сваког очекивања, показа се часно и свесвето сведочанство Спаситељевог ускрснућа. Најсветија пећина тако постаде за нас слика Спаситељевог васкрсења. Сакривена у тами, поново угледа светлост и онима који су дошли да је виде понуди задивљујућу историју чуда које се у њој догодило, и делима јасније од сваког гласа посведочи васкрсење Спаситељево.

29. 1. Када је све то завршио, цар је уредбама божанског закона и уз обилне прилоге издао наређење да се около спаситељске пећине сагради молитвени дом са свом царском велелепношћу и богатством, достојно Бога; као да је то већ дуго времена имао на уму и са великом проницљивошћу гледао у будућност. 2. Управитељима источних провинција је наложио да дају богате и издашне прилоге како би се могло остварити једно изванредно, огромно и величанствено дело. Тадашњем епископу Јерусалимске Цркве[23] је послао писмо у коме је показао богољубивост своје душе и чистоту вере с обзиром на јасно изложење спасоносног учења; написао га је на следећи начин.

30. 1. Победитељ Константин,
велики цар, Макарију.

„Милост нашег Спаситеља је тако велика да никаква раскошност речи није кадра да опише садашње чудо. Знак оног најсветијег страдања, дуго сакривен под земљом, остао је годинама непримећен док најзад није уништењем заједничког непријатеља свих засветлео својим ослобођеним слугама и уистину надмашио свако чудо. 2. Ако би се из целог света окупили људи, који се сматрају мудрима, и желели да кажу нешто достојно овог догађаја, не би могли да се надмећу ни у најмањој мери, јер сведочанство овога чуда веома надмашује природне моћи схватања људске мисли; јер, као што знамо, небеске ствари су моћније од људских. 3. Стога, дакле, мој први и једини циљ је увек овај, да као што се наша вера уистину свакодневно потврђује новим чудима, тако исто да душе наше са свом разборитошћу и једнодушном вољом ревнују за очување светог закона. 4. Желим да те пре свега убедим у ствар, по мом мишљењу очигледну свима, да ми је од свих највећа брига како ово свето место да украсим лепом грађевином; место, које сам Божјом вољом ослободио од нечистих идола као од каквог терета, и које је још од

почетка промислом Божјим било свето, а још светијим се показало откако је изнело на светлост дана сведочанство Спаситељевог страдања.

31. 1. Стога, твоја благоразумност има тако да заповеди и да се побрине за све потребне ствари и то не само да настане храм који ће бити велелепнији од свих других постојећих, већ и да здања около њега својом лепотом надмашују и највеличанственије грађевине сваког града 2. Што се тиче изградње и украшавања зидова, знај да смо бригу о томе поверили Дракилијану, нашем пријатељу, заменику преторијанског префекта и управнику провинције. Моја благочестивост налаже да се одмах њиховим залагањем пошаљу мајстори и радници и све што је, по мишљењу твоје благоразумности, потребно за изградњу. 3. Што се, пак, тиче стубова или такође мермера, чим начиниш увиђај, шта сматраш најдрагоценијим и најкориснијим, пожури да нам лично напишеш како бисмо из твог писма сазнали колико и каквог материјала је потребно и доставили вам то са свих страна. Најчудесније место на свету заслужује да буде достојно украшено.

32. 1. Даље, желим од тебе да сазнам да ли је по твом мишљењу боље да свод базилике буде од мозаика[24] или на неки други начин обложен. Уколико ће бити од мозаика, онда га треба украсити златом. 2. Уосталом, твоја светост нека што пре извести горепоменуте саветнике о томе колико је потребно радника, уметника, издатака и пожури да ми одмах пошаљеш извештај, не само о мермеру и стубовима, већ и томе који мозаик сматраш лепшим. Нека те Бог чува, љубљени брате."

33. 1. То је цар написао; изречена наредба је у исти мах била спроведена у дело и на Спаситељевом гробу је подигнут Нови Јерусалим насупрот старом, славном, који је после Господњег крвавог убиства био сасвим опустошен ради кажњавања безбожних житеља. 2. Насупрот овоме, цар је

захваљујући богатој и обилној дарежљивости, подигао храм у част Спаситељеве победе над смрћу и то може да буде онај храм који су још давно пророци у својим пророштвима називали Другим или Новим Јерусалимом и коме су многа пророчанства надахнута Духом Божјим безброј пута објављивала његову славу. 3. Као прву ствар, и као главу читавог подухвата, украсио је свету гробницу. Био је то споменик испуњен вечним сећањем, који је садржавао знамење победе великог Спаситеља над смрћу, и Божански споменик на који је некада светлоносни анђео показао објавивши васкрсење преко Спаситеља и свима га пренео као радосну вест.

34. Ову гробницу, као круну свега, царева дарежљивост је украсила величанственим стубовима и она је засијала од мноштва украса.

35. Из ње се излази на велики трем који се простире испод отвореног неба. Он је био поплочан сјајним камењем и са три стране окружен дугим колонадама.

36. 1. Наспрам пећине, на страни која гледа на излазак сунца, био је изграђен царски храм, огромна грађевина која се неизмерно дизала у висину и расла у ширину и дужину. Њена унутрашња страна била је обложена разнобојним мермером, а спољашњи зидови су бљештали од изглачаног и једно до другог наслаганог камења, пружајући призор натприродне лепоте и никако нису заостајали за изгледом мермера. 2. Што се тиче свода, његова спољашња страна је ради заштите од зимске кише прекривена оловом, а унутрашња, украшена дубоком резбаријом, ширила се попут великог мора међусобно повезаним луковима над читавом базиликом; потпуно је била украшена блиставим златом које је, попут сунчевих зрака обасјавало читав храм.

37. Са обе стране храма читавом његовом дужином простирала су се два реда дуплих портика на горњем и доњем

спрату, који су при врху такође били украшени златом. Портици на предњој страни базилике подупрти су величанственим стубовима, а унутрашњи, насупрот њима, почивају на пиластрима споља прекривеним разноврсним украсима. Троја врата окренута, према исходећем сунцу, била су добро распоређена и примала су мноштво народа који је унутра нагртао.

38. Наспрам тих врата, централно место је заузимао полукруг који се уздизао до самог врха базилике. Окруживао га је венац од дванаест стубова чији су капители били украшени огромним вазама, израђеним од сребра. Њих је сам цар као најлепши заветни дар подигао свом Богу.

39. Ако се отуда даље крене према улазу који лежи испред храма, наилази се на други отворен простор (на припрату). Тамо су била предворја на обе стране, затим прво двориште и у њему колонаде и, напослетку, дворишна врата. Иза њих је насред трга веома лепо начињен улаз за читаву грађевину. Он је од споља пружао пролазницима задивљујући призор онога што се могло видети унутра.

40. Овај храм је цар подигао као живо (јасно) сведочанство Спасотељевог васкрсења, испунио га је богатим царским драгоценостима и украсио небројеним лепотама у виду заветних дарова, начињених од различитих материјала: злата, сребра, драгог камења. Уметничка израда ових предмета, с обзиром на њихову величанственост обиље и разноврсност, не може се описати у овом излагању због недостатка времена.

41. 1. Одабрао је тамо и друга места, која су била на гласу због две тајанствене пећине, и украсио их велелепним сјајем. Једној пећини је указао одговарајуће почасти као месту првог Спаситељевог богојављања и Његовог рођења у телу; другу је, пак, окружио величанством као спомен на Његово вазнесење на небо, које се десило на врху горе. 2. Штедро украсивши ова места, овековечио је спомен на своју мајку која је велико добро донела људима.

42. 1. Узела је себи за задатак да Свецару Богу ода дуг своје побожне настројености и сматрала је да молитвама треба да изрази захвалност за сина, силног цара, за његове синове, богољубиве цезаре и њене унуке. Та старица, необичног ума и младалачке жустрине, отишла је на исток у земљу дивљења достојну, и са царском бригом разгледала источне провинције, градове и села са њиховим народима. 2. Када се Спаситељевим стопама поклонила како доликује по речима пророка „поклонимо се месту где су стајале ноге његове", одмах је оставила плод свога благочестија будућим нараштајима.

43. 1. У то време је Богу, коме се приклонила, посветила два храма: један у пећини рођења, а други на гори вазнесења. Емануил (с нама Бог) није презрео да се ради нас роди и место његовог рођења у телу Јудеји су називали Витлејем. 2. Због тога је најпобожнија царица Богородичину бременитост улепшала дивним споменицима, украсивши тамошњу пећину на најразличитије начине. Не задуго и цар је овом месту указао поштовање царским приносима, и уметничким делима своје мајке придодао је драгоцености од злата и сребра и шарене завесе.[25] 3. свих подигла висока здања на Елеусинској гори; сам врх те горе овенчала је свештеним домом цркве, подигла је тамо Спаситељу храм и дом молитве, пошто је сам Он изабрао то место за свој боравак. У тој пећини, како предање сведочи, Спаситељ свега је посветио своје ученике у неизрециве тајне. 4. Цар је на том месту указао почасти Великом Цару мноштвом дарова и украса. Ове две, достојне вечног спомена, свете и величанствене светиње подигла је над двема тајанственим пећинама Богу своме Спаситељу царица Јелена, богољубива мајка богољубивог цара као знак благочестивог расположења и то по царском благоизвољењу њеног сина. 5. Није прошло много времена и царица је пожњела достојан плод свога благочастија, јер читав свој

живот до дубоке старости[26] је провела у многим добрима; и речима и делима је доносила обилне плодове спасоносних заповести. Живела је срећан живот здрава и духом и телом у пуној духовној снази. Још овде је примила од Бога награду за добра дела и удостојила се благочестиве кончине.

44. Обишла је читав Исток са свом величанственошћу царске моћи, обасипала је даровима како градове тако и појединце који би јој прилазили; њена штедра десница даривала је војничке одреде и много помагала убогима и беспомоћним сиромасима. Једнима је давала новац а другима одећу у изобиљу да заштите своја тела. Неке је ослобађала окова, избављала од тешких радова у рудницима; помагала је израбљиванима и позивала натраг прогнанике.

45. Прославивши се таквим делима, није занемарила ни своје друге благочестиве обавезе према Богу; Виђали су је како је често обилазила цркве Божје и украшавала домове молитве дивним драгоценостима. Није остављала без пажње ни храмове у најмањим градовима. Могло се видети како се та чудесна жена, у достојанственој и једноставној хаљини, мешала са народом и како је разним богоугодним делима показивала поштовање према Богу.

46. 1. Пошто се коначно навршише дани њеног довољно дугог земаљског живота, би призвана у више сфере, готово у осамдесетој години. Пред сам крај опростила се и начинила тестамент, објавивши своју последњу вољу у корист њеног јединог сина цара, монарха и аутократора и његових синова, цезара, својих унука. Својим унуцима је разделила сопствену имовину коју је имала по свој васељени. 2. Пошто је све те ствари на тај начин уредила, окончала је свој живот у присуству великог сина који је био уз њу, неговао је и држао за руку. Добромислећим људима је с правом изгле-

дало да триблажена није умрла, већ да је уистину дошло до промене и пресељења из земаљског у небески живот. Њена душа се узнела Спаситељу и преобразила у непролазно и анђеоско биће.

47. 1. Тело[27] блажене је било удостојено необичних почасти. Уз пратњу многобројне страже пренето је у царски град и тамо сахрањено у царској гробници. Тако је скончала мајка царева, достојна вечног спомена како због својих богољубивих дела, тако и због чудесног и извнредног изданка који је из ње потекао (Константина); 2. Константин заслужује да буде блажен поред свега осталог и због поштовања које је указивао мајци. Учинио је да постане побожна, иако пре није била, тако да је изгледало да је она од почетка била ученица заједничког Спаситеља. Оденуо ју је таквим царским почастима да је у народу и војничким одредима прозвана августа и царица. На новцу (медаљону) од злата био је представљен њен лик. 3. Дао јој је власт над царском благајном да је користи по свом нахођењу и да њоме управља по својој вољи, како жели и како јој се покаже најбоље. Син јој је и у овом домену доделио истакнут и завидан положај. Зато, бележећи ствари које заувек остављају спомен на Константина, с правом смо дужни да скренемо пажњу на то како је поштовао своју мајку због њене велике побожности и тиме испуњавао божанске законе који налажу дужно поштовање према родитељима. 4. Споменуте величанствене грађевине цар је на тај начин подигао у провинцији Палестини. Такође је по свим провинцијама градио нове цркве које су биле далеко лепше од претходних.

48. 1. Великим сјајем је уздигао град који је по њему добио име. Украсио га је мноштвом домова молитви, велелепним гробним црквама у спомен мученика, дивним здањима који су се налазили у предграђу или самом граду; тиме је у исти мах хтео да испоштује спомен на мученике и свој град је

посветио њиховом Богу. 2. Сав надахнут божанском мудрошћу, сматрао је праведним, да град украшен његовим именом очисти од сваког идолопоклонства, тако да се у њему више нису могли видети не само кипови преварних божанстава којима су се клањали у паганским храмовима, него ни жртвеници оскрвњени крвљу животиња, жртве паљенице, демонски празници, нити било шта друго од тих празноверних обичаја.

49. Усред самог трга на изворима се могао видети символ Доброг Пастира, читаоцима Светог Писма добро познат, као и Данила са лавовима изливеног од бронзе који је сијао од златних плочица. Толика је божанска љубав обузела цареву душу да је он у самој царској палати у најлепшој сали, тачно усред позлаћеног удубљења таванице на једној веома великој плочи која се тамо ширила, дао да се постави символ Спаситељевог страдања; био је начињен од разноврсног драгог камења и богато опточен златом. Богољубивом цару овај символ је био заштитно средство за његово царство.

50. 1. Таквим делима је украсио свој град. Главни град Витиније је такође удостојио освештаним даром – огромном и велелепоном црквом;[28] тамо је из државне благајне подигао спомен своме Спаситељу у част победе над непријатељима и богоборцима. 2. Најугледнији градови осталих провинција заблистали су од лепоте молитвених домова, као што је и митрополија истока – названа по Антиохији. Њој, као главном граду тамошње провинције, посветио је цркву јединствену по својој величини и лепоти. Споља је читав храм опасао дугачким зидом а изнутра је молитвени дом подигао до неизмерне висине. Имала је осмоугаони облик и са свих страна је била окружена приземним и спратним просторијама. Цар је храм раскошно украсио изобиљем злата и бакра и многим другим драгоценостима.

51. 1. Ово су били најлепши цареви заветни дарови. Када је сазнао да се један и исти Спаситељ који је недавно живео на земљи, такође пре много година показао као Бог богољубивим људима Палестине код такозваног Мамријског храста, наредио је да се тамо подигне дом молитве у част Бога који се јавио. 2. Свим управницима провинција је преко разаслатих писама био обзнањен царев указ: да се до краја доведе започето дело, а нама, који пишемо ову историју, послао је мудру поуку чији ћемо препис придодати садашњем излагању, како би читаоци били тачно упућени у брижљивост богољубивог цара. Прекоревајући нас због догађаја за које је чуо да су се десили на споменутом месту, дословце је овако написао:

52. Победник Константин велики Август
Макарију и осталим епископима Палестине

„Јединствено и највеће доброчинство које нам је указала моја најблагочестивија ташта састојало се у томе што нам је преко писма открила безумље безбожника, које је до сада било сакривено од нас, како бисмо незапажени грех, ако већ није и касно, ипак, како нужда налаже, долично исправили и излечили. Заиста је необично велико безбожје света места оскрнавити нечистим грозотама. Шта је то љубљена браћо умакло вашој разборитости, што споменута жена (ташта) имајући страх Божји у себи, није могла да прећути?

53. 1. Место које је названо према Мамријском храсту, и где је, како знамо, Аврам имао своје огњиште (Књига Постања 12,6; 18,1) – она каже – обесвећено је од идолопоклоника; крај тог храста, објављује, постављени су идоли достојни сваког уништења и близу њега је подигнут жртвеник на коме се стално врше нечиста богоприношења. 2. Будући да то није у сагласју са срећним временом наше владавине, нити је помирљиво са светошћу места, желим да обавестим Вашу светост, да смо граматом известили Акакија, најслав-

нијег комеса и нашег пријатеља, да без одлагања све идоле, колико год их буде нашао на споменутом месту, преда огњу и да до темеља поруши жртвеник; укратко речено: све што се тамо налази сместа нека нестане и да се читава околина свом снагом и марљивошћу очисти. После тога, како сте и сами одлучили, на том истом месту подигните достојну базилику католичанске и апостолске Цркве. Остаје Вашој разумности и благочестивости чим сазнате да су отуда уклоњене све те грозоте – да на то исто место дођете заједно са епископима Феникије, које можете позвати ауторитетом ове грамате, и начините нацрт базилике која ће бити достојна моје љубави према лепоти. Тако ће моћи да се у складу са наредбама, што хитрије, како и приличи старини и светости овог места, уз настојање већ поменутог нашег комеса, оконча ово сјајно дело. Пре свега, треба да пазите на следеће: да се убудуће нико од оних безбожних и гнусних људи не усуди да се приближи овом месту. Заиста је то нама неподношљиво. Сви који се и после наше заповести дрзну да тамо изврше какво светогрђе, нека подлегну заслуженој казни. Наложили смо да се то место украси чистом грађевином базилике како би оно постало достојно прибежиште светих људи. Ако би се десило да неко поступи противно наредби, без икаквог оклевања нашу маленкост треба да обавестите путем вашег писма, како бисмо наредили да се ухваћени преступник закона подвргне најстрожој казни. 3. Није непознато да се на том месту први пут Бог и Господар свега јавио Аврааму и разговарао са њим и да је обред светог закона тамо задобио свој почетак. Тамо је први пут сам Спаситељ са два анђела удостојио Аврама свога јављања; тамо је Бог почео да се јавља људима, Аврааму је предсказао о његовом будућем семену (Књига Постања 12,7) и одмах испунио своје обећање. Тамо је објавио да ће бити отац многобројном народу (Књига Постања 1, 4-5). 4. Уколико је то тако, ред је, како мени изгледа, да се вашом бригом ово место сачува

чистим од било каквог обешчашћења и да му се поврати некадашња светост, и да се на њему не дешава ништа осим вршења доличне службе Сведржитељу, Спаситељу нашем, Богу и Господару свега. Ваша дужност је да се о свему томе побринете потребним настојањем и уверен сам да ће Ваша светост испунити моје намере, које су искључиво потекле из осећаја благочестивости. Нека вас Бог сачува, браћо љубљена."

54. 1. Све је то цар учинио у славу силе Спаситеља. Непрестано тако славећи Спаситеља Бога, он је на разне начине побијао демонску заблуду многобожаца. 2. Стога, с правом су врата у предворјима њихових храмова царевом наредбом била уклоњена, а плафонски сводови су уништени након ломљења кровова над њима. Затим су и њихове свете бронзане статуе, којима се дуго времена поносила заблуда старих, свима јавно биле изложене по свим трговима царског града; тако да је гледаоцима био доступан срамотан призор, на једном месту Питије, на другом Сминтије, на самом тркалишту делфијски троножац, а у дворцу Хеликонске музе. 3. Читав град, назван по цару, био је испуњен величанственим и уметно израђеним бакарним статуама, у свим провинцијама поштованим као светиње, којима је заблудом оболело паганство вековима у име богова приносило узалуд многобројне хекатомбе и жртве паљенице, док најзад није научило и схватило; наиме, од ових идола цар је свима који су хтели да их гледају начинио играриjу која је била у циљу поруге и подсмеха. 4. Међутим, са златним статуама је цар другачије поступао. Сазнавши да се многи, попут неразумне деце, малодушно боје ужасних паганских кипова начињених од злата и сребра, сматрао је да их треба уништити као камен спотицања бачен под ноге људима који ходе у тами, како би убудуће за све царски пут учинио глатким и лаким. 5. Премишљајући о томе, увидео је да му нису потребни ни тешко наоружани војници, ни велика војска, како би се супротста-

вио овој заблуди, већ да су му један или двојица његових повереника довољни за овај посао које је само једним мигом разаслао по свим провинцијама. 6. Они, пак, уверени у цареву благочестивост и у своју сопствену наклоност према божанству, обилазили су многобројне општине, народе, и по свим градовима и земљама истребљивали ову стару заблуду. Заповедали су самим жрецима, уз громки смех и презир, да из мрачних скровишта на светлост изнесу своје богове; потом су разобличавали те утваре показујући пред очима свих унутрашњу ружноћу која се скривала иза обојених ликова. Затим су стругали материјал за који су веровали да је употребљив и испитивали га топљењем у ватри; оно што су сматрали да је корисно и потребно, купили су и стављали на сигурно место, док су сувишно и беспотребно као спомен на срамоту дозвољавали празноверницима да задрже. 7. „Како је ово извршио", чудесни цар! Након што је од мртвих идола на већ описан начин запленио све оно што је било драгоцено, прешао је на остале статуе начињене од бронзе. Заточене богове старих митова су односили умотане у џакове од животињске длаке.

55. 1. После тога је цар, попут какве светлозарне буктиње, својим царским оком мотрио да се негде не сакрију остаци заблуде. Попут оштровидог орла, који лети под небом и са висине види најудаљеније предмете на земљи, тако је и он из далека видео, пребивајући у царском дому свог прекрасног града, где се страшна замка надвија над људским душама у провинцији Феникије. 2. Реч је о једном светом гају и паганском светилиштву, који се не налази усред града, по трговима нити улицама где су их најчешће подизали како би украшавали градове; налазио се на пустом месту, далеко од сваког раскршћа и стазе на горском врху Ливана у Афаки и био је посвећени бестидној богињи Афродити. 3. Тамо је постојало училиште непочинстава за све развратнике који су са великом разузданошћу обешчашћивали своја тела. Неки женама

подобни мушкарци – а не мушкарци – одрицали су се достојанства своје природе и умилостивљавали демона женским страстима. Међу женама је, пак, било противприродних односа и прељубничких скрнављења. Неизрецива и ужасна дела су практикована у овом храму, месту безакоња и безвлашћа. Није било никога ко би разоткрио шта се дешава, јер се часни људи нису усуђивали да тамо залазе. 4. Међутим, тамошња збивања нису могла да промакну великом цару и пошто је све то својом царском прозорљивошћу истражио, сматрао је да је сам тај храм недостојан да га греје сунчева светлост, те је наредио да га униште до темеља са свим његовим „светињама". 5. У исти мах, царевом наредбом била је уништена опсена развратне заблуде и војнички одреди су помагали у рашчишћавању овог места. Људи који су до тада живели раскалашно царском претњом су се научили уздржању. Идолопоклоници међу умишљеним хеленским мудрацима су на основу сопственог искуства увидели таштину својих прелести.

56. 1. Била је, тако, веома раширена заблуда умишљених мудраца везана за Киликијски идол. Небројано мноштво му је прибегавало као спаситељу или врачу; час се јављао онима који спавају, а час је исцељивао болести људи са телесним тегобама. Било је то заиста губилиште душа које је одвлачило обмануте људе од истинског Спаситеља и приводило их безбожној заблуди. Цар је учинио праву ствар и под заштитом ревнитеља Бога и истинског Спаситеља заповедио да се и то светилиште поруши. 2. Славно чудо знаменитих филозофа,[29] се само једним мигом нашло у праху и било је уништено војничком руком. На том месту се није скривао нити демон, нити бог, већ некакав обманитељ душа који је од незапамћених времена заваравао људе. Обећавао је да другима може помоћи у злу и невољи, а сам за себе није успео да изнађе никакво средство заштите када је – по речима мита – био погођен мућом.[30] 3. Међутим, богоугодна дела нашег цара нису мит: очигледном силом самога

Спаситеља из основа је био порушен тамошњи храм, тако да на том месту није остало ни трага од њега.

57. 1. Сви дотадашњи идолопоклоници су сопственим очима гледали разобличење своје заблуде, и на делу су свуда могли видети нестајање храмова и статуа. Стога су једни прибегавали спасоносном учењу, а други, који то нису чинили, почели су да презиру сујетност својих отаца, смејући се и подсмевајући боговима које су од давнина поштовали. 2. Та, како би и могли другачије размишљати гледајући тако велику опачину која се скривала под спољашњим видом кипова? Унутар њих су се налазиле кости и исушене лобање мртвих тела, које су врачи припремали за своје ритуале, или пак прљави дроњци пуни гадне штроке или гомила сена и сламе. 3. Видећи ту гомилу унутар бежи вотних идола, почели су да прекоревају и себе и своје очеве за тако велико безумље, посебно када су схватили да у њиховим тајанственим светилиштима не обитава ни дух, ни пророк, ни бог, ни видовњак, како су они пре сматрали, и да чак нема ни мрачних и сеновитих утвара. 4. Послани од стране цара учинили су приступачним све мрачне пећине и тајна скровишта. Недоступни, скривени и најунутарњији делови храмова су били изгажени војничким стопама. Захваљујући томе, очигледно је пред свима била разобличена многовековна духовна заслепљеност у коју је био упао многобожачки народ.

58. 1. Ове ствари су се с правом могле приписати цару за његова велика дела, као и његове посебне наредбе упућене свакој провинцији; на пример, у феникијском Хелиопољу су поштоваоци разуздане похоте, под Афродитиним именом, удатим женама и ћеркама раније дозвољавали да врше блудне радње. 2. А сада је од стране цара дошао нови и мудри закон који је строго забрањивао те старе обичаје. Томе је опет придодао писмену поуку, као да је посебно за то и био послан од Бога, да подучи људе правилима уздржања. Није зазирао да са овим људима ступи у везу путем личног пи-

сма и да их подстакне да што пре спознају Највишега. 3. Речи су пропратила и одговарајућа дела и код њих је подигао молитвени дом цркве и велелепни храм, тако да се сада по први пут остварило дело за које нико од памтивека није чуо. Наиме, град празноверних људи се удостојио цркве Божје, презвитера, ђакона, као и Богу посвећеног епископа да предводи тамошње хришћане. 4. Цар се бринуо како би тамо што више људи пришло Речи Божјој, обилато је помагао сиротињу и на тај начин их подстицао да се окрену спасоносној науци. Скоро да је и сам користио сличне речи попут Апостола који је рекао: „Притворно или истински, Христос се проповеда.“ (Фил. 1,18).

59. 1. Међутим, док су сви у таквим околностима живели у радости, а Црква Божја свуда, на све начине и у свим провинцијама напредовала,[31] завист – та непријатељица сваког добра – поново је пореметила срећан ток ствари, надајући се да ће можда и сам цар заузети другачији став према нама, ако се наљути због наших свађа и нереда. 2. Запалила је велики огањ у Антиохијској цркви и изазвала страшно зло и мало је фалило да читав град до темеља буде уништен. Народ у цркви се био поделио у два табора. Градска општина са својим државним чиновницима и војском се била непријатељски дигла и латила би се оружја да настојање Божје и страх од цара није сузбило разјарену масу. 3. Још једном је царева трпељивост, попут каквог спаситеља и лекара душа, болеснима у виду поуке донела спасење. Био је благ у преговорима са људима; од најугледнијих људи из своје околине, који су се истицали достојанством комеса, послао им је најпоузданије. У два узастопна писма их је позивао на разборитост по питању мира. Саветовао их је да се понашају у складу са вером, покушавао је да их убеди и заштити кроз оно што им је писао у свом писму, показујући да је лично сазнао ко је виновник побуне. 4. Ова његова писма, препуна дивних поука и користи, придодао бих свом излагању када она

не би окривљенима нанела срамоту. 5. Зато ћу их изоставити, јер сам одлучио да не обнављам спомен на лоша дела и овде ћу навести само она која је писао радујући се миру и сагласју других. У писмима их је опомињао да никако себи не присвајају туђег предстојатеља, чијим посредовањем би задобили мир, већ да по црквеном обичају поставе пастира на кога им укаже заједнички Спаситељ свега. Самом народу и епископима је на другачији начин писао следеће.

60. 1. Победник Константин велики Август Антиохијцима[32]

„Благоразумним и мудрим људима овога света је пријатно ваше једномислије. Браћо, подстакнут вашим законом, вашим животом и усрдношћу, одлучио сам да вас волим бесмртном љубављу. Богати плодови ће се у истини и на прави начин убирати уколико се руководимо ваљаним и здравим разумом. 2. Шта, дакле вама, доликује? Чудило би ме када бих морао да кажем да је за вас важнија истина спасења него повод мржњи. Одиста, међу браћом, коју њихова одлучност да иду правим и праведним путем обећава да ће милошћу Божјом уписати у чисту и свету породицу, шта може бити вредније од срећне сагласности са оним што је за све добро? Она ће, пак, бити чвршћа, посебно када васпитање кроз закон усмерава ваше намере ка бољем решењу проблема, те желимо да наша одлука исправним учењем буде потврђена. 3. Можда вам неће бити јасно шта би могао да значи овакав увод у моје писмо. Али, нећу одбити нити се устручавати да вам саопштим разлог. Признајем да сам читао ваше извештаје и на основу дивних похвала и сведочанстава којима сте заоденули Јевсевија, садашњег епископа Кесаријског – а иначе већ дуже време мени познатог због његове учености и примерног живота – увидео сам како силно желите да га придобијете за себе. 4. Схватио сам шта ви мислите када сам се потрудио да тачно проникнем у истину по питању ове ствари. Какву сам бригу приметио у тој вашој жељи? О света веро, што нам се кроз реч и вољу нашег Спаситеља, дајеш

као образ живота! Колико би и теби самој било тешко да се супротставиш гресима уколико се не би одрекла службе христољубљу. Чини ми се разумним да је саму победу однео онај који, пре свега, тежи миру; јер нема човека који се не би обрадовао када би за њега мир био могућ. 5. Стога, питам вас, браћо, чему такве одлуке које ће другима нанети зло? Зашто упорно тражити оно што може поколебати веру у наше убеђење? Ја, додуше, хвалим човека кога и ви сматрате достојним поштовања и наклоности; али оно што треба да за све буде главно и непромењиво, не сме изгубити у тој мери на снази, да свако не буде задовољан само својим сопственим окружењем, и да не вуку корист само од себи присних; јер у овом просуђивању међусобно супротстављених кандидата са тим човеком треба упоредити не само једног (противкандидата) већ више њих. 6. Зато, немојте да вас узнемиравају страх и неред када се деси да црквени достојанственици буду једнако и на исти начин од свих поштовани. Биће неправедно ако разматрање ових ствари другима наноси увреде, пошто сви умови, било да се покажу мањим или већим, једнако примају и чувају божанске догмате, јер у односу на општи закон једни нису мањи од других. 7. Ако бисмо сада отворено и јасно објавили истину, могло би се рећи да ту није реч о задржавању човека, већ пре о његовој отмици, при чему би се тај поступак показао као акт насиља, а не праведности, без обзира на то како би маса мислила. Стога, смело и јавно, лично изјављујем да је то повод за оптужбу који може да изазове велику узбуну и пометњу. Јер и овце откривају природу и силу својих зуба када затаји уобичајена брига пастира и када нестане пређашње пажње. 8. Ако ствар тако стоји и ми се не варамо, браћо, најпре промислите о следећем (јер многа добра сте од почетка задобили): као прво, биће примећено ваше узајамно пријатељско настројење, ако оно у ком случају не ослаби; као друго, видећете да ће муж, који је дошао да вас исправно поучи, Божјим судом задобити достојан плод кроз осећање не мале радости што имате тако велико мишљење о

његовој честитости. При томе, као што сте и навикли, морате разборито са брижљивошћу, како доликује, тражити човека који вам је потребан и престати са побуном и хаотичним метежом. Неред је увек неправедан, јер неслога око различитих питања изазива варнице и пожар. 9. Зато бих сада захвалио Богу и вама са жељом да ме у животу прате ваше молитве, јер волим и вас и уточиште ваше кротости. Одагнајте од себе сваку нечистоту и уместо тога вашем добром опхођењу придодајте једнодушност, те уз помоћ спасоносног знака похитајте, како би се рекло, вођени челичним кормилом небеском путањом ка светлости. Стога, превозите непропадив терет, јер све оно што брод оштети избацује се као вода са дна лађе. Зато, побрините се да сада извучете корист од свих ових ствари, како не би изгледало да по други пут непромишљеним и непотребним трудом или уопште било шта одлучујемо или од почетка предузимамо бескорисно дело. Бог нека вас чува, љубљена браћо"!

61. 1. Победник Константин
велики Август Јевсевију.

Са задовољством сам прочитао писмо које је твоја благоразумност написала и увидео да је са тачношћу очуван канон црквеног учења. Остао си веран свему ономе што је угодно Богу и што је у сагласности са апостолским предањем. Сматрај себе срећним у томе што си се сведочанством, **тако** рећи, целе васељене показао достојним да будеш епископ читаве Цркве. Јер, ако те сви желе за свог епископа, тада то несумњиво увећава твоју радост. 2. По својој благоразумности одлучио си да сачуваш Божје заповести апостолског и црквеног правила и на посебан начин се одрекао епископске катедре Антиохијске цркве, желећи да останеш у оној Цркви у којој си, по вољи Божјој, на почетку примио епископство. 3. О томе сам писао народу и твојим другим саслужитељима, који су ми и сами о овој ствари управо писали, што ће твоја светост лако разумети када ишчита моја писма; јер правда говори против њих (Антиохијаца), а ја

сам им писао по Божјем надахнућу. 4. Твоја благоразумност ће присуствовати њиховом сабору, тако да оно што буде одлучено, везано за антиохијску Цркву, сматраће се истинитим и по Богу и по Цркви. Нека те Бог чува, брате љубљени!"

62. 1. Победник Константин велики Август,
Теодоту, Теодору, Наркису, Аетију, Алфеју
и осталим епископима Антиохије.

„Прочитао сам оно што је ваша благоразумност написала и прихватио сам мудру одлуку вашег саслужитеља Јевсевија. Пошто сам сазнао о свему ономе што се догодило делом из ваших посланица, а делом из писама пресветлих комеса Акакија и Стратигија, извршио сам прикладно истраживање и написао народу Антиохије оно што је било угодно Богу и у сагласности са учењем Цркве. Наредио сам да се препис тог писма приложи уз ову посланицу, како бисте сами сазнали да сам, подстакнут речима праведности, одлучио писати народу. Из садржине вашег писма се да закључити да би, по мишљењу и вољи народа и по вашем личном избору, Јевсевије, најсветији епископ Кесаријске цркве, требало да заузме место предстојатеља Антиохијске Цркве и преузме бригу о њој. 2. Јевсевијево писмо које, изгледа најбоље следује црквеном закону, наводи супротно мишљење – да он никако неће напустити од Бога му поверену Цркву. Стога је закључено да његова праведна одлука треба од свих да буде подржана и потврђена и да се он не одваја од своје Цркве. Сматрао сам потребним да Вашој благоразумности искажем своје мишљење. До мене је дошла вест да су презвитер Евтропије, житељ Кесарије Кападокијске, и презвиер аретуски Георгије – кога је у чин посветио Александар у Александрији – особе веома утврђене у вери. 3. Мислио сам да је добро вашој благоразумности указати на споменуте кандидате, као и друге које ви сматрате достојнима епископског призвања, како би се донела одлука која ће бити у сагласности са апостолским предањем. После таквих

припрема, ваша благоразумност ће бити у стању да према црквеним канонима и апостолском учењу обави рукоположење, онако како то прописује црквени поредак. Бог нека вас чува, браћо љубљена."

63. 1. Давањем таквих савета црквеним предстојатељима, цар их је подстицао на прослављање Речи Божје. Пошто су уклоњене несугласице и успостављено једномислије у Цркви Божјој, прешао је на другу врсту безбожника, сматрајући да људски род треба очистити од тог отрова. 2. Појавили су се неки погубни људи који су под маском побожности уништавали градове. Спаситељев глас их је некада назвао лажним пророцима и грабљивим вуковима овако проричући: „Чувајте се лажних пророка, који вам долазе у одијелу овчјем, а изнутра су вуци грабљиви. По плодовима њиховим познаћете их." (Мт. 7:15,16). 3. Разаславши указе управитељима провинција, протерао је читаву гомилу таквих људи. Поред наредбе, срочио је лично за њих душекорисну поуку, подстичући их на што брже покајање и називајући притом Црву Божју њиховим сигурним уточиштем. Почуј, како је он са овим људима кроз писмо општио.

64. 1. Победник Константин
велики Август јеретицима.

„Сазнајте сада из мог закона, новацијани,[33] валентијани,[34] маркионити,[35] павлијани[36] и ви који сте по Фригијцима[37] названи, једном речју, сви који на својим приватним окупљањима стварате јереси, сазнајте колико лажи има у вашој сујети и како је некакав погубни отров захватио ваше учење да од њега здрави постају болесни, а живи одлазе у вечну смрт. 2. О, ви непријатељи истине, противници живота и саветници погибељи! Код вас је све супротно истини и у сагласју са бестидним пороцима, служи на корист бесмисленим измишљотинама којима испредате обмане, уништавате недужне и ускраћујете светлост верујућима. Под маском побожности увек чините

грех и све заражавате; смртоносним ударцима рањавате безазлене и чисте савести и уклањате, ако се тако може рећи, дневну светлост из људских очију. 3. Зашто бих ишао у детаље, пошто за прикладно навођење ваших злих поступака нити имамо довољно времена, нити нам то обавезе дозвољавају? Велика су и неизбројива ваша недела, тако гнусна и сасвим окрутна да ни цео дан није довољан да се она опишу. Уосталом, пред таквим стварима треба затварити очи и окретати уши како се не би јасна и чиста усрдност наше вере детаљним излагањем укаљала. 4. Зашто и даље да подносимо таква зла? Дуготрајним занемаривањем ова погубна зараза ће и здраве заразити. Зашто, дакле, да јавном казном не ишчупамо што пре тако велико зло у корену?

65. 1. Стога, није могуће више подносити невоље изазване вашим злим поступцима, те овим законом одређујемо да се убудуће не смеју одржавати ваши скупови. Наређујемо да се одузму све ваше куће у којима се окупљате и наша брига иде толико далеко да се не само на јавним, већ и у приватним кућама и на приватним местима забрањују скупови ради ваше безумне празноверице. 2. Међутим, било би боље да ви, који се бринете за истинитост и чистоту вере, приступите католичанској Цркви и присаједините се њеној светости, јер ће вас она довести до истине. Нека се потпуно из времена наше срећне владавине протера обмана вашег наопаког учења, мислим на страшну и погубну неслогу јеретика и шизматика; јер приличи нашем благостању, које ми уживамо милошћу Божјом, да оне који живе са добрим надама преведемо из хаотичне заблуде на исправан пут, из таме у светлост, из сујете у истину и из смрти у живот. 3. Али, како је потребна сила за ово лечење, наредили смо, као што је напред речено, да се сви облици вашег празноверног окупљања, сви јеретичи домови молитве, мислим, ако се могу тако назвати,

одузму без приговора, и без одлагања припоје саборној Цркви; остала места да се доделе држави, како ви не бисте више имали могућности да се сабирате; од данашњег дана ни на једном месту, нити на јавном, нити приватно, не смеју се одржавати ваша незаконита окупљања. Нека буде обзнањено."

66. 1. На тај начин су царским указом уништена тајна зборишта иновераца и звери, то јест, предводници њиховог безбожја се дадоше у бег. Неки, од њих заведени, претварајући се извесно време, са непоштеним намерама и у страху од царевих претњи, приступише Цркви. Када је указом наложено да се пронађу јеретичке књиге, тада је почело хапшење свих оних који су писали забрањене и штетне списе. Притом, многи су у свом лицемерју били спремни на све како би се спасли. Други су, можда, са искреним намерама прибегавали Свемогућем Богу. 2. Црквени предстојатељи су умели тачно да препознају људе који су неискрено покушавали да се приклоне Цркви и одбацивали су их далеко од стада Божјег као вукове у овчијој кожи; друге, пак, који су то чинили чиста срца, дуго су испитивали, и након задовољавајуће провере, примали су их у окриље Цркве. 3. Тако се поступало са богохулним јеретицима. Оне, код којих се не нађе никаквог безбожништва у учењу вере, и које кривицом јеретика одстранише из заједнице верујућих, сместа почеше да примају у Цркву. Такви су се враћали у четама као из туђе земље у своју поново задобијену отаџбину, прихватали Цркву за своју мајку од које дуже време бејаху заблудели; са радошћу и весељем су се поново присаједињавали Цркви. Удови заједничког тела спојише се у хармонично јединство и тако сабрана у себе једна, католичанска Црква Божија је засијала; и више нигде на земљи не остаде јеретичких и шизматичких заједница. Овако велико и успешно дело, од свих царева који су владали, може се приписати само богољубивом цару.

[16] На овом месту текст има празнину, недостаје предикат.

[17] Ко је био председавајући епископ и одржао говор није сасвим јасно. Теодорит Кирски сматра да је то био Евстатије Антиохијски, Созомен – Јевсевије Кесаријски. Постоје чак и мишљења да је то био Јевсевије Никомидијски или Осија Кордобски.

[18] Уп. Од. 19,574.

[19] Још у Новом завету су Јудејце сматрали одговорним за Христову смрт; уп. 1. Сол. 2:15; Мт. 27: 22–26; Јн. 11: 47–50.

[20] Јудејци нису препознали Месију и издали су Га.

[21] Алузија на Ликинија који је 324. године побеђен.

[22] Павловска слика Цркве – једно тела а много удова; уп. 1. Кор. 12, 12–31.

[23] У то време је Јерусалимском црквом управљао св. Макарије I (313–333).

[24] Израз λακωναρία који Јевсевије користи преузет је из латинског lacunar.

[25] У то време није још увек постојао иконостас у данашњем облику, те су коришћене завесе или застори на којима су били извезени разноврсни прикази.

[26] ἐπ' αὐτῷ γήραος οὐδῷ, уп. Хомер, Ил. 22,60; 24,487; Од. 15,246; Од. 15,348; Од. 23,212

[27] На овом месту се по први пут у Vita Constantini јавља темин σκῆνος у значењу мртвог тела. У IV књизи ће се такође употрбити у значењу Константиновог мртвог тела; уп. IV, 60, 2.

[28] Претходна црква у Никомидији била је срушена за време Диоклецијановог прогона 303. године.

[29] Мисли се на Аполонија и његове присталице.

[30] Када је Асклепије поново оживео мртве, Зевс га је убио громом.

[31] ἐπαλείψω заправо значи „помазањем припремити атлету за такмичење" и овде је употребљено у пренесеном смислу.

[32] Писмо је веома извештачено и у више махова једва разумљиво.

[33] Средином III века су иступили из цркве.

[34] Гностичка секта из II века.

[35] Присталице Маркиона из II века.

[36] Присталице Павла Самосатског епископа Антиохијског који је 268. осуђен због раскола и 272. прогнан.

[37] Фригијци или Катафригијци, такође познати као монтанисти, су пуританистичка јерес из II века.

ГЛАВЕ ЧЕТВРТЕ КЊИГЕ

1. О томе како је цар многе људе удостојавао поклонима и почасним титулама.
2. Ослобађање од четвртине пореза.
3. Уједначавање великих пореза.
4. Како је цар из своје личне благајне даривао оне који су губили у имовинским процесима.
5. Покоравање Скита који су побеђени уз помоћ знака нашег Спаситеља.
6. Покоравање Сармата захваљујући устанку робова.

7. Посланства разних варвара и њихова даривања.
8. Како је он персијском цару, који му је упутио посланство, писао и о тамошњим хришћанима.
9. (Писмо) цара Константина Сапору, персијском цару, у коме са веома великом побожношћу исповеда Бога и Христа.
10. Још против идола и о прослављању Бога.
11. Још против тирана и прогонитеља и о Валеријановом ратном плену.
12. О томе да је видео пропаст прогонитеља и да се сада радује због мира код хришћана.
13. Позив (Сапору) да воли хришћане који су му потчињени.
14. О томе како је усрдним Константиновим молитвама хришћанима дарован мир.
15. Да је на монетама и портретима себе представљао како се моли.
16. Да је законом забранио да се његове слике постављају у многобожачким храмовима.
17. Молитве у двору и читање Светих списа.
18. Указ о поштовању недеље и петка.
19. О томе како је незнабожачким војницима наредио да се моле у недељу.

20. Речи молитве које су војници добили од Константина.
21. Знаци Спаситељевог крста на оружју војника.

22. Ревност у молитви и поштовање празника Пасхе.
23. Како је забрањивао идолопоклонство, а поштовао мученике и празнике.
24. Да је он себе називао епископом спољних ствари.

25. Још о забранама жртвоприношења, мистерија, гладијаторских борби и ранијих разузузданости на Нилу.
26. Измена закона о бездетним брачницима, и о завештању.

27. Да хришћанин не сме да робује Јеврејима; о томе како је озакоњено да одлуке сабора треба да остану непромењиве.
28. Поклони црквама и даривања девицама и сиротињи.
29. Константиново писање говора и излагања.
30. Како је једном похлепном човеку, да би га посрамио, показао величину гробног места.
31. О томе како су му се изругивали због његовог прекомереног човекољубља.
32. О Константиновом спису који је написао сабору светих.
33. О томе како је стојећи слушао Јевсевијево излагање о Спаситељевом гробу.
34. Да је писао Јевсевију о Пасхи и божанским књигама.

35. Константин пише Јевсевију и хвали његов говор о Пасхи.
36. Константиново писмо Јевсевију о изради преписа Светог Писма.
37. Како су књиге биле начињене.
38. Како је трговачка лука Газа због примања Хришћанства добила статус града и названа Констанција.

39. Како је једно место у Феникији добило статус града, а у другим местима свргнуто идолопоклонство и подигнуте цркве.
40. Да је он на тридесетогодишњици своје владавине прогласио тројицу синова за цезаре и наложио да се прослави освећење гробне цркве у Јерусалиму.
41. Да је због спорова у Египту наложио да се између осталог одржи сабор у Тиру.
42. Константиново писмо сабору у Тиру.
43. Како су на прослави освећења храма у Јерусалиму били присутни епископи из свих епархија.
44. Како је нотарион Марион дочекао епископе; како је сиротињи дариван новац, а црквама заветни дарови.
45. Различити говори епископа на сабору и Јевсевијеве беседе, писца ове историје.
46. Да је (Јевсевије) описао Спаситељев храм и одржао говор на јубилеју цареве тридесетогодишњице пред самим Константином.
47. Да је сабор у Никеји био двадесете, а освећење храма у Јерусалиму тридесете године цареве владавине.

48. Како цар није подносио да га превише хвале.
49. Женидба његовог сина, цезара Констанција.
50. Посланство и поклони из Индије.
51. Како је између тројице синова Константин поделио власт над империјом и како је побожно управљао царевином.
52. Како је он своје синове, када су ушли у зрело доба, усмеравао ка побожном животу.
53. Да је он око тридесет две године владао и преко шездесет година живео сачувавши своје тело здравим.
54. О људима који су га због његовог великог човекољубља из похлепе и лицемерства злоупотребљавали.

55. О томе како је Константин до краја живота писао говоре.
56. Како је за поход против Персијанаца Константин узео епископе и шатор у облику цркве.
57. Како је примио персијско посланство и пасхалну ноћ провео са осталима.
58. О изградњи храма у част Апостола у Константинопољу.

59. Даље описивање овог храма.
60. Да је у њему (у храму) доградио гробницу за сопствени погреб.
61. Његова болест у Хеленополису и молитве за крштење.

62. Константнова молба епископима да га крсте.

63. Како је величао Бога пошто је примио крштење.
64. Константин умире око поднева на празник Педесетнице.
65. Јадиковка војника и таксијарха.
66. Пренос његовог тела из Никомидије у константинопољски дворац.
67. Како су комеси и остали одавали почасти Константину после смрти исто као и за време његовог живота.
68. Како је војска провозгласила његове синове за августе.

69. Како су Римљани на сликама одавали почасти Константину после његове смрти.
70. Констанције (син) сахрањује његово тело у Константинопољу.
71. Сабрање у цркви, званој по Апостолима, поводом Константинове смрти.
72. О птици фениксу.
73. О томе да је представљен на кованом новцу како се узноси на небо.

74. Бог, Кога он поштује, с правом га је поново удостојио почасти.
75. Да је од свих претходних царева Константин био најпобожнији.

КЊИГА ЧЕТВРТА

1. 1. Пошто је толико урадио за изградњу и прослављање Цркве Божје и учинио све да се блага вест Спаситељеве науке прошири, цар није занемарио ни световна дела. Није престајао да свим житељима провинција непрестано и неуморно на свакојаке начине указује доброчинства. Са једне стране, пред свима је показивао општу очинску бригу, а са друге, додељивао је најразличитије почасне титуле онима које је познавао и великодушно је свима све поклањао. Уколико би се апеловало на цареву милост, није било могуће не постићи циљ, нити је било ко, ко се надао да ће задобити какво добро, био преварен за оно што је ишчекивао. 2. Једни су добијали новац, други огромна имања; неки су задобијали дужност преторијанског судије, други, пак, титулу сенатора, трећи конзула. Многи су постали управитељи, а неки су били удостојени звањем комеса првог, другог или трећег степена. Мноштво других људи је понело титуле пресветлих, као и друга достојанства. Цар је изналазио најразличитије почасне титуле како би њима почаствовао што више људи.

2. Како се бринуо за опште благостање народа, може се видети и из једног примера, корисног за живот, који је доспео до свих (области) и још увек се зна за њега. Укинуо је четвртину годишњег пореза, који је плаћан за поседовање земље, и дао је власницима земље, тако да када се прерачуна тај годишњи одбитак, они су сваке четврте године били ослобађани од пореза. Ове повластице, потврђене законом, важиле су и за потоња времена, не само за савременике, већ и за њихову децу и унуке и учиниле су да се царева милост овековечи и не заборави. **3.** Неки други су се жалили на прерасподелу земље ранијих властодржаца и вајкали се због великих намета; он им је, како налаже правда, послао порезне службенике да уједначе порезе, како потражиоци не би били на губитку.

4. При пресуђивању другима, како не би поражена страна изашла тужнија из суда од победничке, цар је побеђенима поклањао или новац или имање; бринуо је да и поражени, удостојен личног виђења цара, исто буде срећан као и победник. Није било могуће да неко, ко стане испред тако великог цара, изађе од њега разочаран и тужан. Тако су обе стране, веселих и насмејаних лица напуштале суд. Сви су били задивљени царевом великодушношћу.

5. 1. Зашто узгред не споменути да је он римској власти покорио варварска племена и да је подјармио Ските и Сармате, који још никада нису робовали другима, нагнавши их, и против њихове воље, да прихвате Римљане за своје господаре. Прећашњи владари су Скитима плаћали данак и Римљани су у виду годишњег пореза служили варварима. 2. Таква ситуација је била неподношљива цару и цар победитељ је сматрао неправедним, да попут његових претходника, плаћа порез. Уздавши се у свога Спаситеља, подигао је на њих победнички знак и за кратко време све их покорио. Оне који су се бунили уразумио је војном силом, а остале је придобио разборитим преговорима. Били су попут дивљака и без закона, а он их је уразумио и увео закон у њихове животе. Тако су коначно Скити научили да робују Римљанима.

6. Сармате је сам Бог довео Константину под ноге. На следећи начин је покорио људе који су били поносни на своје варварско расуђивање: наиме, када су их Скити напали, господари су наоружали робове ради одбране од непријатеља. Пошто су победили, робови су подигли оружје на своје господаре и све их протерали из домова. Сармати тада не нађоше нигде другде уточишта него само код Константина. Он, пак, искусан у спасавању, примио их је на римску територију; способне да носе оружје уврстио је у своју војску, а другима је, како би имали од чега да живе, поделио земљу за обрађивање. С правом су могли признати да је њима ова несрећа

донела добро и да су уместо варварског дивљаштва сада уживали римску слободу. Тако је Бог Константину даровао победу над свим народима, те су разна варварска племена желела радо да му се покоре.

7. 1. Непрестано, са свих страна, Константину су од посланика пристизали поклони који су у њиховим земљама важили за најдрагоценије. Наиме, једанпут се догодило да смо и ми сами испред врата царевог двора видели како у реду стоје чудноватe прилике варвара. Носили су другачију одећу, као појаве били су другачији; коса на глави и брада је веома одударала од наше, лице им је изгледало страшно, дивљачки и сурово и били су необично високи растом. Једнима су лица била румена, другима бења од снега, трећима су била црња од абанаса и смоле а некима, пак, помешано, нешто између ових боја. Могла су се видети племена Блемејаца, Индијаца, Етиопљана, који су, како наводи историја, раздвојени и живе да два краја света.[1] 2. Редом, сваки од њих је, као што је представљено на слици, доносио цару оно што је било драгоцено у њиховој земљи: једни златне венце, други дијадеме од драгог камења, трећи плавокосе дечаке, неки варварску одећу са протканим златним нитима и цветним дезеном или пак коње, штитове са дугачким копљима, стреле и лукове. Заправо, овим даривањем показивали су да желе да служе цару и да му буду савезници. 3. Примајући све те поклоне од дародаваоца, цар их је прихватао и узвраћао им тако штедро да су они за кратко време постајали веома богати. Најугледније међу њима наградио је римским почастима, тако да је многима било лепше да живе овде и заборавили су на повратак у домовину.

8. Када је Персијски цар преко својих посланика затражио да се упозна са Константином и послао му поклоне као знак пријатељског савеза, цар је склопио савез са њим. Захваљујући прекомереној дарежљивости, он (Константин) је својим уздарјима надмашио цара који му је први указао своје поштовање. Сазнавши како се међу персијским наро-

дом умножила Црква Божја и како се на хиљаде људи сабрало у стадо Христово, обрадовао се таквој вести и као општи старатељ поново је показао своју бригу за све. Ово ће сам он појаснити сопственим речима путем писма које је послао персијском цару и са свом умешношћу и пажњом препоручивао му хришћане. Код нас је ово својеручно написано царево писмо, у оптицају на латинском језику, а преведено је на грчки језик како би читаоцима било разумљивије, и следеће је садржине:

9. „Чувајући божанску веру постајем удеоник истинске светлости и руковођен том истинском светлошћу задобијам спознање божанске вере. Због тога, као што дела потврђују, држим се најсветије вере. Исповедам да је ово служење учитељ у спознању најсветијег Бога. Уз помоћ силе овога Бога, од граница океана па редом надаље, чврстим надама побудио сам читаву Васељену на спасење, тако да све оно што је било под ропством жестоке тираније и што је свакодневно подносило невоље, исчезло је и било подвргнуто једној општој обнови и као од каквог исцељења започело нов живот. Тог Бога поштујем и Његов знак моја војска, посвећена Богу, носи на раменима. Она бива вођена правим путем свиме ониме што је праведно. Зато, од тих људи добијам захвалност непосредно у виду сјајних знакова победе. Исповедам да овога Бога поштујем и да ћу га свагда имати у сећању; непомућеним и чисатим умом имам јасну спознају да овај Бог обитава на висинама. **10.** 1. Њега коленопреклоно призивам и уклањам се од сваке нечисте крви[2] мрског и ужасног смрада, избегавајући сав овоземаљски сјај, чиме је безбожна и тајна заблуда оскрнавила многе народе[3] и низвргла читава покољења у ад. 2. Јер оно што је Бог свега, из бриге за људе, и због свог човекољубља изнео на видело како би им било на корист, не трпи да свако према свом личном нахођењу злоупотребљава. Он тражи од људи само чисту мисао

и неокаљану душу и тиме одмерава дела врлине и благочестивости. 3. Њему су благоугодна дела честитости и кротости, воли милостиве, мрзи насилнике, љуби верне, кажњава неверне; руши сваку надмену власт, осуђује грехе охолих, из корена сатире горде, а смернима и незлобивима удељује према достојанству. 4. На тај начин високо ценићи праведну владавину, укрепљује је својом помоћу и царев ум чува у тишини мира.

11. 1. Не мислим да грешим, мој брате, јер исповедам овог једног Бога, Оца и Управитеља свега Кога се овдашњи цареви, заведени безумним заблудама, одрекоше. Али све њих је сустигла злосрећна кончина, тако да је читавом каснијем покољењу људи, међу којима је било оних са сличним настројењима, уместо каквог другог примера, предочавао њихову судбину. 2. Један од њих, по мом мишљењу, био је онај кога је гнев Божји, попут какве муње изагнао одавде и предао га у ваше руке и који је постао ваш победнички трофеј, познат због срамоте која му је нанета.[4]

12. Дакако, изгледа да се то показало корисним јер и у наше дане се зна како такви преступи бивају кажњавани. И сâм сам био сведок кончине оних који су недавно безбожним законима застрашивали људе који су посвећени Богу. Стога, нека је велика благодарност Богу, јер својим савршеним промислом читав људски род, који поштује божански закон, може да се радује и весели миру који им је дарован. То је и мене самог убедило да све треба усмерити најбољим и најсигурнијим циљевима, и да је Богу угодно да Себи приведе све људе посредством чисте и истинске вере, уливајући им једномислије по питању божанских ствари.

13. Не можеш ни помислити колика је моја радост била када сам сазнао да су најважније области Персије богато, као што сам и сам прижељкивао, украшене овом врстом људи, при чему наравно мислим на хришћане, о којима је и реч у

читавом овом писму. Њима нека буде добро као и теби јер су они твоји. А онда ће те Господ Бог обасути Својом добротом, милошћу и благонаклоношћу. Поверавам их теби, великом цару, и предајем у руке ради твоје велике благочестивости; воли их, јер је то у складу са твојим човекољубљем и тако ћеш својом вером и себи и нама доказати своју неописиву милост."

14. 1. Тако је народ по свој васељени, као да га једно кормило предводи, поздрављао владавину слуге Божјег. Римско царство више нико није узнемиравао и сви су живели у непомућеном миру. 2. Цар је сматрао да молитве богобојажљивих људи могу највише да помогну очувању државе. Усрдно се молио, при чему је и он сам постао молитељ пред Богом и црквеним предстојатељима поручивао да се моле за њега.

15. 1. Како је велика сила божанске вере обузела његову душу може се на основу следећег увидети: наиме, дао је да се на златним монетама уграви̏ра његов сопствени лик, и да се прикаже како он гледа увис и како се са уздигнутим рукама моли Богу. 2. Овако уграви̏ране монете су се могле наћи по читавом Риму. На самим дворовима неких градова изнад улазних врата налазиле су се слике на којима је он представљен како стоји усправно са погледом упртим према небу и молитвено уздигнутим рукама.

16. Тако је он сам себе представљао на портретима у молитвеном положају. Законом је забранио да се слике његовог лика постављају у многобожачке храмове како га идолопоклоничке заблуде не би чак и преко насликаног портрета скрнавиле.

17. И узвишеније ствари од ових се могу видети, ако се зна да се он у самом царском двору опходио као у Цркви Божјој и да је био ревноснији од других када се унутра служила служба Божја. Узимао је Свете књиге у руке, разми-

шљо о богонадахнутим истинама и са својим дворјанима узносио законом одређене молитве.

18. 1. Одредио је да недељни дан, који је и по закону заиста први, буде дан који се посвећује молитви. Ђаконе и служитеље Божје, часне људе, које је красио непорочан и врлински живот, поставио је за чуваре свога дома. Копљаници и телохранитељи, наоружани оданошћу и верношћу, имали су цара за учитеља благочешћа, и сами су поштовали дан Господњи и тога дана приносили молитве угодне цару. 2. Блажени је подстицао све људе да тако чине, у жељи да постепено свакога приведе Богу. За све грађане који су били под Римском управом донео је закон да се Господњи празници прогласе нерадним данима, и да се на исти начин поштује дан пред суботу; по мом мишљењу то је због спомена на догађаје који су се по предању у те дане збили нашем Спаситељу. 3. Учио је све своје војнике да са ревношћу поштују дан Господњи који се још назива даном светлости и сунца, а удеоницима божанске вере дао је слободно време како би се неометано могли посветити Цркви Божјој и у миру вршити своја молитвословља. **19.** Прописао је други закон за оне који још нису примили Реч Божју, наиме да се у недељни дан окупљају ван града на чисту пољану и да тамо сви заједно, на договорени знак узносе Богу научену молитву. Говорио је, да своје наде не полажу у копља, оружје и телесну снагу, већ пре свега да знају да је Бог подаритељ сваког добра и саме победе. Њему су дужни да узносе прописане молитве, да руке високо подижу ка небу а духовне очи још више ка небеском Цару и Њега као подаритеља победе, спаситеља и помоћника да призивају у молитвама. Сам Константин је све војнике подучавао молитви и наложио да на латинском језику произносе следеће:

20. „ Само Тебе као Бога и Цара признајемо,
Тебе у помоћ призивамо,
Уз Твоју помоћ смо задобили победе,
Уз Твоју помоћ показали смо се надмоћнијим од непријатеља,
Теби благодаримо за сва прећашња добра,
И од Тебе као подаритеља чекамо будућа добра,
Тебе сви молимо да нас дуго чуваш и да нашем цару Константину и његовим богољубивим синовима дарујеш победе.“ 2. Тако је цар заповедио својој војсци да чини у дан светлости; учио их да се таквим речима моле Богу.

21. Наредио је да се на оружју изради победнички знак нашег Спаситеља и да се испред војске не носе златне статуе, као што је раније био обичај, него само Спаситељев победнички знак.

22. 1. Сам се као неки посвећеник у свете тајне сваког дана у одређено време закључавао у тајне одаје царског двора и сам тамо општио са Богом; усрдним молитвама колено-преклоно је искао оно што му је потребно. У дане Спасительског празника још више се трудио у подвигу и са свом снагом духа и тела вршио божанске тајне. С једне стране, потпуно је био посвећен чистом животу, а са друге, све је предводио у празновању. 2. Свету ноћ, која се проводи у бдењу, претворио је у дневну светлост; наиме, људи одређени за то по читавом граду су палили високе стубове од воска и огњене светиљке су осветљавале свако место, те је ова мистична ноћ била светлија од дање светлости. А када је наступало јутро, угледајући се на Спаситељева доброчинства, своју дарежљиву десницу је распростирао ка свим провинцијама, народима и земљама и све их обилато даривао.

23. Тако је он сам служио своме Богу. И народу и војсци који су били под Римском управом је свуда затварао врата идолопоклонства, забрањујући сваки вид жртвоприношења. Управницима провинција је исто тако наређено да поштују

дан Господњи. По царевој заповести поштовали су такође и дане мученика и славили време празника окупљањем у Цркви; овакве ствари су вршене по царевој жељи.

24. Једанпут је, гостећи епископе на гозби, с правом казао да је и он епископ. Отприлике, како смо ми чули, рекао им је следеће: „Ви сте епископи унутрашњих ствари Цркве, а ја сам од Бога постављен за спољашњег[5] епископа". У складу са тим речима, сматрајући себе надзирателем својих поданика, подстицао их је, колико је то било у његовој моћи, да воде благочестив живот.

25. 1. Отуда је било и сасвим природно што су један за другим доношени закони који су свима забрањивали приношење жртава, празноверно гатање, подизање кипова, слављење тајних мистерија, и скрнављење градова гладијаторским убиствима. 2. Други закон је донет за оне који су у Египту и посебно у Александрији имали обичај да реци указују поштовање преко мушкараца женских особина; Закон је предвиђао да се истреби читав род андрогених људи као преварни и да се више никада не виде људи оболели од овакве обести. 3. Пошто су сујеверни људи мислили да река више неће код њих тећи као раније, Бог је уз помоћ царевог закона учинио сасвим супротно од онога што су они очекивали. Како више није било оних који су својим бестидностима обешчашћивали градове, и као да се због тога земља очистила, река је потекла као никада до тада; излила се и огромним количинама воде натопила све њиве. Ово дело је заправо била поука безумним људима да се окану бестидника и да једино у Дародавцу сваког добра траже узрок својих добара.

26. 1. Мноштво сличних ствари цар је извршио у свакој провинцији тако да онима који желе да их опишу то уопште неће бити тешко. Пример тога су стари закони које је он променио. Наиме, он је побољшао и исправио раније законе. Лако се може показати како је он то учинио. 2. Стари закони су брачне парове без деце лишавали рођачког наследства.

Тај закон се показао као веома груб према бездетним људима који су били кажњавани као да су какви преступници. Укинуо га је и дозволио им да буду наследници својих рођака. Цар је овај закон променио према божанском и говорио да заслужена казна припада онима који су својевољно начинили преступ. 3. Многе оне, који су желели пуно деце, природа је учинила бездетним, те су због слабости природе били ускраћени. Други су остајали без деце, не зато што нису желели потомство, већ што им је било мрско општење са женом, те су се они из силне љубави одлучили за филозофију. Светој и савршеној девствености тежиле су и жене које су биле посвећене служби Божјој, телом и душом предате чистом и целомудреном животу. 4. Треба ли дакле то кажњавати или напротив сматрати достојним хвале и дивљења? Стремљења су им узвишена а подвизи превазилазе природу. Дакако, оне који желе децу а због слабости природе су ускраћени, не треба кажњавати, него бити милостив према њима; ко тежи бољем заслужује дивљење а не казну. Тако је цар промишљено променио закон. 5. Стари закони су такође прописивали да тестаменти које састављају људи на самрти или чак при последњем издисају, треба да буду исказани тачно утврђеним формулацијама; прописане су речи и изрази које у том случају треба употребљавати. Међутим, било је много злоупотреба приликом изрцања њихове последње воље. 6. Када је цар за то сазнао, променио је закон. Говорио је да самртник треба своју последњу вољу да искаже једноставним изразима и спонтано – писмено у неформалном облику или, ако жели усмено. Ово последње морао би да учини пред сведоцима који могу да гарантују за веродостојност и истинитост изреченог.

27. 1. Донео је закон да хришћанин не може да буде роб Јеврејима. Сматрао је недопустивим да они које је Спаситељ искупио буду упрегнути у јарам ропства код убица пророка и самог Господа. Ако ли се нађе такав случај, хришћанин треба да се ослободи, а Јеврејин да се новчано казни. 2. Епископ-

ске одлуке, донете на саборима, потврдио је својим печатом, тако да управници провинција нису могли да их поништавају; наиме, свештенике Божје је сматрао поузданијим од сваког судије. 3. Мноштво сличних одредби донео је цар за људе под његовом управом. Изискивало би времена да се оне саберу у једно посебно дело како би се тачно утврдило царево мишљење о тим стварима. Треба ли овде још додати како је он, потпуно предан Највишем Богу, од јутра до мрака размишљао какво добро дело би могао учинити људима и како је свима без изузетка и на исти начин указивао милост?

28. Необично велику дарежљивост је указивао Црквама Божјим. На пример, једнима је поклањао земљу, другима жито, како би се помогло убогима, сирочадима и унесрећеним женама. Са посебном бригом је опскрбљивао одећом наге и неодевене. Нарочито је поштовао људе који су свој живот посвећивали божанској философији. Дивио се и читавој колонији аскетских девственика, јер је био убеђен да у душама тих људи пребива сам Бог коме су се они посветили.

29. 1. Желећи да духовно узрасте уз помоћ божанских речи, читаве ноћи је проводио без сна и у слободно време писао говоре и често се обраћао народу; сматрао је да својом васпитном речју треба да управља поданицима и да читаво царство буде руковођено разумом. 2. Због тога је и сам позивао народ и небројана маса људи је хрлила да чује философију свога цара. Ако би се којим случајем у току говора дотакао богословске теме, тада би устајао и са озбиљним изразом лица и умирујућим гласом одавао утисак да присутне људе са великим страхопоштовањем посвећује у тајне божанске науке. Ако би код слушаоца наилазио на усклике одобравања, давао им је знак да гледају према небу и да дивљењем и похвалним химнама указују почасти једином Свецару. 3. Дотицао се различитих тема; час је изобличавао многобожачку заблуду, показујући како је празноверно паганство обмана и

заклон безбожништва, а час је, пак, говорио о спознању једног Божанства, а затим би даље показивао како се божанска промисао потврђује и на свеопштем и на појединачном плану. Одатле је прелазио на домострој спасења, указујући на то како је све удешено нужно према једном одређеном божанском науму, а затим даље на учење о Божјем суду. 4. Потом је силне прекоре упућивао слушаоцима, осуђујући лопове, похлепне и оне који су се предали незаситој користољубивости. Његове речи су биле попут удараца и шибе, те су чиниле да неки од присутних царевих поузданика спуштају погледе од гриже савести. Користећи се јасним изразима, указивао им је на то да ће свако морати да даје одговор Богу за своја дела и да је њему Свевишњи Бог предао земаљско царство; а он, наиме, следећи пример Највишег, људима је поверио различите области свога царства, и да ће сви они, када за то дође време морати своме великом Цару полагати рачун за своје поступке. 5. О томе је он непрестано сведочио, на то је стално подсећао и о тим стварима подучавао. Имајући поверења у своју истиниту веру, тако је промишљао и излагао. Међутим, они то нису схватали и остајали су глуви за такве добре поуке; језиком и одушевљеним усклицима су одобравали цареве речи, а у пракси су их занемаривали због своје похлепе.

30. 1. Једанпут је неког свог човека ухватио за руку и рекао: „До којих граница ће се, пријатељу, ширити наша похлепа"? Потом је копљем, које је случајно имао у руци на земљи оцртао простор величине људског тела и рекао: „И да задобијеш све богатство и читаву земаљску куглу, ништа више од овог означеног парчета земље нећеш однети са собом, а и то ако чак добијеш". 2. Иако је блажени све то говорио и чинио, није успео да их заузда, а догађаји су јасно показали да царева предсказања нису празне речи, већ наликују пророчанствима.

31. Због царевог необичног човекољубља и стога што управници разних провинција нигде и никако нису прого-

нили злочинце, није било страха од смртне казне, те преступнике није ништа спречавало у својим злоделима; зато су настале страшне осуде на цареву владавину. Да ли су те осуде оправдане или не, нека свако суди по својој вољи, а мој задатак је да пишем истину.

32. Цар је своје говоре писао на латинском језику, а преводиоци, којима је то био посао, преводили су их на грчки. Примера ради, један од тих говора навешћу на крају овог излагања. Сам цар га је насловио „Сабору светих" и посветио га Цркви Божјој. Да нико не помисли да је наше сведочанство о поменутим говорима преувеличано.

33. 1. Изгледа да се не може избрисати из памћења оно што је за нас саме предивни цар учинио. Охрабрени царевом љубављу према божанском, једанпут смо га упитали да у његовом присуству одржимо говор о Спаситељевом гробу и он је са радошћу саслушао. Уз велико мноштво слушаоца који су га окруживали у унутрашњости самих царских одаја, он је усправно стајао и заједно са осталима слушао. Када смо га замолили да седне на царски трон, који је био припремљен за њега, одбио је и напрегнуте пажње промишљао о ономе што је говорено и потврђивао истинитост богословског учења. 2. Како је већ много времена прошло а говор се одужио, хтели смо га окончати; међутим, цар није допустио и тражио је да га завршимо. Опет смо га замолили да седне, а он нас је тада посрамио рекавши како није по Богу немарно слушати божанско учење и како је то за њега корисно и добро. Сматрао је светом дужношћу да се стојећи слушају божанске речи. Када је коначно ґовор био завршен, вратили смо се кућама и нашим уобичајеним пословима.

34. Бринући се о Цркви Божјој, послао је писмо на наше име тражећи преписе божанских књига. Овом писму је придодао још једно везано за најсветији празник Пасхе. Када смо му се обратили са мистичким објашњењем о суштини

овог празника, он нас је испоштовао својим одговором што свако може видети из следећег писма.

35. 1. Победник Константин Велики
Август Јевсевију

„Велики је подухват, који превазилази снагу сваке речи, достојно описати тајну Христову и на прави начин објаснити несугласице око празновања Пасхе и њеног порекла; то је корисно дело и само се трудом може окончати. Људима је немогуће да говоре достојно о божанским истинама, чак иако су у стању да у њих дубоко проникну. 2. Међутим, био сам веома задивљен твојом ревношћу и љубављу према науци када сам и сâм прочитао твој спис и по твојој жељи наредио да се начине преписи за многе који су искрено посвећени божанској служби. 3. Видиш и сам са колико радости примамо такве дарове од твоје оштроумности, и потруди се да нас што чешће обрадујеш својим списима у којима си се – како сам кажеш – усавршио. Иако „ти већ јуриш“ – како каже изрека – желимо да те подстакнемо у уобичајеним студијама. Уосталом, тако велико поверење показује да онај ко твој рад преводи на латински језик, није наравно недостојан твојих дела, али просто један такав превод није у стању да на прави начин пренесе необичну лепоту твојих речи. Нека те Бог чува, љубљени брате.“ То је била тема овог писма, а у следећем ће бити речи о прибављању божанских списа.

36. 1. Победник Константин Велики
Август Јевсевију

„У граду по нама названом (Константинопољ) провиђењем Спаситеља Божјег, велико мноштво људи се присајединило најсветијој Цркви тако да се брзим порастом верујућих указала велика потреба за грађењем цркава. 2. Стога, са свом спремношћу прими нашу одлуку. Чини нам се доличним објавити је твојој благоразумности, наиме наложи да се препише педесет кодекса на припремљеним пергаментима од стране уметника који се добро разумеју

у вештину лепог писања, да буду лако читљиви и подесни за употребу и ношење; наравно, кодекси треба да садрже Свето Писмо које је, како и сам сматраш, веома потребно имати и користити у Цркви. 3. Наша милост је послала писмо управитељу дијацезе како би се он побринуо да се учини све што је неопходно за њихову израду. Твој задатак нека буде да се што пре заврши препис кодекса. 4. А ово неше писмо нека вам да законску снагу да можете користити двоје државних кола за транспорт, како би прекрасно начињене преписе лако допремио до нас. Наравно, тај задатак нека се повери ђакону из твоје цркве, који ће, пошто нам дође, осетити наше човекољубље. Бог нека те чува, драги брате."

37. Таква је била царева наредба и одмах после речи је уследило дело. У раскошно израђеним повезима послали смо му три и четири <***>[6] То може потврдити један други царев одговор у коме је – сазнавши да је некада суседни град Константција био препун празноверних људи и силом побожности се одрекао раније идолопоклоничке заблуде – изразио радост и похвалио случај. <***>

38. Палестинска провинција Константција, примивши спаситељску веру, од самог Бога и цара је била удостојена велике почасти; добила је статус града, што раније није имала, и променила свој назив добивши лепше име према богобојажљивој царевој сестри.

39. 1. Сличне ствари су се дешавале и у другим местима. На пример, у Феничанској провинцији, названој по цару, грађани су предали огњу кипове и идоле и уместо њих прихватили спаситељски закон. 2. И по другим провинцијама мноштво људи је приступало Спаситељској науци; у селима и градовима су уништавали предмете које су пре сматрали светима, кипове од разних материјала, тако да нестадоше

као да их никада није ни било. Без икакве наредбе рушили су њихова светилишта и храмове високо подигнуте и од темеља градили цркве, одрекавши се раније многобожачке заблуде. 3. Међутим, подробно описивати дела богољубивог цара не би требало да буде наш задатак, већ пре оних који су били удостојени да све време проводе са њим. Пошто смо вам кроз овај спис предали оно што нам је било познато, сада ћемо прећи на последњу етапу његовог живота.

40. 1. Навршило се већ тридесет година цареве владавине. Тројици његових синова, истакнутих цезара, у различитим је периодима додељена цезараска титула. Први, истоименик са оцем, Константин, ту почаст је задобио на десетогодишњици очеве владавине; други, пак, који се истицао истим именом као и његов деда, Констанције, проглашен је за цезара на прослави двадесетогодишњице; и трећи Констанс, чија се јачина и постојаност кроз значење његовог имена показивала, уздигнут је (на овај ранг) на тридесетогоишњицу.[7] 2. Тако је цар, саобразно Св. Тројици, имао троструко богољубиво потомство синова које је за сваку десетогодишњицу владавине удостојавао задобијања цезарске титуле. Сматрао је да је јубилеј тридесетогодишњице његове владавине погодан тренутак да Свевишњем Цару искаже захвалност. Мислио је да би било добро и долично да се изврши освећење храма гроба Господњег у Јерусалиму, који је он са свом усрдношћу и великим сјајем подигао.

41. 1. У томе је завист, та мрзитељица добра, попут тамног облака који заклања светле зраке сунца покушала да помрачи сјај свечаности; поново је свађама унела немир у Цркве Египта. 2. А цар, мио Богу, супротставио се злом демону и одмах се као Божјом војском наоружао у виду сабора од мноштва епископа. Они су, по царевој наредби, хитали из целог Египта, Ливије, Азије, најпре да реше настали спор, а потом и да освештају гореспоменути храм. 3. Наредио је такође да успут разреше спор и у Феникијској митрополији,

пошто није дозвољено неусаглашених ставова приступити служби Божјој; јер Божји закон прописује да они који су у завади не могу принети дар пре него што се сједине у љубави и измире један са другим. (Мт. 5, 23-24) 4. Да је сам цар ове спасоносне заповести похрањивао у свом срцу, и са једнодушношћу и пун разумевања спроводио у дело, види се из писма следеће садржине:

42. 1. Победник Константин Велики Август светом сабору у Тиру

„Било би сасвим прикладно и посебно би одговарало благостању наше епохе да католичанска Црква живи у миру и да се слуге Христове удаље од сваке заваде. Неки, пак, у својој заслепљености и болесној амбицији (за које не бих могао да кажем да живе у складу са својим звањем) покушавају да направе пометњу, што по мом мишљењу превазилази сваку несрећу; стога, молим вас – што би се рекло – „који већ хитате" да се што пре саберете на једно место и сазовете сабор, да пружите помоћ онима којима је потребна, излечите браћу која је у опасности, повратите једномислије међу разједињеним странама, и решите се зла, док то време допушта, како бисте у толиким епархијама установили потребно сагласје које је – авај, какво безумље – упропастила охолост неколицине људи. 2. Да је то и Богу Господару свега угодно и за нас саме надасве пожељно и да ће вама, ако васпоставите мир, донети не малу славу, мислим да ће се сви људи сагласити. Стога, не оклевајте више, већ сместа усрдно прегните и побрините се да ту ствар на прикладан начин окончате, сабравши се, дакако, са свом искреношћу и вером коју онај Спаситељ, коме служимо свугде, а највише од вас, малтене изричито захтева. 3. Од стране моје благочестивости нећете бити ускраћени. Учинио сам све што сте путем писма захтевали. Писао сам епископима за које сте тражили да дођу како би

и они узели учешћа у вашим проматрањима; послао сам и конзула Дионисија који ће подсетити све оне који треба са вама да присуствују сабору и на лицу места надгледати дешавања, и посебно пазити на ваљан поредак. 4. Ако неко, у шта ја не верујем, покуша да пренебрегне нашу наредбу и не појави се на Сабору, одмах ћемо некога послати ко ће га по царевом указу прогнати и научити да не приличи супротстављати се владаревим заповестима које су дате како би штитиле истину. 5. Коначно, задатак ваше светости састојаће се у томе да једнодушном одлуком, без мржње и пристрасности, а следујући црквеним и апостолским канонима, смислите одговарајућу терапију за преступнике и заблуделе; а такође и да ослободите Цркву од сваке врсте светогрђа, мени да олакшате бриге и да пошто повратите благодат мира онима који су сада завађени, стекнете себи веома велику славу. Нека вас Бог чува, браћо љубљена."

43. 1. Док су ове наредбе спровођене у дело, неочекивано стиже и друга од царевог човека, при чему је он са царском граматом убрзавао сабор и налагао да се што пре и без одлагања крене на пут у Јерусалим. 2. Сви епископи кренуше из провинције Феникије и поштанским кочијама отидоше где им је било наложено; читаво место се тада испуни мноштвом слугу Божјих, јер се знаменити епископи из свих области сабраше на истом месту у Јерусалиму. 3. Македонци су послали свога митрополита, а Панонци и Мизијци најлепше цветове Божјег расадника; беше се појавио и свети представник персијских епископа, човек који је одлично познавао Свето Писмо. Витинијци и Тракејци такође украсише читав Сабор. 4. Није недостајало ни изврсних епископа из Киликије, а међу свима су се истицале главе Кападокије у својој учености и речитости. Читава Сирија, Месопотамија, Феникија, Арабија са самом Палестином, Египат и Либија, становници Тиве, сви заједно ступише

на велики збор Божји; за њима је дошло мноштво људи из свих провинција. Свим епископима је царево особље било на услузи. Ту су се нашли и најугледнији дворјани како би царским средствима увеличали прославу.

44. 1. За надзиратеља ових догађања био је постављен царев поуздан човек, који се истицао вером, побожношћу и познавањем Светих списа. Још у време тирана прославио се исповедањем вере и с правом му је била поверена брига о овој свечаности. Испуњавао је цареву вољу са свом искреношћу. Сабор епископа је испоштовао љубазним дочеком уз раскошне гозбе и веселе пирове. 2. Убогим просјацима и небројеном мноштву људи и жена који су оскудевали у храни и другим животним потребштинама дао је у великим количинама новац и одећу. Читав храм је украсио богатим царевим заветним даровима.

45. 1. Док је он вршио такву службу, служитељи Божји су свечаност украшавали молитвама и беседама. Једни су величали богољубивог цара због његове посвећености Спаситељу свега и опширно говорили о велелепности храма који је подигао; други су, пак, свечаним богословским беседама о божанским догматима свима приближили трпезу духовне хране. 2. Неки су тумачили Свето Писмо и разоткривали његово мистично значење, а они који се нису бавили таквим стварима умилостивљавали су Бога бескрвним жртвама и мистичним свештенодејствима; узносили су Му усрдне молитве за општи мир, за Цркву Божју, за самог цара, одговораног за тако велика дела, и за његове богољубиве синове. 3. Тада смо и ми, удостојени добара, незаслужено, разним беседама које смо упућивали сабрању, тежили да увеличамо свечаност; те смо час објашњавали цареву философију, а час насталој ситуацији прилагођавали пророчака виђења. Тако је свечаност освећења храма на тридесетогодишњици цареве владавине протекла у великој радости.

46. Како је изгледао Спаситељев храм, Спаситељева пећина, каква су била царева велелепна уметничка дела и огроман број заветних дарова, начињених од злата, сребра и скупоценог драгог камења, колико је било у нашој моћи, изложили смо у посебном спису који смо посветили самом цару. Њега ћемо на крају ове књиге, у пригодан час, објавити и придодати му говор са јубилеја цареве тридесетогодишњице. Овај говор смо, убрзо после тога, пошто смо отпутовали у град назван по Константину, изговорили пред самим царем. По други пут смо у самом царском двору прослављали Бога и Цара свега. Док је цар, мио Богу, ово слушао, чинило се да је био испуњен радошћу. То је показао након одслушаног говора док се гостио са присутним епископима и своје пријатељство им је доказао многобројним почастима.

47 Овај други сабор – највећи за који ми знамо – сазвао је цар у Јерусалиму после оног првог, који је свечано приредио у главном граду Витиније. Овај је прослављао победу – на двадесетогодишњици цареве владавине у Никеји узносиле су се молитве за победу над непријатељима и противницима. Други сабор је, пак, украсио период треће декаде, када је цар Богу, податељу свих добара, на Спаситељевом гробу као заветни дар мира посветио гробну цркву.[8]

48. Када је цар те ствари окончао, на сва уста је био хваљен због богољубивости те се и један служитељ Божји усудио да га лично назове блаженим и говорио како је он у овом животу удостојен аутократске владавине над свима, а да ће у будућем владати заједно са Сином Божјим. Чувши те речи, с негодовањем је опомињао да не смеју тако смело говорити, већ да се пре моле за њега како би се и у овом и будућем животу показао достојним слугом Божјим.

49. Када се навршила тридесета година цареве владавине, он је другом сину приредио свадбу, док је старији син већ одавно био ожењен. Поводом тог случаја организова-

на је богата гозба и прослава. Сам цар је био у пратњи на свадби свога сина; на тој раскошној трпези и слављу мушко друштво је било одвојено од женског. Богати поклони су царском милошћу раздељени народу и градовима.

50. У то време са истока је пристигло посланство из Индије са даровима. Било је ту разноврсног блиставог, драгог камења, као и животиња које су биле другачије од оних које су нама познате. Све су то донели цару и говорили како се његова управа простире до самог океана; такође су објавили и како га владари земље Индије, сликајући га на портретима и подижући му статуе, поштују и признају за владара и цара. На почетку своје владавине прво је покорио Британце, који су живели на западном океану, а сада је то исто учинио и Индијцима на истоку.

51. 1. Сада, када је имао власт над оба краја васељене, управу над читавим царством разделио је између тројице својих синова попут отачког имања које се даје у наследство најмилијима. Најстаријем је додељен дедин део, другоме власт над истоком, а трећи је добио земље у средишњем делу. 2. У жељи да својим синовима остави још боље и за душу спасоносније наслеђе, сејао је у њих семе благочестивости, хранио их божанском науком, одредивши им учитеље који су се одликовали побожношћу. За паганске науке доделио им је друге наставнике, достојне највишег образовања: једни су их упознавали са ратном вештином, други су их подучавали да постану врсни политичари, а трећи, пак, да добро упознају закон. 3. Сваком сину је била додељена царска пратња: тешко наоружани војници, копљаници, телохранитељи, разни одреди војске са својим заповедницима: лохазима, стратезима, таксијарсима, у чије се војно искуство и оданост према себи отац већ беше осведочио.

52. 1. Док су цезари још били млади по неопходности су имали помоћнике који су управљали државним пословима; међутим, када су одрасли, био им је довољан само

отац као учитељ. Понекад их је, док су били са њим, бодрио личним саветима и учио да га следе и подражавају у његовој побожности; а када су били одсутни, писменим путем им је давао упутства о управљању. Од свих савета прво и најважније је било да познање Бога и љубав према Цару свега претпоставе сваком богатству па и самом царству. 2. Дао им је власт да могу самостално да делују за добробит државе; опомињао их је да се пре свега брину за цркву Божју и захтевао од њих да се отворено приказују хришћанима. Тако је он усмеравао синове. Међутим, они се нису само покоравали заповестима, већ су драге воље надмашивали очеве захтеве. Своје мисли окретали су према божанском и испуњавали црквене одредбе у царском двору са својим укућанима. 3. То је било дело цареве очинске бриге који је хтео да његови синови уживају близину благочестивих људи. Такви су били и људи који су заузимали највише положаје у држави. Са верујућим људима, као са каквим чврстим стенама, чувао је своје синове. 4. Пошто је триблажени све то уредио како доликује, Бог, дародавац свих добара, видећи како су Константинова дела свуда окончана, сматрао је да је дошло време да се он припреми за бољи живот и тражио од њега да врати дуг природи.

53. Неколико месеци и дана је недостајало па да се наврши тридесет две године цареве владавине, а живео је дупло дуже од тога. У тој животној доби његово тело је било поштеђено болести и слабости, није било немоћно, већ крепкије од младићког. Изгледало је лепо и било довољно снажно да уради све оно за шта је била потребна снага. Могао је да ради вежбе, да јаше, хода, учествује у биткама, подиже трофеј у част победе над непријатељем и да задобија своје уобичајене победе у бескрвној борби.

54. 1. Његова душа се узнела до врха људског савршенства; красиле су га многе врлине, а највише човекољубље.

Његово човекољубље су многи осуђивали због покварености рђавих људи и царевој трпељивости су приписивали узрок сопствених зала. 2. И заиста, у овом периоду који описујемо, сами смо приметили два тешка порока: покварену разузданост похлепних и рђавих људи који читавог живота чине срамотна дела и неописиво притворство оних који су ступили у Цркву, лицемерно се заклањајући иза имена хришћана. 3. Његово човекољубље, добротољубље, искрена вера и истинољубивост карактера навели су га да поверује у истинске намере оних који су важили за хришћане, а који су заправо под маском притворства хтели да покажу своју лојалност цару.

55. 1. Међутим, такве људе је брзо сустигла правда Божја. Сам цар је мудрим говорима уздизао своју душу, тако да је до краја живота или писао говоре или јавно као говорник наступао предајући својим слушаоцима божанску науку; доносио је и грађанске и војне законе и још многе друге ствари је смишљао које би биле људима на корист. 2. Достојно је спомена како је он пред саму своју смрт са уобичајене говорнице одржао посмртни говор; наиме, у њему је опширно говорио о бесмртности душе оних који овоземаљски живот проживе благочестиво и о благу које је Бог уготовио онима који га љубе; подробно је објаснио какав крај чека непријатеље хришћанске вере и описао погубну смрт безбожника. Сведочећи о свему овоме енергично, изгледало је да је остављао велики утисак на слушаоце; чак је једног умишљеног мудраца питао шта мисли о изреченом. Он је потврдио истинитост речи и, иако не драге воље, похвалио учење које је било противно многобожачком. 3. Беседећи пред смрт о таквим стварима као да је крчио и равнао себи пут ка новом животу.

56. 1. Треба такође споменути како је цар у то време чуо за побуну варвара на истоку, рекао како њих још није савладао и решио да предузме поход против Персијанаца. 2. Пошто је тако одлучио, ставио је у покрет војничке одреде и обавестио епископе који су га окруживали о намераваном походу, тражећи да неки остану уз њега како би вршили богослужења. 3. Они су говорили како ће се веома радо покорити његовој вољи и да неће одступити, већ ће му својим усрдним молитвама бити помоћници и саборци. Цар се обрадовао њиховом обећању и урадио припреме за пут <***> 4. [*Потом је са великом брижљивошћу као део опреме за тај рат начинио шатор у виду цркве како бу у њему заједно са епископима узносио молитве Богу, дародавцу победе.*

57. *Међутим, чим су Персијанци дознали за цареве ратне припреме, бојећи се да ступе са њим у борбу, преко посланства су га молили да склопе мир. Миљубиви цар је примио посланство и радо је са њима склопио пријатељски савез. Већ је наступио велики празник Пасхе и цар је са осталима узносио молитве Богу, провевши ноћ у бдењу.*

58. <***> *Након тога, у истоименом граду отпочео је са грађењем храма у спомен апостолима.*] Када је читав храм подигао до необичне висине, од темеља до врха је обложио његове зидове шареним, блиставим камењем, а свод украшен фином оплатом је прекрио сав у злато. Свод је, уместо циглом обложио бакром да овом здању пружа заштиту од кише. Унаоколо је бљештало од велике позлате тако да је одбијање сунчевих зрака заслепљивало оне који су гледали издалека. Свод је са свих страна украшавао решеткасти барељеф начињен од бакра и злата.

59. Тако је цар са свом усрдношћу велелепно украсио храм. Око њега, под ведрим небом, налазило се пространо двориште, а са његове четири стране пружали су се портици који су ограђивали атријум са храмом. Иза портика су се протезале царске палате, купатила, гостионице и многа

друга здања која су била уређена за потребе стражара тог места.

60. 1. Ово дело цар је посветио вечном спомену свих Апостола нашег Спаситеља. Уосталом, градећи храм, он је имао нешто друго на уму, што је испочетка било сакривено, а на крају је свима постало јасно. 2. У храму је себи уготовио место за наступајући час своје смрти. Захваљујући необично јакој вери, предвидео је да ће се његово тело након смрти придружити апостолском сабору. Желео је да и у оном животу узме учешћа у молитвама које ће се у храму узносити у част Апостола. Због тога је наложио да се у средину постави олтар како би се тамо вршила служба Божја. 3. Направио је онде дванаест гробница као дванаест освештаних споменика у част и спомен на збор Апостола. У средину је поставио свој саркофаг, а лево и десно од њега лежало је по шест апостолских гробница. И заиста, цар је у свом мудром уму, како је већ речено, предвидео где ће после смрти његово тело наћи почивалиште. 4. Међутим, о свему овоме цар је већ дуже време промишљао и посветио је храм Апостолима, верујући да ће споменом на њих задобити спасење душе. Бог је услишио његове молитвене наде. 5. Пошто је обавио прве ритуалне обреде пасхалног празника, Спаситељев дан је провео у радости и весељу, учинивши да ово славље и њему и другима буде веома свечано. Бог га је, у чију част је све ово приредио, удостојио да свој живот проведе до краја у васкршњем расположењу и да у околностима најсрећнијег празничног периода, божанском милошћу задобије пресељење у бољи живот.

61. 1. Најпре се код њега показа некаква телесна слабост, а онда се убрзо стање погорша те он из свог града оде на изворе топле воде, а потом у град који је назван по његовој мајци. Тамо је проводио време у капели храма и узносио Богу усрдне молитве и мољења. 2. Осетивши да му се ближи крај, помислио је како је дошао прави моменат за

очишћење од прећашњих грехова. Веровао је да ће његови греси, учињени по људској слабости, силом тајанствених речи и спасоносним крштењем бити скинути са душе. 3. Размишљајући тако, приклањао је колена до земље, молио се Богу, и у самом храму исповедао своје грехе; тада је по први пут био удостојен молитвеног полагања руку. Одатле је отишао у предграђе Никомидије, тамо сазвао епископе и изрекао им следеће:

62. 1. „Коначно је наступио жељени тренутак, који сам толико ишчекивао и за који сам се молио, а то је тренутак задобијања спасења у Богу. Сада је време да и ми примимо печат бесмртности, време је да задобијемо печат крштења. 2. Намеравали смо да то учинимо у реци Јордану, где се и сам Спаситељ, како се приповеда, као образац нама, крстио. Међутим, Бог, који зна шта је за нас корисно, хтео је да нас тога удостоји овде. 3. Више се не смемо двоумити. Ако нас Господар живота и смрти остави још у животу, онда је једном за свагда одлучено да ћу се ја убудуће присајединити народу Божјем и заједничким молитвама са њима узети учешће у црквеној заједници и себе ћу потчинити правилима живота који су саобразни вољи Божјој.“ 4. Тако је рекао Константин. Обавивши над њим свештени обред, епископи испунише божанске уредбе и уведоше га у тајну, давши му претходно потребна упутства. Од како људи памте, Константин је једини од аутократора био посвећен у тајне хришћанске вере и тако задобио ново рођење. Удостојен печата Божјег и прослављен у духу, препорођен и испуњен божанском светлошћу, радовао се у души због преобиља вере и био је задивљен дејством божанске силе. 5. Након окончања овог свештеног чина, одену се у блиставу царску одећу која је сијала попут светлости и почину на белом покривалу, не желећи више ни да се дотакне порфире.

63. 1. Потом, подигавши глас, узнесе Богу молитву хвале и уследише његове речи: „Сада знам да сам истински

блажен, сада (знам) да сам удостојен вечног живота и да сам постао причасник божанске светлости.“ Називао је несрећним и говорио је да су јадни они који су лишени ових неизрецивих добара. 2. Када су код њега ступили таксијарси и заповедници трупа, јадиковали су и жалили се што су остављени и пожелели цару дуг живот. Цар им је одговорио како је он сада удостојен истинског живота и да је сам упознао блага у којима је узео учешће, те стога жури и не би да одлаже пут ка своме Богу. 3. Одмах затим је издао потребне наредбе; Римљанима, који живе у царском граду, одредио је годишње прилоге, а својим синовима као очинско наслеђе предао је своју царевину и тако учинио све како му је било по вољи.

64. 1. Све се то дешавало у време највећег празника, на свесвету и од свих поштовану Педесетницу, чије се празновање протезало на седам седмица и запечаћивало једним даном (Педесетницом). По сведочанству Светог Писма, у те дане се празновало и Вазнесење заједничког Спаситеља на небо и силазак Светог Духа на људе. 2. На тај празник цар је био удостојен споменутих блага. Последњег од свих дана, који није грешно назвати, “празником над празницима”, око поднева његов Бог га је примио себи. Смртницима је оставио у наследство оно што је смртно, а он сам је предао своме Богу све оно што је било духовно и богољубиво у његовој души. То је био крај Константиновог живота. А сада прелазимо на следеће.

65. 1. Копљаници и читав ред телохранитеља су одмах раздерали своју одећу и павши на земљу ударали се по глави и уз очајне вапаје нарицали и јадиковали. Као што рођена деца жале за својим оцем, тако су они жалили свога господара, владара и цара. 2. Таксијарси и лохази су оплакивали свога спаситеља, чувара и добротвора. Остала војска га је ожалила како доликује, попут стада које жали за добрим пастиром. 3. Народ је лутао по читавом граду исказујући велику бол у души крицима и вапајима. Друге је, пак, како је

изгледало, обузео страх, свако је туговао као да је у питању његова лична несрећа и као да је какво заједничко добро свих отето из њиховог живота.

66. 1. Војници су подигли царево тело, положили га у златну гробницу, коју су потом прекрили царском порфиром и пренели га у град по њему названи. Тамо су га ставили у најлепшу салу царске палате на високо постоље; унаоколо запаљене свеће на златним чирацима су нудиле људима, који су све то гледали, величанствен призор какав нико никада од постанка света није видео на земљи под сунцем. 2. Усред унутрашње сале дворца, у златном и високо постављеном саркофагу, лежало је мртво тело украшено царском одором – порфиром и дијадемом. Мноштво страже га је дан и ноћ, без спавања, чувало.

67. 1. Највиши војни заповедници, комеси, и сви државни чиновници, који су раније по закону долазили цару на поклоњење, нису прекинули с тим обичајем ни после његове смрти. И сада би у одређено време улазили унутра и над царевим саркофагом, као за његова живота, колено-преклоно га поздрављали. После ових су долазили и исто чинили сенатори и сви други великодостојници. Мноштво људи различитог статуса, заједно са женама и децом, такође је долазило да види овај призор. 2. Све је то дуго трајало јер су војници одлучили да држе и чувају царево тело док не дођу његови синови и својим личним присуством одају оцу последњу почаст. 3. Тако је блажени, једини међу смртницима, и након своје смрти остао да влада и све је ишло својим уобичајеним током, као за време царевог живота. Само је њему, од како свет постоји, Бог указао такву част. Као ни један други император он је разним делима указивао почасти свецару Богу и Христу и с правом је задобио таква блага. Бог, који је над свима нама, удостојио је царево мртво тело да управља народом. На тај начин је показао људима

који нису каменог срца непролазну и вечну владавину његове душе. Тако се све то издешавало.

68. 1. Из војничких редова таксијарси су изабрали људе, за које се одавно знало да су одани и верни цару, и послали их да известе цезаре о догађајима који су се збили. Они то и учинише. 2. Када је читава утаборена војска чула за цареву смрт, као по надахнућу одозго, и као да је велики цар још живео међу њима, сви су једногласно објавили да не желе никога другога за римске императоре до његове деце. Врло брзо су захтевали да се његови синови не називају више цезарима, већ да надаље носе титулу августа која је најугледнији и највећи симбол врховне владавине. То су спровели у дело, наиме једни другима су писмено обзнанили своје личне ставове и гласове. У једном тренутку је једнодушна одлука војске свима постала позната.

69. 1. Када су становници царског града, заједно са самим сенатом и римским народом чули за цареву смр, обузела их је необична туга,[9] јер је за њих та вест била страшна и гора од сваке друге несреће. Затворила су се јавна купалишта, тргови, народна позоришта и све оно што је у часовима доколице могло да забави људе. Били су утучени чак и они који су се раније одавали задовољствима и излазили у јавност и сви заједно су величали блаженог, богољубивог који је заиста био достојан царевине. 2. Свој бол нису изражавали само јадиковањем већ и делом; како за живота, тако и после смрти, указивали су му почасти постављањем његових слика. Насликали су небо у боји и представили га на слици како изнад небеског свода почива у вечном боравишту. За аутократоре и цареве прогласили су његове синове, и никог другог; преклињали су и молили да се царево тело пренесе код њих и сахрани у царском граду.

70. 1. Тако је у Константинопољу величан цар, веома поштован од Бога. Његов други син, налазећи се крај очевог тела, спроводио га је у град и сам био на челу погребне повор-

ке. Поворку су предводили одреди војске постројени у врсте, а за њима је ишло небројано мноштво народа; копљоносци и тешко наоружани војници окруживали су царево тело. 2. Када су стигли у цркву Светих Апостола, у њу су положили саркофаг. На тај начин је нови цар Констанције одао почаст свом оцу, те како својим присуством тако и указаним му поштовањем испунио дужности које налаже свети закон.

71. 1. Пошто се повукао заједно са одредима војске, у средину су ступили свештенослужитељи Божји, окружени гомилом света и верујућим народом и отпоче служба Божја уз молитве. Овде је блажени, лежећи горе на високој гробној плочи, слављен и мноштво људи са служитељима Божјим, не без суза и дубоких уздисаја, узносило је молитве Богу за душу цареву; тако богољубивом би испуњена жеља. 2. А овако је Бог указао милост своме слуги; након Константинове смрти даровао је његовим љубљеним и законтим синовима царство у наследство; био је удостојен да се сахрани, што је била његова жарка жеља, тамо где се чува спомен на Апостоле; и као што се сада још може видети, тело триблаженог је прослављено равноапостолским називом и придружено народу Божјем, удостојено божанске службе и тајанствене Литургије и узело учешћа у светим молитвама. Константин је и после смрти наставио да има удела у владавини. Као да је оживео, управљао је читавим царством, и под именом Победник Велики Цар владао је над Римљанима.

72. Константин не личи на египатску птицу, јединствену у својој врсти, која, како причају, умире на миришљавим гранама и својом смрћу саму себе приноси на жртву, а потом васкрсава из сопственог пепела, узлеће и задобија изглед какав је и раније имала. Он је попут свог Спаситеља учинио да се једно пшенично зрно Божјим благословом умножи и узрасте у клас и читаву земљу испунио својим плодовима. Слично томе, триблажени је наставио да преко својих синова наследника и даље умножава те плодове. Указивана му

је почаст тако што је код свих народа био представљан на портретима заједно са својим синовима. Константиново цењено име наставило је да живи и после његове смрти.

73. На новцу је био утиснут његов лик; на предњој страни блажени је представљен са покривеном главом, а на наличју је приказано како се одозго пружа десна рука и узноси га на небо, док он вози четворопрег.

74. Предочивши ове ствари нашим очима преко Константина, који се једини од свих пређашњих царева јавно изјашњавао као хришћанин, Бог свих нам је показао разлику између људи који поштују Њега и Његовог Христа и оних који су изабрали супротно, тј. оних који су устали на Цркву Божју и тако начинили себе Његовим непријатељима и противницима. Страшан крај живота сваког од њих је био очигледан доказ њихове мржње према Богу, Константинов крај је свима објављен као јемство његовог богољубља.

75. Једини је он међу римским царевима са великом побожношћу указивао поштовање Свецару Богу. Једини је он међу свима искрено проповедао науку Христову. Једини је он, као нико други, од како је света и века, прославио своју Цркву. Једини је он уништио читаву многобожачку заблуду и изобличио сваки вид идолопоклонства. Једини је он удостојен толиких почасти, како за живота, тако и после смрти; почасти, каквих нико други није достигао нити међу Хеленима, нити међу варварима, нити међу најстаријим Римљанима; јер, од како је света и века, историја није чула за таквог цара.

Напомене

[1] Уп. Хомер, Од. 1,23.

[2] Алузија на многобожачко приношење жртава.

[3] Строго узевши овде је реч о граматичкој грешци. Требало би да буде πόλλα τῶν ἐθνῶν. Међутим, ово место се може схватити као constructio ad sensum.

[4] Реч је о римском цару Публију Ликинију Валеријану који је у бици код Едесе 260. год. био поробљен и убијен од стране персијског цара Сапора I. У заробљеништву је био веома понижаван, чак је служио персијском цару као узенгија, а након смрти су му одрали кожу и ставили је у свој храм како би их она подсећала на победу коју су задобили над Римљанима.

[5] Познат и често коришћен израз код Константина. Под „онима који су вани" подразумева пагане.

[6] Овде недостаје део текста те смисао није сасвим јасан.

[7] Константин II (рођен 316.) 1. марта 317. је проглашен за цезара, Констанције (рођен 317.) 8. новембра 324. и Констанс (рођен између 320. и 323.) 25. децембра 333. год. Криспс, Константинов најстарији син (рођен око 305.) проглашен за цезара 317. а 326. убијен није споменут. Прослава Константинове тридесетогодишњице окончала се 25. јула 336. год.

[8] Јевсевије упоређује саборе у Никеји и Јерусалиму са јубилејима своје владавине; један са победом а други са миром. Само поређење делује уметнички јер други сабори нису споменити.

[9] Уп. Хомер, Ил. 16, 548 (туга због Сарпедонове смрти); 24, 708 (Хекторова смрт).

Књига је штампана у сарадњи са Епархијом крушевачком и уз помоћ Министарства правде – Управе за сарадњу са црквама и верским заједницама.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

929.731 Konstantin I

ЈЕВСЕВИЈЕ Кесаријски, око 265-340
Константинов живот / Јевсевије Кесаријски ; [превод са изворника Виолета Гавриловић]. - Београд : Р. Поповић, 2018 (Нови Сад : Артпринт). - 314 стр. ; 21 cm. - (Свети оци у преводу на српски језик ; књ. 8)

Изворник на старогрч. језику. - Упоредо старогрч. текст и срп. превод. - Тираж 500. - Напомене уз свако поглавље.

ISBN 978-86-83673-06-3

а) Константин Велики I, римски цар (око 280-337)

COBISS.SR-ID 323685383